

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GENEL DİLBİLİM ANABİLİM DALI
GENEL DİLBİLİM PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKÇE VE BULGARCA KONUŞAN İKİ DİLLİ
BİREYLERDE DÜZENEK KAYDIRIMI VE
KARIŞTIRIMI

İsmail Orkun ATASOY

Danışman

Doç. Dr. Gülsüm Songül ERCAN

İZMİR-2020

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Türkçe ve Bulgarca Konuşan İki Dilli Bireylerde Düzenek Kaydırımı ve Karıştırımı” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

.../.../...

İsmail Orkun ATASOY

İmza

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Türkçe ve Bulgarca Konuşan İki Dilli Bireylerde Düzenek Kaydırımı ve Karıştırımı

İsmail Orkun ATASOY

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Genel Dilbilim Anabilim Dalı

Genel Dilbilim Programı

İkidillilik, toplumdilbilim bağlamında ele alınan kavramlardan biridir ve günümüzde dünya nüfusunun en az yarısında görülen önemli bir olgudur. İkidilli bireyler, iki ayrı dili yetkin olarak kullanan kişiler olarak tanımlanabilir. İkidilli bireylerde görülen en belirgin ve en önemli dilsel olgular düzenek kaydırımı ve düzenek karıştırımıdır ve bunlar bir söylem bağlamında iki ayrı düzeneğin birlikte kullanılmasıyla ortaya çıkmaktadır. Tümce ya da tümcecik düzeyinde bir dilden başka bir dile geçiş yapılması biçiminde meydana gelen değişimler düzenek kaydırımı; aynı tümcede diğer dildeki bir ek, sözcük ya da öbeğin kullanılması da düzenek karıştırımı olarak adlandırılmaktadır.

Bu çalışmada, ikidilli Bulgaristan Türklerinin günlük konuşmalarında kullanılan düzenek kaydırımları ve karıştırımları incelenmekte; söz konusu görüngülerin hangi iletişimsel işlevleri gerçekleştirdikleri ve söz konusu işlevlerden hangilerinin daha sık yeğlendikleri araştırılmaktadır. Sözü geçen araştırma sorularını yanıtlandırmak amacıyla ikidilli Bulgaristan Türklerinin ses kayıtları alınmış, çevriyazıya dönüştürülmüş ve gerekli çözümlemeler yapılmıştır. Sonuç olarak Bulgaristan Türklerinin günlük konuşmalarında 11 işleve yönelik olarak düzenek kaydırımı, 7 işleve yönelik olarak da düzenek karıştırımı yaptıkları ve hem nicel olarak hem de işlev açısından konuşmalarda kaydırımların karıştırımlardan daha fazla olduğu saptanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Düzenek Kaydırımı, Düzenek Karıştırımı, Toplumdilbilim, İkidillilik, Bulgarca-Türkçe İkidilli Bireyler.

ABSTRACT

Master's Thesis

Code Switching and Code Mixing in Bulgarian-Turkish Bilingual Individuals

İsmail Orkun ATASOY

Dokuz Eylül University

Graduate School of Social Sciences

Department of General Linguistics

General Linguistics Program

Bilingualism is one of the concepts studied within the context of sociolinguistics and is a significant phenomenon observed in at least half of the world population today. Bilingual individuals can be defined as those who have proficient mastery of two different languages. The most noticeable and significant linguistic phenomena observed in bilingual individuals are code switching and code mixing, and these emerge as a result of the combined use of two separate codes in a discourse context. The switches in the form of switching from one language to another at the sentence or clause level are called code-switching; the use of an affix, word or phrase within the same sentence in the other language, on the other hand, is called code-mixing.

In this study, the code-switching and code-mixing mechanisms used in the daily conversations of bilingual Bulgarian Turks were examined; it was investigated which communicative functions these phenomena performed and which of these functions were preferred more frequently by the language users. In an attempt to answer the above-mentioned research questions, voice recordings of bilingual Bulgarian Turks were taken, translated into transcription and the requisite analyzes were made. In conclusion, it was found that the Bulgarian Turks performed code-switching with 11 functions and code-mixing for 7 functions in their daily conversations, and the code-switching in speech was more frequent than code-mixing both quantitatively and functionally.

Keywords: Code-Switching, Code-Mixing, Sociolinguistics, Bilingualism, Bulgarian-Turkish Bilingual Individuals.

TÜRKÇE VE BULGARCA KONUŞAN İKİ DİLLİ BİREYLERDE DÜZENEK KAYDIRIMI VE KARIŞTIRIMI

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	xi
TABLOLAR LİSTESİ	xii
EKLER LİSTESİ	xiii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM TOPLUMDİLBİLİM

1.1. TOPLUMDİLBİLİM NEDİR?	9
1.2. TOPLUMDİLBİLİMİN TARİHSEL GELİŞİMİ	13
1.3. TOPLUMDİLBİLİMİN KONU ALANLARI	16

İKİNCİ BÖLÜM İKİDİLLİLİK

2.1. İKİDİLLİLİK ve TANIMI	19
2.2. TEKDİLLİLİK, İKİDİLLİLİK ve ÇOKDİLLİLİK KAVRAMLARI	24
2.3. İKİDİLLİLİĞİN SINIFLANDIRILMASI	26

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
DÜZENEK DEĞİŞTİRİMİ: DÜZENEK KAYDIRIMI ve DÜZENEK
KARIŞTIRIMI

3.1. DÜZENEK KAYDIRIMI	36
3.2. DÜZENEK KARIŞTIRIMI	42
3.3. DÜZENEK DEĞİŞTİRİMİNİ TETİKLEYEN FAKTÖRLER ve DÜZENEK DEĞİŞTİRİMİNİN İŞLEVLERİ	46
3.4. DÜZENEK DEĞİŞTİRİMİNE YÖNELİK MODEL ve KISITLAMALAR	65
3.4.1. Belirtisellik Modeli	65
3.4.2. Temel Dil Çerçevesi Modeli	70
3.4.3. Düzenek Değiştiriminin Kısıtları	75
3.5. TÜRK ALANYAZININDA DÜZENEK KAYDIRIMI ve DÜZENEK KARIŞTIRIMI ÜZERİNE ÇALIŞMALAR	78

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
VERİ TABANI ve YÖNTEM

4.1. VERİ TABANI	82
4.2. YÖNTEM	83

BEŞİNCİ BÖLÜM
BULGULAR ve TARTIŞMA

5.1. VERİ TABANI ÜZERİNDE SAPTANAN DÜZENEK KAYDIRIMI ve İŞLEVLERİ	86
5.1.1. Diğer Dilde İfade Etme Kolaylığı	87
5.1.2. Vurgulama/Onay	94
5.1.3. Netleştirme	97
5.1.4. Duyuşsallık	100
5.1.5. Tetikleme Etkisi	104
5.1.6. Dayanışma	105

5.1.7. Değiştirim Reddi	106
5.1.8. Konu Değişimi	108
5.1.9. İkna	108
5.1.10. Alıntı Yapma	109
5.1.11. Üçüncü Kişilerin Anlamasını Engelleme	111
5.2. VERİ TABANI ÜZERİNDE SAPTANAN DÜZENEK KARIşTIRIMI ve İşLEVLERİ	113
5.2.1. Diğer Dilde İfade Etme Kolaylığı	114
5.2.2. Vurgulama/Onay	120
5.2.3. Netleştirme	122
5.2.4. Duyuşsallık	125
5.2.5. Dayanışma	127
5.2.6. İkna	128
5.2.7. Alıntı Yapma	129
SONUÇ	133
KAYNAKÇA	137
EKLER	176

KISALTMALAR

ör.	Örneğin
s.	Sayfa
ss.	Sayfadan Sayfaya
vb.	Ve Benzeri
vs.	Vesaire

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Veri Tabanında Saptanan Düzenek Kaydırımı Örneklerinin
Kaydırımların Görüldüğü İşlevlere Göre Sıklık Dağılımı s. 86

Tablo 2: Düzenek Değiştirimi İşlevleri Kapsamında Kaydırımlara Ait Sıklık
ve Oran Değerlerinin Dağılımı s. 112

Tablo 3: Veri Tabanında Saptanan Düzenek Karıştırımı Örneklerinin
Karıştırımların Görüldüğü İşlevlere Göre Sıklık Dağılımı s. 114

Tablo 4: Düzenek Değiştirimi İşlevleri Kapsamında Karıştırımlara Ait Sıklık
ve Oran Değerlerinin Dağılımı s. 129

EKLER LİSTESİ

EK 1 Türkçe-İngilizce Sözlükçe

ek s.1

EK 2 İngilizce-Türkçe Sözlükçe

ek s.7

GİRİŞ

Dili olmayan bir toplum hayal edilemeyeceği gibi toplumu olmayan bir dil de hayal edilemez, yani anlaşılacağı üzere dil ve toplum arasında karşılıklı bir içerme durumu ve karşılıklı bir ilişki bulunmaktadır (Kıran ve Kıran (Eziler), 2012, s. 270). Dil, konuşucular tarafından genellikle bir anlam aktarımında bulunacak ya da dildışı bir düşünce, olay ya da ögeye gönderimde bulunacak biçimde, yani düzanlamsal bir işlev çerçevesinde, kullanılmakla birlikte dil kullanımı sırasında *toplumsal sınıf, statü, cinsiyet* ve *yaş grubu* gibi dil konuşucusu bireye ilişkin birçok noktaya da işaret edilmektedir (Mesthrie, Swann, Deumert ve Leap, 2009, ss. 5-6). Nitekim bir dil topluluğunun parçası olan bireylerin konuşma biçimleri birbirinden farklıdır (König, 1991, s. 60). Dil ve toplum ilişkisi, toplumu meydana getiren bireylerin ait oldukları toplumsal gruplara bağlı olarak ortaya çıkan dilsel farklılıklarla doğrudan ilintili olan bir konudur.

Farklı toplum gruplarındaki dil kullanımları, diğer bir deyişle dil ile toplum arasındaki ilişki konusu, toplumdilbilim alanında ele alınıp incelenmektedir. *Geniş oylumlu dilbilimin* bir dalı olarak toplumdilbilim; toplumsal sınıf, eğitim seviyesi, yaş ve cinsiyet gibi toplumsal faktörlerle ilişkili olarak dil olgusunu ele almaktadır (Zhang ve Wang, 2016, s. 830). Labov'un alanda öncü olarak 1960'larda yaptığı çalışmalardan itibaren ABD'li dilbilimciler, bir dil topluluğu bünyesinde kendini gösteren dil değişimleri ve toplumsal yapılar arasında bağdaştırmalar yaparak bu değişkenlikleri betimleme çabası içine girmişler ve böylelikle de toplumdilbilim alanının temellerini atmışlardır (Kıran ve Kıran (Eziler), 2012, s. 272). Bununla birlikte pek çok dilbilimci, toplumdilbilimin ayrı bir bilim dalı olarak ortaya çıktığı dönem olan 1960'lı yıllardan önce de araştırmalarında dil ve toplum arasındaki ilişki üzerinde durmuştur (Nazlı, 2016, s. 41). İlk gündeme geldiği zamanlardan günümüze değin toplumdilbilim alanı daha gelişkin ve daha geniş kapsamlı bir bilim dalı hâline gelmiştir.

Dil olgusu ile dilin kullanımda olduğu toplum arasındaki ilişkilerin kuram ve modellere de dayanmak yoluyla kapsamlı bir biçimde incelenip araştırıldığı bir dilbilim dalı olarak tanımlanması mümkün olan toplumdilbilimin kapsamında; toplulukların dil kullanımları, dile karşı tutum, ölçünlü ve ölçünlü olmayan dil

biçimleri, dil değışkeleri, kırma dil, ikidillilik ve çokdillilik konuları günümüzde incelenen ve araştırılan konulardan bazılarıdır (İmer, Kocaman ve Özsoy, 2013, s. 247). Bu konular arasından Türkiye’de üzerinde en çok çalışma yapılmış olan konu ise ikidilliliktir (Canbulat ve Özşavli, 2019, s. 436).

Toplumdilbilimin ele aldığı konulardan biri olan ve dil etkileşimleri bağlamında en önemli ve en karmaşık süreçlerden biri olarak karşımıza çıkan *ikidillilik* kavramını basit bir biçimde “günlük yaşamda iki dili kullanma yetisi” olarak tanımlamak mümkündür (Messiliti, 2017, s. 4). Benzer bir tanımla ikidillilik, bir bireyin iki ayrı dil üzerinden iletişim kurabilme becerisi olarak da tanımlanabilir (Uyar, 2012, s. 21). Sözü geçen bu tanımlar, ikidilliliği bireysel boyutuyla ele alan bireysel ikidilliliği kapsamaktadır ve bu çalışma boyunca da ikidillilik kavramı ile ikidilliliğin söz konusu bu türüne gönderimde bulunulmaktadır.

Aslında ikidillilik kavramının genel içeriğine bakıldığında yalnızca iki dil bilen bireyleri mi kapsadığı yoksa iki ve daha çok dil bilen bireyleri kapsayacak biçimde geniş bir kavram mı olduğu konusunda çeşitli tanımlara bakıldığı zaman aralarında çelişki olduğu görülmektedir. Örneğin Grosjean’ın yapmış olduğu ikidillilik tanımında iki ya da daha çok dilin düzenli olarak kullanılması durumu belirtilmektedir (Grosjean, 1985, s. 20). Bununla birlikte bununla örtüşmeyen bir tanım Bloomfield tarafından yapılmıştır. Bloomfield’a (1933) göre yalnızca iki dil üzerinde anadili düzeyine yakın bir kontrole sahip olan bireyler ikidillidir (akt. Marini, Urgesi ve Fabbro, 2012, s. 740). Ancak yine de kullanım açısından bakıldığında ikidillilik kavramının alanyazında hem ikidilliliği hem de çokdilliliği kapsayacak biçimde kullanılan bir kavram olduğu dikkat çekmektedir (Bican, 2017, s. 99). Bir başka deyişle ikidillilik kavramı alanyazında çoğu zaman çokdilliliğin kavram alanı kapsamında kullanılmaktadır (Ataş, 2017, s. 25). Alanyazındaki tanımlar arasında sözü geçen uyumsuzluklar bulunmakla birlikte günümüz alanyazınındaki anlayışın ikidilli bireyin bildiği dilleri iki dil ile sınırlandırmadığı görülmektedir.

İkidillilik terimi üzerinde çok sayıda bilim insanı tarafından yoğun bir biçimde durulmuş ve tartışılmıştır, ayrıca söz konusu bilim insanlarının her biri ikidillilik için kendi tanımlarını üretmişlerdir (Margana, 2015, s. 366). Nitekim alanyazında ikidillilik için yapılmış olan çeşitli birçok tanım bulunmaktadır. Bu da

ikidillilik konusunda üzerinde uzlaşmış bir tanımın mevcut olmadığını göstermektedir. Örneğin Bloomfield (1933) tarafından yapılan tanıma göre ikidillilik olgusu için ölçüt, her iki dilde de akıcılık ve anadili konuşucusu gibi iyi düzeyde bir hâkimiyettir (akt. Yılmaz ve Demirel, 2015, s. 1693). Bununla birlikte diğer pek çok tanıma ve günümüzde kabul gören anlayışa göre ikidilli sayılmak için iki dilde de aynı düzeyde yetkin olmak gerekmemektedir ve esas olan bireyin günlük yaşantısında iki dili de kullanabiliyor olmasıdır (Yılmaz, 2014, s. 1643).

İkidillilik olgusu bireyin ikinci dilini ne zaman edindiği ne zaman edinildiğine bağlı olarak *erken ikidillilik* ve *geç ikidillilik* olarak ikiye ayrılmaktadır. Erken ikidillilik bir çocuğun hem anadilini hem de ikinci bir dil dizgesini çocukluğun erken dönemlerinde edinmesi sonucunda ortaya çıkmakla birlikte geç ikidillilik bireyin ikinci dil dizgesini anadilini edindikten çok sonra edinmesi durumunda kendisini göstermektedir (Marini ve Fabbro, 2007, s. 6). Erken ikidillilerde bilinçsiz bir dil edinimi süreci görülmekte olup bu bireyler anadiline yakın düzeyde bir ikinci dil yeterliğine sahip olma eğilimindedir, ancak geç ikidilli bireylerin daha resmi bir biçimde ve bilinçli olarak ortaya konan çabalar yoluyla ikinci dili öğrenmeleri söz konusu olmaktadır (Kheder, 2019, s. 75). Sözü geçen sınıflandırma dışında ikidillilik olgusunun farklı boyutlarıyla ilintili olarak yapılmış başka birtakım sınıflandırmalar da alanyazında bulunmaktadır.

“Düzenek” ya da “kod” kavramı, dilbilimciler tarafından *dil*, *lehçe* ve *biçem* kavramlarının tümüne gönderimde bulunacak biçimde kullanılan, şemsiye terim niteliğindeki bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (Brezjanovic-Shogren, 2011, s. 21). *Düzenek değiştirimi*, ikidilli bireylerin konuşmalarında yaygın olarak görülen ve onların dilsel üretim süreçlerinde pek çok işlevi olan bir olgudur (Al Heetia ve Al Abdely, 2016, s. 10). İkidilliliğin bir sonucu olarak meydana gelen bu olguda bir koddan diğerine geçiş yapma ya da kısa sözceler içinde düzeneklerin karışık biçimde kullanılması söz konusu olmaktadır (Messiliti, 2017, s. 4). Düzenek değiştirimi genellikle “tek bir iletişim olayı boyunca birden fazla dilin kullanımı” biçiminde tanımlanmaktadır (Muysken, 2011, ss. 301-302). Karmaşık bir dilsel olgu olan ve dillerarası etkileşimler sonucunda ortaya çıkan dilsel görüngülerden biri olan düzenek değiştirimi bu çalışma kapsamında düzenek kaydırımı ve düzenek karıştırımı olmak üzere iki ayrı türe ayrılarak irdelenmiştir.

Bir tümce kapsamında dillerin karıştırılması *düzenek karıştırımı* kavramıyla ifade edilmektedir. Bu bağlamda düzenek karıştırımı, genelde tümcecik ya da öbeklerin içinde yapılan dil değişimlerine gönderimde bulunun bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (Meyerhoff, 2006, s. 120). Düzenek karıştırımından farklı olarak düzenek kaydırımı ise, ikidilli ya da çokdilli bireyler tarafından bir söylem ya da tümce kapsamında bir düzenekten başka bir düzeneğe geçiş yapılması biçiminde gerçekleştirilen dilsel olgudur. Birçok araştırmacı düzenek karıştırımını düzenek değişirimi olgusunun kapsamında olan bir olgu olarak ele almaktadır (Demiray, 2015, s. 28). Dolayısıyla “düzenek değişirimi” terimi “düzenek karıştırımı” olgusunu kapsayacak biçimde kullanılabildiği için biz bu çalışmada terimler arası karmaşıklığın önüne geçmek adına Türkçe alanyazında bazen “düzenek değişirimi” yerine kullanılan “düzenek kaydırımı” terimini düzenek karıştırımına örnek teşkil etmeyen *tümcelerarası düzenek değişirimlerine* gönderimde bulunmak üzere benimsedik. Bununla birlikte çalışma boyunca “düzenek karıştırımı” terimi ile gönderimde bulunulan değişirim türü *tümceiçi düzenek değişirimleri* olup “düzenek değişirimi” ya da “değişirim” terimini de genel bir ulam olarak kaydırım ve karıştırımın ortak adı olacak biçimde kullanmayı yeğledik.

İkidilli bireyler çeşitli amaçlara yönelik olarak düzenek değişirimine başvurmaktadır (Bilewicz ve Bocheńska, 2010, s. 3). Nitekim araştırmacılar tarafından düzenek kaydırımı ve karıştırımı bağlamında çeşitli pek çok işlevin bulunduğu ortaya konmuştur (Lixun, 2019, s. 127). Düzenek değişiriminin iletişimsel bir strateji olarak *toplumsal anlamları ifade etmek, alıntı, ünlem, yineleme, öznelletirme, nesnelletirme, konu değişimi, vurgulama, şaka yapma, duyguları ifade etme, çeviri ve dayanışma* gibi farklı amaçlar ve işlevler doğrultusunda kullanıldığı görülmektedir (Gumperz, 1982a’dan akt. Halim ve Maros, 2014, s. 128; Suryawati, 2013, s. 43). Farklı araştırmacılar tarafından ortaya konan alanyazındaki işlev türleri arasında örtüşme ve ortaklıklar mevcut olmakla birlikte bazen birbirinden çok farklı işlev tanımlamalarının yapıldığı da görülmektedir.

Düzenek kaydırımı olgusuna yönelik tipolojik bir çerçeve oluşturma konusunda farklı araştırmacıların düzenek kaydırımını farklı türler altında ele aldıkları görülmektedir. Poplack’e (1980) ait olan bir sınıflandırmaya göre düzenek değişiriminin; *eklenti değişirimi, tümceiçi düzenek kaydırımı* ve *tümcelerarası*

düzenek kaydırımı olmak üzere üç türü bulunmaktadır (akt. Al Heetia ve Al Abdely, 2016, s. 10). Eklenti değiştirimi; ünlem, alıntı, bağlaç ve deyim gibi eklentilerin tümcenin kurulduğu dilden farklı bir dilde olmak, tümce bünyesinde herhangi bir noktada bulunmak ve tümcenin kalanıyla dolaylı bir ilişki içinde olmak suretiyle kullanımından meydana gelen bir değişim türüdür. Tümceiçi düzenek kaydırımında baskın bir dilin bünyesine başka bir dilden gelen öğelerin yerleştirilmesi söz konusudur ve kimi araştırmacıların bu olguyu düzenek karıştırımı ile özdeşleştirdiği de görülmektedir. Tümcelerarası düzenek kaydırımında ise bir dilsel üretim bağlamında bir tümcenin ya da tümceciğin bütünüyle bir dilde diğer bir tümcenin ise bütünüyle başka bir dilde meydana getirilmesi söz konusudur (İmer ve diğerleri, 2013, s. 250).

Blom ve Gumperz (1972) ise *durumsal* ve *eğretilmeli* olmak üzere iki tip düzenek kaydırımı olduğunu belirtmektedir (akt. Al Heetia ve Al Abdely, 2016, s. 11). Gumperz'e göre *durumsal düzenek kaydırımı* bağlamında dil ve *toplumsal durum* arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır (Blom ve Gumperz, 1972, s. 424). Buna göre bu tür düzenek kaydırımı, konuşucuların içinde bulunduğu duruma bağlı olarak kullandıkları dili değiştirmelerine dayanmaktadır (Wardhaugh, 2006, s. 104). Bu bağlamda konuşucunun belli bir durumda bir dili ve bir başka durumda da başka bir dili kullanması söz konusudur (Brezjanovic-Shogren, 2011, s. 23). Bununla birlikte bu tür değişimler konuşulan konunun değişmesinden ileri gelmemektedir (Wardhaugh, 2006, s. 104). Nitekim bu değişimler katılımlar ve bağlam gibi konuşucu dışı faktörlerin etkisi altında ortaya konmaktadır.

Dil değişiminin, içinde bulunulan *durumla* değil de *konuyla* ilişkili olarak gerçekleştiği değişim durumu ise *eğretilmeli düzenek kaydırımı* olarak adlandırılmaktadır (Blom ve Gumperz, 1972, s. 425). Buna göre konuşucu iki farklı konu için iki farklı dil kullanmaktadır (Brezjanovic-Shogren, 2011, ss. 23-24). Yani konu değişimi dil değişimini gerektirmektedir (Wardhaugh, 2006, s. 104). Konuşma ortamına yeni birinin katılması gibi durum değişimlerinin gerektirdiği, yani kişinin kendisinden kaynaklı olmayan nedenlerden ileri gelen durumsal düzenek kaydırımından farklı olarak eğretilmeli düzenek kaydırımında konuşma atmosferindeki değişim konuşucunun dil değiştirimi yapmak istemesinden, yani konuşucunun kendisinden, ileri gelmektedir (Muysken, 2011, s. 305). Her kodun

insanların zihinlerinde çağrışım yaptığı *toplumsal anlam alanları* vardır ve bu gerçeğin farkında olan ikidilli birey, özellikle iki dilde de yetkin ise, konuşması esnasında söz ettiği konuya binaen iletmek istediği mesajı daha etkili bir biçimde ve istediği yönde iletebilmek adına düzenek değiştirimine başvurup *retorik becerilerini* kullanarak diller arasında yerinde ve hızlı geçişler yapmaktadır (Holmes, 2013, s. 42). Böylelikle de ikidilli birey, içinde bulunduğu dilsel etkileşim sürecinde bazı özel iletişimsel etkiler meydana getirmiş olmaktadır.

Düzenek kaydırımı ve düzenek karıştırımı üzerine hem Türkçe hem de yabancı alanyazında konuyu çeşitli yönlerden ele alan çok sayıda çalışmanın mevcut olduğu görülmektedir. Alanyazındaki çalışmalardan bir bölümü düzenek kaydırımı ve düzenek karıştırımını birlikte ele alırken yalnızca kaydırım üzerinde ve yalnızca karıştırım üzerinde duran çalışmalar da bulunmaktadır. Türkçe ve bir başka dil arasındaki dil değişimlerinin gerçekleştiği etkileşimsel süreçlerde ortaya konan kaydırım ya da karıştırım örneklerinin hangi işlevler doğrultusunda meydana getirildiği üzerinde duran çalışmalar incelendiğinde bu tür çalışmaların genellikle İngilizce-Türkçe değişimleri konu edindiği ve büyük bir bölümünün de *yabancı dil olarak İngilizce* (EFL - English as a Foreign Language) sınıflarında gerçekleştirilen düzenek değişimleriyle ilintili olduğu işlevleri ele aldığı görülmektedir. İkidilli bireyler arasında gerçekleşen günlük konuşma süreçlerindeki düzenek kaydırımlarının ve düzenek karıştırımlarının işlevler temelinde ayrı ayrı irdelenip sıklıkların değerlendirildiği bir çalışma alanyazında göze çarpmamaktadır. Hele ki Bulgarca-Türkçe değişimleri konu edinen bu türden bir çalışmaya rastlamanın çok daha güç olacağını bu bağlamda söylemek mümkündür. Bu nedenle bu çalışmada hem düzenek değişimi açısından şimdiye dek üzerinde çok durulmamış olan Bulgarca-Türkçe arası geçişler ele alınmış hem de yapılan kaydırımların ve karıştırımların işlevlere göre sıklıkları ayrı ayrı saptanmaya çalışılmış ve böylelikle de ortaya konan özgün nitelikteki çalışma ile alanyazındaki konuya ilişkin boşluğun doldurulması amaçlanmıştır.

Bu çalışma kapsamında ikidilli Bulgaristan Türklerinin kendi aralarında gerçekleştirdikleri günlük konuşmaların ses kaydı yapılmış ve ardından kayıtların çevriyazıya dönüştürülmesi ile elde edilen veri tabanı üzerinde yapılan çözümlemeler yoluyla aşağıdaki maddelerde belirtilen sorulara yanıt aranmıştır:

- Türkçe-Bulgarca ikidilli bireyler gündelik konuşmalarında düzenek kaydırımını ve düzenek karıştırımını hangi iletişimsel işlevleri yerine getirmek üzere kullanmaktadır?
- Niceliksel olarak değerlendirildiğinde, düzenek kaydırımı ve düzenek karıştırımı çerçevesinde saptanan işlevlerden hangisi ya da hangileri daha yoğun olarak kullanılmaktadır?
- İşlevlerin kullanım sıklığı arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı mıdır?

Bu amaç doğrultusunda çalışmanın Birinci Bölümü'nde düzenek kaydırımı ve düzenek karıştırımı olgularının incelendiği dilbilim alanı olan *toplumdilbilim* üzerinde durulmakta, bununla birlikte toplumdilbilimin tarihsel gelişimine değinilmekte ve toplumdilbilimin konu alanlarından söz edilmektedir.

İkinci Bölüm'de düzenek değiştirimi ile yakından ilintili olan *ikidillilik* kavramı ele alınmakta, bununla birlikte *çokdillilik* ve *tekdillilik* kavramlarına değinilmekte ve ayrıca ikidilliliğin nasıl sınıflandırıldığı konusu üzerinde durulmaktadır.

Üçüncü Bölüm'de düzenek kaydırımı ve düzenek karıştırımı kavramları çeşitli yönlerden ele alınıp açıklanmakta, düzenek değiştirimi üzerinde tetikleyici olan faktörlerden söz edilmekte ve düzenek değişimlerinin hangi işlevlere yönelik olarak gerçekleştirildiği konusu alanyazındaki konuya ilişkin bilgiler doğrultusunda örnekler de verilerek ele alınmakta, alanyazında düzenek değiştirimine yönelik mevcut modellerle ilgili ve düzenek değişiminin kısıtlarıyla ilgili bilgiler verilmekte ve bunların yanı sıra Türkçe alanyazında düzenek değiştirimi konusunda yapılmış çalışmalara değinilmektedir.

Dördüncü Bölüm'de araştırma kapsamında kullanılan veri tabanına ilişkin bilgi verilmekte ve araştırma sürecinde nasıl bir yol izlendiği üzerinde durulmaktadır.

Beşinci Bölüm'de araştırmanın veri tabanının çözümlenmesi yoluyla elde edilen bulgular ve veriler üzerinde durulmaktadır. Bu bağlamda düzenek kaydırımı ve düzenek karıştırımı için ayrı başlıklar altında olmak üzere bulguların yorum ve değerlendirmeleri yapılmakta, gerektiğinde bulgular veri tabanından alınan örneklerle desteklenmekte ve bulguların nicel verileriyle ilgili olarak yapılan istatistiksel çözümlemenin sonuçları ele alınmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TOPLUMDİLBİLİM

1.1. TOPLUMDİLBİLİM NEDİR?

İnsanların uzunca bir süredir sahip oldukları algıyla ifade edilirse dil olgusu, temelinde düşüncelerin iletilmesini sağlayan *dizgesel* bir araçtır (Warta, 2011, s. 50). İnsan yaşamının önemli bir parçası olmakla birlikte hem yazılı hem de sözlü olarak insanların günlük yaşamlarına ait bir iletişim aracı olan dil, bireysel bir düzeyden geniş bir insan grubu düzeyine kadar geniş bir ölçüde kendisini gösterebilmektedir (Mahdum, 2018, s. 30; Kusmayadi ve Suryana, 2017, s. 24). Nitekim dil olgusu, insanlar arasındaki her türlü ilişkinin kritik bir ögesidir (Espín, 2013'ten akt. Karp ve Vögele, 2016, s. 156). Özetle dil olgusu, toplumdaki bireylerin duygu ve düşüncelerini karşı tarafa iletmesini sağlayan bir iletişim aracı olarak dil konuşucusu bireylerin yaşamında ve bireyler arası ilişkilerde önemli bir yere sahiptir.

Bir iletişim aracı olarak dil, her insan topluluğunun günlük yaşamının bir parçasıdır ve insan toplulukları aralarında anlaşma güçlükleri yaşanmaması için kullandıkları dil üzerinde, yani o dilin dilbilgisi ve sözcük dağarcığı gibi öğeleri üzerinde, uzlaşmış durumdadırlar (Warta, 2011, s. 50). Bireylerinin günlük yaşamlarını bir dil kullanmadan sürdürdüğü bir toplumdan söz edilemeyeceği gibi herhangi bir toplumla ilişkisi olmayan bir dilden söz etmek de mümkün değildir (Kıran ve Kıran (Eziler), 2012, s. 270; Zhang ve Wang, 2016, s. 831). Nitekim bu bağlamda dil ile toplum arasında çok sıkı bir ilişki bulunmaktadır (Zhang ve Wang, 2016, s. 831). Bununla birlikte bir dil değişkesinin birden çok toplum tarafından kullanılması mümkün olduğu gibi farklı toplumlarda birbirinden farklı dil değişkelerinin kullanılması da mümkündür.

Fairclough (1989) dil ve toplum arasındaki karşılıklı ilişkiyi “Dil toplumun bir parçasıdır; dilsel görüngüler toplumsal görüngülerin özel bir türüdür ve toplumsal görüngüler dilsel görüngülerdir” biçiminde ifade etmektedir (akt. Erton, 2000, s. 203).

Dilin ve toplumun karşılıklı olarak birbirini biçimlendirmesi ve dönüştürmesi söz konusudur (Akata, 2018, s. 66). Toplumun ortaya çıkmasıyla dil ortaya çıkmakta

ve toplumun gelişimiyle koşut olarak da dil gelişmektedir (Zhang ve Wang, 2016, s. 831). Dolayısıyla dil ile toplum ögeleri birbirinden ayrılmaz niteliktedirler.

Toplumdilbilim, dilsel ve toplumsal olgular arasındaki bağı ve bu iki olgu arasındaki etkileşimi irdeleyen bir daldır (Kıran ve Kıran (Eziler), 2012, s. 270). Bu bağlamda toplumdilbilimciler de dil ile toplum arasındaki ilişki üzerinde çalışan kişilerdir (Holmes, 2013, s. 1). Nitekim toplumdilbilimin bakışıyla dil toplumun iletişimsel dizgesidir.

Toplumdilbilim kavramının “Dil ve toplum arasındaki ilişkilerin tüm görünümüleriyle ve çeşitli kuram, yaklaşım ve modellere dayanılarak araştırıldığı dal” biçiminde tanımlandığı görülmektedir (İmer ve diğerleri, 2013, s. 247). Bununla birlikte Vardar (2007), toplumdilbilimi “Dil olgularıyla toplumsal olgular arasındaki ilişkileri, bunların birbirini etkilemesini, birbirinin değişkeni olarak ortaya çıkmasını, bir başka deyişle, bu iki tür olgu arasındaki eşdeğişirliği inceleyen karma dal” biçiminde tanımlamaktadır (s. 196). Söz konusu bu tanımların yanı sıra toplumdilbilimi *dilin bir toplulukta sahip olduğu işlevlerini ve hedeflerini inceleyip araştıran bilim dalı* olarak tanımlamak da olasıdır (Bayyurt, 2013, s. 70). Hem yerli hem de yabancı alanyazında bunlar gibi başka birçok toplumdilbilim tanımına rastlamak mümkündür.

Toplumdilbilimin dile bakışı ve yaklaşımı ile bir dilin “dil” olarak görülmesi söz konusu olmayıp toplumdilbilim bakış açısıyla dil, insan topluluklarındaki bir etkileşim ve iletişim aracı statüsündedir (Sangia, 2018, s. 3). Nitekim toplumdilbilimde dil olgusu yalnızca bir imler dizgesi olmayıp aynı zamanda toplumsal ve iletişimsel bir dizgedir ve bununla birlikte dil, ait olduğu toplumun kültürel bir ögesidir (Ardi, 2013, s. 232; Basuki, Hartati ve Mukhlis, 2019, s. 72).

Toplumdilbilim bağlamında *toplum* kavramının ırk; milliyet; daha dar kapsamlı yöresel, toplumsal ve politik gruplar ve gruplar içindeki bireylerin etkileşimleri ile ilgili bir dizi görüngüyü kapsayacak biçimde kullanıldığını söylemek mümkündür (Melnyk, 2019, s. 36). Bu nedenle, toplum kısaca “belli bir amaç için ya da birden çok amaç için bir araya gelmiş herhangi bir insan grubu” olarak tanımlanabilir (Wardhaugh, 2006, s. 1).

Dilbilim tarihine bakıldığında dahi herhangi bir dil üzerine yapılan bir araştırmanın o dilin tarihine yönelik, yöresel (ya da toplumsal) dağılımına yönelik ya

da nesnelerle, düşüncelerle, olaylarla, konuşucularla ve dinleyicilerle olan ilişkisine yönelik araştırmalardan bütünü kopuk bir araştırma olması çok seyrek görülen bir durumdur (Wardhaugh, 2006, s. 9). Nitekim tarihsel ve kültürel bir kalıt olarak kullanım süreci boyunca bir dilin; topuma ait kültürel geleneklerin oluşumunu, uygarlığın gelişimini ve aynı zamanda toplumsal yaşamdaki gelişmeleri de bir anlamda yansıtmaları söz konusudur (Dong, 2014, s. 92). Anlaşıldığı üzere dil; bir insan topluluğunun kültürünü, geleneklerini ve tarihini yansıtan bir ayna gibidir ve şimdiye dek yapılmış dil çalışmalarının da bu gibi toplumsal öğelerle ilintisiz olmamaları aslında dil-toplum bağının ne denli güçlü olduğunu bir anlamda göstermektedir.

Dil ile toplum arasında çok sayıda olası ilişkiden söz etmek mümkündür ve bunlar uzun süredir araştırmacıların üzerinde durdukları durumlardır (Wardhaugh, 2006, ss. 9-10):

- Toplumsal yapının dilsel yapı üzerinde belirleyici olması
- Dilsel yapının toplumsal yapı üzerinde belirleyici olması
- Dilsel yapı ve toplumsal yapının birbirlerini karşılıklı olarak etkilemesi
- Toplumsal yapı ile dilsel yapı arasında hiçbir ilişkinin olmaması

Dil ve toplum olguları konusunda bildiklerimize bakarak dilsel ve toplumsal yapılar arasında herhangi bir ilintinin olmadığını öne süren görüşü destekleyecek nitelikteki girişimlerin yeterli olgunluk düzeyinde olmadıklarını söylemek mümkündür ve bu görüş aslında *toplumsal olmayan* bir dilbilim ortaya koymaya çalışan Chomsky'nin desteklediği görüştür (Wardhaugh, 2006, ss. 10-11; Hovorun, 2019, s. 4). Bir başka deyişle dil ve toplum arasında aslında herhangi bir bağ olmadığı görüşü Chomsky'nin fikren arkasında durduğu ancak temelleri günümüzde henüz yeterince sağlam olmayan bir görüştür.

Toplumdilbilimin odaklandığı temel konu “bir dil konuşucusu topluluğundaki dil kullanımı”dır (Spolsky ve Hult, 2008, s. 66). Bu bağlamda kimin hangi amaca yönelik olarak, ne zaman ve hangi dilde ya da değişikde konuştuğu gibi noktalar üzerinde durulmaktadır (Fishman, 1972'den akt. Wardhaugh, 2006, s. 17). Nitekim Labov (1982), toplumdilbilimin temel sorununu; “bir kimsenin, bir şeyi neden söylediğini anlama gereksinimi” olarak değerlendirmektedir (akt. Akata, 2018, s.

67). Toplumdilbilimin temel amacı ise, dil olgusunu toplumun ve kültürün bir parçası olarak ele almak yoluyla dil kurallarıyla toplumsal faktörler arasında bir ilişkilendirme yapmaktır. Toplumsal sınıf, eğitim düzeyi, yaş, cinsiyet ve ırk söz konusu toplumsal faktörler arasındadır (Zhang ve Wang, 2016, s. 830).

Dilin toplumla etkileşim içinde olduğu durumlar üzerinde çalışan toplumdilbilim; *bağlam, katılımcılar, konu, etkileşimin işlevleri, biçim* ve bunların her biriyle ilintili olarak *katılımcıların sahip oldukları değerler* arasındaki ilişkiler yönünden insanların sözel davranışı üzerinde çalışan bir alandır (Hymes, 1962'den akt. Ervin-Tripp, 1964, s. 86; Melnyk, 2019, s. 36). Buradan anlaşıldığı üzere bireylerin toplumsal bağlamdaki değişkenlere yönelik algıları ile söz konusu değişkenler arasındaki ilintiler bireylerin konuşma biçimleriyle ilintisiz değildir.

Toplumdilbilim, dil ve dilin kullanıldığı bağlam arasındaki ilişki ile ilgilenmektedir (Holmes, 2013, s. 1). Bu bağlamda toplumdilbilimciler, farklı toplumsal bağlamlarda dilin nasıl kullanıldığı ve belli bir bağlamda kullanılan dilin uygunluk durumu ile ilgili araştırmalar yapar ve dilin coğrafi sınırlar boyunca bir bağlamdan diğer bağlama nasıl değişiklik gösterdiğini de açıklamaya çalışmaktadır (Bayyurt, 2013, s. 70). Bağlama bağlı olarak değişen dil kullanımlarının incelenmesi hem topluluktaki mevcut toplumsal ilişkilerle ilgili hem de bireylerin kullandıkları dil aracılığıyla oluşturup ortaya koydukları toplumsal kimliklerle ilgili bolca bilgi sağlamaktadır (Holmes, 2013, s. 1). Holmes'ün belirttiği üzere toplumdilbilim temelinde yapılan dil-bağlam incelemeleri yalnızca dilsel değil toplumsal verilerin elde edilmesi açısından da önemlidir.

Toplumdilbilim, dil olgusunu ele alırken *kültürel antropoloji* ve *toplumbilim* gibi başka disiplinlerle ilintili olarak ele alan geniş oylumlu dilbilimin bir dalıdır (Zhang ve Wang, 2016, s. 830; Li, 2014, s. 52; Chanda, 2017, s. 52). Nitekim geniş oylumlu dilbilim çalışmaları dil ile dildışı faktörler arasındaki ilişkinin araştırılmasına yöneliktir (Sangia, 2018, s. 2).

Toplumdilbilimin temel ilkelerinden biri, *ölçünlüleştirilmiş* dili doğası gereği diğer dil değişkelerinin yanında daha üstün bir konumda gören ulusçu dil ideolojilerini reddetmesidir (Labov, 1972'den akt. Flores ve Lewis, 2016, ss. 97-98). Toplumsal konumlar temel alınarak bakıldığında ölçünlü dillerin diğer dil değişkelerine oranla “daha iyi”, “daha hoş”, “daha saf” vs. olarak görülmeleri söz

konusudur (Brunstad, 2003, s. 58). Ancak toplumdilbilimin bakış açısıyla ölçünlü dil yalnızca diğer pek çok değişke gibi bir dil değişkesidir ve toplumdilbilim resmi yazılarda kendisini gösteren *statik* ve *idealleştirilmiş* dil kullanımlarının değil toplumdaki bireylerin gerçekleştirdiği gerçek konuşmaların üzerinde durmaktadır (Hudson, 1996'dan akt. Brunstad, 2003, s. 58; Spolsky ve Hult, 2008, s. 66). Özetle resmi diller için mevcut olan daha üstün ya da daha güzel dil değişkesi algısına karşın toplumdilbilimsel bakış açısı bunları özel bir yere sahip dil değişkeleri olarak değerlendirmez ve toplumdaki gerçek konuşmayı yansıtmadıkları için de toplumdilbilim çalışmalarında yeğlenen dil değişkeleri değildirler.

Toplumdilbilimci olduklarını belirten dilbilimcilerin farklı ilgi alanlarına sahip olmaları olası olduğu gibi veri toplama ile çözümlemede de çok farklı yöntemler kullanmaları olasıdır (Baghana ve Porkhomovskiy, 2018, s. 15). Nitekim kimi toplumdilbilimsel örüntülerin dizgesel biçimde gözlemlenmesi ancak çok sayıda ses kaydını incelemek ve konuşucunun geçmişine ve toplumdaki konumuna yönelik iyi düzeyde bilgi sahibi olmak yoluyla mümkün olmaktadır, ancak öte yandan da bir ülkenin ulusal dil politikası üzerinde çalışan toplumdilbilimcilerin işitsel ya da görsel kayıtları hiç kullanmadan kütüphanelerden ve belgelik materyalleri üzerinden istedikleri bilgilere ulaşabilmeleri söz konusudur (Meyerhoff, 2006, ss. 1-2).

1.2. TOPLUMDİLBİLİMİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Dillerin kendi içlerinde değişkenlik gösterdikleri düşüncesi yeni bir düşünce olmamakla birlikte dillerin değişkenliği konusu aslında insanların eskiden beri her zaman dikkatini çeken bir konu olmuştur, ancak toplumsal bağlamlarda dil değişkenliğinin dizgesel biçimde çalışılması “yeni” bir uğraş alanı sayılmaktadır (Collinge, 1990, s. 268; Fridy, 2019, s. 51). Modern dilbilim tarihine bakıldığında eski dilbilim okullarının bu konunun üzerinde durmadığı görülmektedir. Nitekim Saussure'den Chomsky'e değin dilbilimciler; dil kullanımı ile ilgili *değişkenlikleri* sürekli irdeledikleri konuların dışında tutmaya çalışmışlardır, ancak yine de günümüz toplumdilbilim çalışmalarına hiçbir katkıları olmadığını söylemek mümkün değildir (Collinge, 1990, s. 268; Kıran ve Kıran (Eziler), 2012, s. 270). Anlaşıldığı üzere bir dlin kendi içinde değişkenlik göstermesi konusu eskiden beri insanların farkında

olduğu bir konudur, ancak dizgesel bir biçimde irdelenmesi modern dilbilimin ilerleyen dönemlerinde başlamıştır.

Dil ve toplum olguları arasındaki ilişki 18. ve 19. yüzyıllardan bu yana önem verilen ve ilgi toplayan bir konu durumuna gelmiştir. Bu yüzyıllarda yaşamış bir devlet adamı ve aynı zamanda bir dilci olan Humboldt, dillerin gelişimini toplumların bünyesinde meydana gelen değişimlerle ilişkilendirerek açıklamaya çalışmıştır (İmer, 1990, s. 11).

Toplumdilbilim teriminin ilk kez 1952 yılında *Haver C. Currie* tarafından kullanıldığı görülmektedir (Paulston ve Tucker, 2006'dan akt. Sangia, 2018, s. 2). Geniş oylumlu dilbilimin bir dalı olan günümüz toplumdilbilimi ise 1960'lı yıllarda *toplumbilim*, *antropoloji* ve *dilbilim* alanlarının kesişimindeki bir disiplinlerarası alt alan olarak Amerika'da ortaya çıkmış olup bu alandaki ilk çalışma bazen toplumdilbilimin babası olarak da anılan ve toplumdilbilimi bağımsız bir bilim dalı konumuna getiren *William Labov* tarafından yürütülmüştür (Mallinson, 2009, s. 1034; Li, 2014, s. 52; Gordon, 2009, s. 49; Kıran ve Kıran (Eziler), 2012, s. 272). Söz konusu çalışmanın yazanağı Labov tarafından 1963 yılında *Linguistic Society of America*'nın yıllık toplantısında sunulmuştur ve aynı yıl Labov "The social motivation of a sound change" (Labov, 1963) adlı makalesini yayınlamış olup bu öncü nitelikteki çalışmanın ardından yaklaşık otuz yıl boyunca konuşucu topluluklarında kendisini gösteren dilsel değişkenliğin çalışılması konusu toplumdilbilimdeki başlıca ilgi alanı olmuştur (Chambers ve Schilling, 2013, s. 2; Gordon ve Heath, 1998, s. 421). Özetle ilk kez 1952 yılında terimleştirilen ve 60'lı yıllarda da Labov'un öncü çalışması ile geniş oylumlu dilbilimin dallarından biri hâline gelen toplumdilbilimin ilk zamanlarında toplumdilbilimcilerin ağırlıklı olarak toplumdaki dil değişkenliği konusu üzerinde durduğu görülmektedir.

Toplumdilbilim, 1960'larda yükselişe geçip bilinir ve kapsamlı bir duruma gelmiştir ve o yıllardan günümüze değin toplumdilbilim alanında ciddi anlamda çok sayıda çalışma ortaya konmuştur (Flores ve Lewis, 2016, s. 97; Zhang ve Wang, 2016, s. 830; Le Page, 1998, s. 12). *Humboldt*, *Boas*, *Sapir*, *Whorf*, *Bloomfield*, *Malinowsky* ve *Firth* gibi kimi araştırmacılar, toplumdilbilimin bir disiplin olarak ilk zamanlarında görülen büyük gelişimine katkı sunmuş olan araştırmacılardan bazılarına örnektir (Bahadoran-Baghbaderani ve Zarei, 2018, s. 23). Toplumdilbilim

adı verilen dilbilimdeki bu yeni akım doğrultusunda yapılan çalışmalarla doğal dil konuşucusu bir topluluğun bünyesinde bulunan çeşitli değişkenliklerin toplumdaki yapılarla bağdaştırılması ve bu yolla da söz konusu değişkenliklerin betimlenmesi amaçlanmıştır (Kıran ve Kıran (Eziler), 2012, s. 270).

Lehçebilim, toplumdilbilimin yaptığı gibi yerel konuşma değişkenlikleri üzerinde çalışan ve yöntembilimsel açıdan toplumdilbilimle birçok ortak noktası bulunan bir başka disiplin olup toplumdilbilimin başlangıcı bir yana modern dilbilimin başlangıcından bile öncesine denk gelen bir tarihten, yani 1876'dan, beri var olan bir disiplin olarak kendisini göstermektedir (Chambers ve Schilling, 2013, s. 3; İlhem, 2013, s. 157). Daha önceleri temel uğraşları lehçeleri belgelemek olan lehçebilimciler 1980'lerden başlayarak toplumdilbilimciler gibi dilsel değişkenlikler üzerinde araştırmalar yapmaya başlamışlardır (Francis, 1983'ten akt. Fridy, 2019, s. 51). Söz konusu bu değişim, geçmişteki dil-toplum ilişkileri üzerinde çalışan ve *dildışı* faktörlerin dilbilgisel yapıları nasıl değiştirdiğini belirlemeyi hedefleyen *tarihsel toplumdilbilim* alanının oraya çıkmasına da aracı olmuştur (Agar ve MacDonald, 1995'ten akt. Fridy, 2019, s. 51; Murugaiyan, 2013, s. 3). Anlaşılabacağı üzere aslında başlangıcı toplumdilbilimden çok daha eski olan lehçebilim; konu itibarıyla günümüzde eski dönemlerinden farklı olarak toplumdaki dil değişkenlikleri üzerinde duran, günümüz toplumdilbilimiyle bu yönden ortak olan ve ayrıca tarihsel toplumdilbilim alanının oluşumunda da payı olan bir alandır.

Toplumdilbilim olgusunu, daha geniş çaplı ve temsil özelliği daha iyi olan örnekleri veri olarak toplama konusunda kolaylık sağlayan *teknolojik* ve *toplumsal* gelişmelerin sonucunda geleneksel lehçebilimin odak değiştirmiş biçimi olarak ortaya çıkmış bir alan gibi görmek mümkündür (Chambers ve Schilling, 2013, s. 3). Teknolojik gelişmeler toplumdilbilim alanının gelişimini hızlandırmıştır ve bunlardan ilki de *kayıt cihazının* icadıdır. 1950'lerden beri büyük çaplı ses kayıtlarının toplanması ve bunların çözümlenmesi bu bağlamda oldukça kolaylaşmıştır, çünkü daha önce toplumsal bağlamlarda dili araştıranlar büyük ölçüde sormaca yöntemini kullanmak yükümlülüğündeydiler (Collinge, 1990, s. 267). Buradan anlaşıldığı üzere toplumdilbilim, teknolojik gelişmelerin etkisiyle geleneksel lehçebilimden ayrılıp ondan ayrı bir dal haline gelmiş ve yine söz konusu

gelişmelerin alanda yapılan çalışmalar üzerindeki kolaylaştırıcı etkisi ile hızlı bir gelişim göstermiştir.

Önceleri toplumdilbilim çalışmaları *dil ve toplum arasındaki ilişki* üzerineydi, ancak dil ve toplum arasındaki ilişkiyi irdeleyen bir alan olarak toplumdilbilim geçmişten günümüze ciddi bir yol kat etmiştir ve bu yüzden de dil-toplum ilişkisini ortaya koymaya çalışan günümüzün girişimleri önceki girişimlerden farklıdır. Günümüzdeki *modern* anlayışa göre dil ve toplum *yapılanmış* biçimdedir, yani rastgele bir araya gelmiş öğelerden meydana gelmiş değildirler, bu yüzden de toplumdilbilimcinin görevi dilsel ve toplumsal yapıların dizgesel *eşdeğişirlik* durumlarını ortaya koymak ve hatta belki ikisi arasında birinden diğerine olacak biçimde belli bir yönde bir ilişki varsa bunu ortaya koymaktır (Melnyk, 2019, s. 37).

1.3. TOPLUMDİLBİLİMİN KONU ALANLARI

Toplumdilbilimin üzerinde durduğu konuların alanı oldukça kapsamlıdır (Akata, 2018, s. 66; Rubén, 2013, s. 16). Geniş bir alan olan toplumdilbilim, üzerinde durduğu konulara çeşitli yollarla yaklaşmaktadır (Gordon, 2006, s. 335). Toplumdilbilim araştırmalarında genel olarak dil ile toplum arasındaki ilişkiye değinildiği görülmektedir (Dong, 2014, s. 92). Nitekim toplumdilbilim, toplumla ilişkili olarak dilin çalışılması konusunun *tüm boyutlarıyla* ilgilenen bir alandır ve dil ile toplum olgularına ilişkin çeşitli noktaların üzerinde durmaktadır (Müller, Ball ve Guendouzi, 2000, s. 119; Rubén, 2013, s. 16). Özetle toplumdilbilim pek çok konuyu irdeleyen geniş bir alan olmakla birlikte başat konusu dil-toplum ilişkisidir ve bu konu her yönüyle ele alınmaktadır.

McPherron ve Smoke (2018, s. 6) toplumdilbilimcilerin çalışma alanlarını Coupland ve Jaworski'den (2009) şu şekilde aktarmıştır: Dil ve değişke; dil, toplumsal cinsiyet ve cinsiyet; biçim, biçemleştirme ve kimlik; dil tutumları, ideolojiler ve duruşlar; çokdillilik, düzenek değiştirimi ve ikideğişkelilik ve dil, kültür ve etkileşim.

Toplumdilbilim bağlamında ele alınan konulardan bazıları dile karşı tutum, dil değışkeleri ve kesitler, dilin ölçünlü ve ölçünlü olmayan biçimleri, ikidillilik ve çokdillilik, düzenek değıştirimi, dilsel girişim, karma dil ve kırma dil, ilişki dili, dil

değişkenlikleri, dil kuralları, dilin iletişimsel işlevleri, lehçe coğrafyası ve toplumsal lehçebilimdir (İmer ve diğerleri, 2013, s. 247; Zhang ve Wang, 2016, s. 831; Shuy, 2969, s. 1; Alhourani, 2018, s. 10).

Bireylerin içinde bulundukları farklı toplumsal bağlamlara göre farklı biçimlerde konuşmalarının nedeni, dilin toplumsal işlevlerinin neler olduğu, dilin toplumsal anlamlar ortaya koymak amacıyla nasıl kullanıldığı, dilin toplumsal yaşamı (örneğin günlük dil kullanımlarında insanların yaptıkları seçimler ve bu seçimleri etkileyen faktörler), dilsel değişkenler ve toplumsal değişkenler arasındaki ilişki ve sosyo-ekonomik konumun, yaşın, cinsiyetin ve budunsal kökenin konuşma üretimi ve konuşma *kalıp yargıları* üzerindeki etkileri de toplumdilbilimcilerin üzerinde durdukları konular arasındadır (Holmes, 2013, s. 1; Tercanlıoğlu, 1999, s. 91).

Toplumdilbilimcilerin kullandıkları yöntemlerin farklı olması gibi değişik toplumdilbilimcilerin hedefleri de birbirinden farklıdır. Yaptıkları araştırmalarla neye açıklık getirmek istedikleri ve araştırmalarının alanda nasıl bir değişiklik meydana getireceği ile ilgili beklentileri birbirinden farklıdır. Bununla birlikte toplumdilbilim alanında kendisini gösteren söz konusu farklılıklara karşın *toplumdaki bireylerin dili nasıl kullandıkları ve niçin kullandıkları* konusu bu alanda çalışan tüm araştırmacıları tek bir çatı altında toplayan ortak noktadır (Meyerhoff, 2006, s. 2). Anlaşıldığı üzere toplumdilbilimcilerin yöntem ve amaçları farklı farklı olabilmekle birlikte dilin nasıl ve niçin kullanıldığı konusu toplumdilbilimcilerin hepsinin ortak olarak ilgilendiği bir sorundur.

Geniş bir alan olan toplumdilbilim ile *dillerarası etkileşim* konusunda çok çeşitli çalışmaların ortaya konması mümkündür (Baghana ve Porkhomovskiy, 2018, s. 15). Bu bağlamda *ödüncleme*, *girişim* ve *benzeşme* gibi dillerarası etkileşim görüngüleri ve *karma diller*, *kırma diller* ve *karişik dil* gibi *ilişki dilleri* üzerine yapılan çalışmalar dillerarası etkileşim çalışmalarına örnektir (Thomason ve Kaufman, 1988'den akt. Treffers-Daller, 2007, ss. 3-4). Bu çalışmanın konusunu oluşturan *düzenek değiştirimi*, dillerarası etkileşim görüngülerinden biri olmakla birlikte toplumdilbilimin inceleme alanında yer alan önemli bir görüngüdür (Wang ve Čech, 2016, s. 22; Stell, 2012'den akt. Alhourani, 2018, s. 10).

Daha önce söz edildiği gibi düzenek değiştirimi iki ya da çokdilli bağlamlarda ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle bir sonraki bölümde ikidillilik olgusuna ve ilgili kavramlara yer verilmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

İKİDİLLİLİK

2.1. İKİDİLLİLİK ve TANIMI

İkidillilik, hem bireysel düzeyde hem de toplum düzeyinde ele alınıp irdelenmekte olan bir olgudur (Bican, 2017, s. 356; Karahan, 2005, s. 1152). Bu bağlamda ikidillilik olgusunun *bireysel ikidillilik* ve *toplumsal ikidillilik* olmak üzere iki türe ayrıldığı görülmektedir (Mukhuba, 2005, s. 268). Söz konusu bu ayrım Baker (2001) tarafından şu şekilde ifade edilmektedir (s. 15): “Bir grup, toplum, bölge ya da ülke içinde işleyen iki ya da daha çok dil ile bir bireyin sahip olduğu biçimiyle iki dillilik arasında fark vardır”. Bununla birlikte Dilbilim Sözlüğü’nde (İmer ve diğerleri, 2013) yer alan “Bir bireyin iki dil bilmesi ya da bir toplumda iki dil kullanılması durumu” tanımıyla da söz konusu ayrıma değinilerek ikidillilik olgusu tanımlanmaktadır (s. 155). Yapılan tanımlardan da anlaşılacağı üzere bir dil konuşucusunun ikidilli olması ile ikidilliliğin bir toplumda hâkim olması arasında bir fark vardır.

Toplumsal ikidillilik kavramı, bir dil konuşucusu topluluğunda iki ya da daha çok dilsel düzeneğin kullanılması ya da belirli bir insan grubu içinde iki dilin kullanılması durumunu ifade etmektedir (Bican, 2017, s. 357). Nitekim toplumsal açıdan ikidilliliğe bakıldığında zaman iki farklı dilin kullanımda olduğu bir toplum ile bu dilleri kullanabilen pek çok insan göze çarpmaktadır (Uyar, 2012, s. 21). Toplumsal ikidillilik, iki ayrı dilin etkileşim içinde olmasının bir sonucu olarak herhangi bir etkileşim süreci içinde söz konusu iki dilin kullanılabildiği ve aynı zamanda da pek çok bireyin *ikidilli* (‘bilingual’) olduğu dilsel topluluklara gönderimde bulunan bir kavram olarak da kendisini göstermektedir (Hamers ve Blanc, 2000, s. 6). Kısacası toplumsal ikidillilik durumuna bakıldığında dillerin etkileşim hâlinde olmasının etkisiyle birçok dile hâkim olan insanların ağırlıkta olduğu ve çeşitli bağlamlarda bu dillerin birlikte kullanılabildiği topluluklar ya da insan grupları söz konusu olmaktadır.

Toplumsal ikidillilik, içinde iki dilin kullanıldığı gruplar arası türden etkileşimlerle ilgilenmektedir (Hakuta, Ferdmanve Diaz, 1987, s. 285). Bir grup

içindeki bireysel farklılıklar, ikidilliliğe *toplumsal açıdan bakan* bu yaklaşımda üzerinde çok durulan bir konu değildir ve üzerinde durulan asıl konu dilin bir yolla grup üyeliklerini belirtmesi ve bir grubun bağlılığı ile kimliğini koruyup sürdürmesini sağlamasıdır (Hakuta, Ferdmanve Diaz, 1987, s. 285).

Bireysel ikidillilik, bir birey tarafından iki ya da daha çok dilin kullanımına gönderimde bulunmaktadır (Biró, 2018, s. 185). Bu kavram, toplumdaki bireylerle kurulacak iletişim için bir aracı görevini gören birden çok dilsel düzeneğe erişimi olan bireyin psikolojik durumunu ifade etmektedir ve söz konusu erişimin düzeyi *ruhbilimsel, bilişsel, ruhdilbilimsel, toplumsal, toplumdilbilimsel* vs. gibi birçok boyutla bağlantılı olarak değişkenlik göstermektedir (Hamers ve Blanc, 2000, s. 6). İkidillilik olgusuna bireysel açıdan bakıldığında iletişimsel hedefleri doğrultusunda iki farklı dili kullanmayı psikolojik anlamda kabullenip benimsemiş kişiler söz konusu olmaktadır ve nitekim bireysel ikidillilik kavramı ile ifade edilen şey de bu gibi kişilerin psikolojik durumudur (Uyar, 2012, s. 21; Hamers ve Blanc’tan akt. Bican, 2017, s. 356). Anlaşıldığı üzere bireysel ikidillilik kavramı toplumdaki bireylerle iletişim kurarken birden çok dili kullanma yeterliğine sahip olan ve aynı zamanda iletişimsel amaçlarına uygun olarak bu dilleri kullanmayı içselleştirmiş olan bireylerin ruhsal durumlarına gönderimde bulunmaktadır.

Bireysel ikidillilik alanında yapılan çalışmaların odak noktasında *birden çok dil kullanan bireyler* bulunmakta olup yapılan araştırmalar, *dil kullanımları üzerinde etkisi bulunan faktörler* üzerinde yoğun biçimde durmaktadır ve *bireylerin gerçekten ikidilli olup olmadıklarını saptamak* yapılan araştırmaların amacı değildir; çünkü ikidillilik araştırmacılarının bu bağlamda bir birey “ikidillidir” ya da “ikidilli değildir” biçiminde bir yargı ortaya koymaları onların yanlış sonuçlara ulaşmalarına da neden olabilmektedir (Bican, 2017, ss. 356-357). Nitekim Baker (2001), kimin ikidilli olup kimin olmadığını anlaşılmamasının güçlüğüne şu sözlerle ifade etmektedir (s. 15): “Tam olarak kimin ikidilli olduğunu ya da olmadığını belirlemek özünde anlaşılması güç ve sonunda imkânsızdır”.

“Bilingualism” (*ikidillilik*) terimi Latince “bi” (*iki*) ve “lingua” (*dil*) sözcüklerinin birleşiminden meydana gelmiş olan bir terimdir (Gramatkovski ve Ristevska, 2019, s. 56; Bican, 2017, s. 354). İkidillilik genel bir ifadeyle “iki dil konuşabiliyor olmak” anlamına gelmektedir (Mukhuba, 2005, s. 268). Çoğunlukla

ikidilli bireyleri ikidilli yapan dillerden biri bu bireylerin *anadilleri* olmaktadır (Bobak ve Bobak, 2018, s. 153). Yapılan tanımdan ve sözcüğün kökenbilimsel durumundan da anlaşılacağı üzere genel kapsamda ikidillilik bir bireyin iki dil üzerinde hâkimiyetinin olması durumuna gönderimde bulunmaktadır.

Field (2011) ikidillilik kavramını “genel anlamda ikidilli olma durumu ve ayrıca iki dile sahip olma ya da iki dilde konuşma” biçiminde tanımlamaktadır (s. 22). Grosjean’ın (2010) ikidilli birey tanımına göre ise iki ya da daha çok *dili* günlük yaşamında kullanan bireyler gibi iki ya da daha çok *lehçeyi* bu şekilde kullanan bireyler de ikidillidir ve buna göre İtalya’nın *Pugliese* lehçesini İtalyancanın yanında kullanan bir konuşucu da İspanyolca ve İngilizceyi düzenli olarak kullanan bir dil konuşucusu birey gibi ikidilli statüsüne sahiptir (s. 4). Nitekim dilleri lehçelerden ayırmak çok da kolay bir iş olmadığından *ikidilli* bireylerle *ikilehçeli* bireyleri birbirinden ayırma girişimleri başarısızlıkla sonuçlanabilmektedir (Wardhaugh, 2006, ss. 96-97). Buradan hareketle iki ayrı lehçeyi bilen ve günlük yaşamında bunları kullanan bireylerin de aslında ikidilli olarak nitelendirilmesinin mümkün olduğu söylenebilir.

İkidillilik ve *çokdillilik* terimlerinin sıklıkla birbirinin yerine geçecek biçimde kullanıldığı görülmektedir ve buna koşut biçimde *ikidilli* ve *çokdilli* terimlerinde de durum böyledir (Field, 2011, s. 22). Bu iki kavramla ilişkili olan çalışmaların genellikle *iki ya da ikiden çok dilin* bireylerce nasıl anlaşıldığı, işlendiği ya da üretildiği üzerinde durduğu görülmektedir (Bican, 2017, s. 354).

Uzunca bir süre *iki dil üzerinde eş düzeyde hâkimiyet* olarak algılanıp görülmüş olan ikidillilik kavramı, yirminci yüzyılın başlarından bu yana gittikçe kapsam alanı daha geniş bir kavram durumuna gelmiştir (Li, 2000, s. 22). *İkidillilik kavramının tanımlanması* bağlamında herkesçe kabul gören ölçünlü bir çerçeve çizilememiş olmakla birlikte bu durum aslında ikidillilik görüngüsünün karmaşık ve değişken doğasından ileri gelmektedir ve nitekim ikidillilik alanında temel alınan nokta *insanların dil davranışları* olup bunları etkileyen çok sayıda çeşitli etmenler bulunduğundan dolayı konu daha derinlere inip daha da karmaşık bir hal almaktadır (Bican, 2017, s. 355).

İkidillilik alanının çok karmaşık olması ikidilliliği tanımlamayı güçleştirmekte olup bu güçlük özellikle de bir bireyin ikidilli olup olmadığının

belirlenmesi konusunda kendisini göstermektedir ve alanyazına bakıldığında da *bir bireyin hangi durumda ikidilli olarak nitelendirileceği* konusunda bir görüş birliğinin olmadığı görülmekle birlikte her görüş sahibinin belli ölçütler temelinde ikidilliliği tanımlaması durumu söz konusu olmaktadır, yani bir birey bir görüşe göre “ikidilli” olarak nitelendirilirken başka bir görüşe göre aynı birey “tekdilli” olarak nitelendirilebilmektedir (Bican, 2017, s. 358, Guerrero, 2010, s. 166; Ní Ríordáin ve McCluskey, 2015, s. 1455). Nitekim ikidillilik tanımları incelendiğinde bireylerin iki dilde de yeterlilik düzeylerinin ne olması gerektiği ve hangi bağlamlarda dili kullanabiliyor olmaları gerektiği ile ilgili bir uzlaşımın olmadığı göze çarpmaktadır (Yılmaz ve Demirel, 2015, s. 1694). Bununla birlikte kuramcıların ikidilli bireyleri betimlerken yararlandıkları ölçütler arasında en çok ağırlık verdikleri ölçütler *akıcılık, dil yeterlik düzeyi ve dilin kullanımıdır* (Bican, 2017, ss. 354-355). Özetle karmaşık doğasından dolayı tanımlanması zor olan ikidillilik terimi için yapılan tanımların ikidilli birey sayılma ölçütleri açısından birbirleriyle uyumsuzluk içinde oldukları ve dolayısıyla da araştırmacıların bu gibi noktalar açısından fikir birliğine varamamış oldukları görülmektedir.

Farklı kaynaklarda ve araştırmalarda yer verilen ikidillilik tanımları birbirinden farklı ve çeşit çeşittir (Yılmaz ve Demirel, 2015, s. 1693). Bunlardan örnek olarak kimileri aşağıdaki şu tanımlardır.

Bloomfield’in (1933) ikidillilik tanımı “İki dil üzerinde anadili konuşucusu gibi hâkimiyet” biçimdedir (akt. Li, 2000, s. 22). Haugen (1953) ise bu tanımın üzerine kapsam açısından bir genişletme yaparak “diğer dilde iyi düzeyde anlamlı sözceler” üretebilme noktasının ikidillilik durumunun başlangıcı olduğunu belirtmektedir (akt. Li, 2000, s. 22; Rezzagil, 2010’dan akt. Yılmaz, 2014, s. 1643). Weinreich (1953) ise ikidilliliği “İki dili alternatif bir biçimde kullanma pratiği” biçiminde tanımlamaktadır (akt. Abdul-Zahra, 2010, s. 286). Mackey’in (1970) ikidillilik tanımı ise şu şekildedir (akt. Wada, 2006, s. 64): “Aynı birey tarafından iki ya da daha çok dilin alternatif bir biçimde kullanılması”. Sözü geçen tanımlardan görüldüğü üzere ikidillilik tanımları genel içerik olarak ciddi farklar gösterebilmekle birlikte ikidillilik ölçütünü ele alan tanımların da dil yeterliği talepleri açısından kendi içinde çeşitli farklar gösterebildiği anlaşılmaktadır.

Apple ve Mysken'e (1987) göre ikidillilik tanımları arasında ikidilli bireylere yönelik en büyük talep Bloomfield'in (1933) yapmış olduğu tanımdan ("iki dil üzerinde anadili konuşucusu gibi hakimiyet") gelmektedir (s. 2). Bununla birlikte Apple ve Mysken (1987) talebi en düşük olan tanımın Macnamara (1969) tarafından ortaya konan tanım olduğunu belirtmekte olup buna göre bir kimse birinci dil becerilerine ek olarak dört *kiplikten* birinde (*konusma, dinleme, yazma ve okuma*) kimi ikinci dil becerilerine de sahipse ikidilli olarak adlandırılmalıdır (ss. 2-3).

Sonuç olarak ikidillilik alanında çalışma yapanlar farklı durumları temel alarak hareket etmektedir; kimi araştırmacıların bireylerin akıcılık durumlarını, kimilerinin dil yeterliği düzeylerini ve kimilerinin de dil kullanımlarını temel aldığı görülmektedir (Bican, 2017, s. 355).

Günümüzde pek çok araştırmacı, her iki dilde bulundukları ortamdan ortama farklılık gösteren dil becerilerine sahip ikidilli bireyleri de içine alacak biçimde daha geniş kapsamlı bir ikidilli birey tanımını benimsemiştir (Butler, 2012, s. 111). Bu bağlamda örnek olarak Grosjean (2010) ikidilli bireyleri "İki ya da daha fazla dili (ya da lehçeyi) günlük yaşamlarında kullanıp onlara gereksinim duyan insanlar" biçiminde tanımlamaktadır (akt. Butler, 2012, s. 111). Anlaşıldığı üzere bugünkü ikidilli birey anlayışı önceki tanımlara göre daha esnek olup kimi dilsel becerileri içinde bulunduğu bağlama göre değişiklik gösterebilen bireyleri de ikidilli olarak tanımlamaktadır.

Ülkelerin çoğunda birden çok dil konuşulmaktadır ve ikidilliler dünyadaki *sayısal çoğunluğu* oluşturmaktadır, ancak bireyin bir dildeki akıcılığı bağlamında ikidilli birey tanımlarının biribinden farklı olmasından dolayı ikidillilerin dünyanın yüzde kaçını oluşturduğunu kestirmek güçtür (Bican, 2017, s. 354; Grosjean ve Li, 2013, s. 6; Baker, 2014, s. 216). Dünyada ikidilli bireylerin sayıca çok olması ve bununla birlikte araştırmacıların ikidillilik olgusunun önemini gün yüzüne çıkartmış olmaları ikidillilik bağlamında yapılan çalışmaların kapsamını büyük ölçüde genişletmiştir. Nitekim son otuz yıl içinde ikidillilikle ilgili olarak ortaya konan kitap, makale, tez, ansiklopedi, İnternet sitesi ve araştırmaların sayısı inanılmaz düzeyde artmış olmakla birlikte Türkçe alanyazındaki ikidillilik çalışmalarının yeterli düzeyde olmadığı görülmektedir (Bican, 2017, ss. 354-356).

Günümüzde insan yaşantıları üzerinde dünya çapında etkisini gösteren küreselleşme olgusu bağlamında kendisini gösteren *teknolojik gelişmeler, geziler ve göçler, kitlesel iletişimin gelişmesi, ekonominin küreselleşmesi ve insanlar için eskisine göre kısalan uzaklıklar* gibi durumların etkisi ile iletişim olgusu daha da yaygınlık kazanmış durumdadır ve ikidillilik de işte bu küreselleşen günümüz dünyasında *ağırlık verilmesi gereken kritik bir kavram* durumuna gelmiştir (Bican, 2017, s. 354; Demiray, 2015, s. 26; Yılmaz, 2014, s. 1642). Nitekim uluslararası nitelikteki birden çok dili konuşabilen bireylerin hem diğer insanların gözündeki konumu yükselmiş hem de piyasada daha çok istenir ve aranır duruma gelmişlerdir (Bican, 2017, s. 354). Özetle çeşitli teknolojik gelişmeler sonucunda yaygınlaşmış olan iletişim olgusu ikidilliliğe daha çok yoğunlaşılması durumunu tetiklemiştir ve bugün insanlar arasında ikidilli olanların diğerler insanlara bakarak çeşitli yönlerden itibarı artmış durumdadır.

2.2. TEKİLLİLİK, İKİDİLLİLİK ve ÇOKDİLLİLİK KAVRAMLARI

Bir bireyin birden çok sayıda dili konuşması durumu için kullanılan ikidillilik teriminden farklı olarak *tekdillilik*, genelde bireyin anadili olduğu görülen tek bir dilin birey tarafından konuşulması durumu için kullanılan bir terimdir (Myers-Scotton, 2006'dan akt. Saeidi ve Mazoochi, 2013, s. 325). Bu kavram ile *bireyin tek bir dilde akıcı olmasına* gönderimde bulunmaktadır (Cui ve Cui, 2015, s. 889). Tekdillilik bireyin iletişim açısından birden çok düzeneğe erişiminin olmadığı, yani bir başka deyişle ikidilliliğin mevcut olmadığı durumdur.

Rothman (2008) tarafından tekdillilik için “Yalnızca bir dili konuşabiliyor olma koşulu ya da durumu” biçiminde bir tanım öne sürülmüştür (s. 443). Bununla birlikte Dilbilim Sözlüğü'nde (İmer ve diğerleri, 2013) tekdillilik kavramı “İletişim için tek dil kullanma durumu” biçiminde tanımlanmaktadır (s. 243). Tekdillilik teriminde ikidillilik ve çokdillilikten farklı olarak vurgu “tek dil” noktası üzerindedir ve bu hem yapılan tanımlardan anlaşılmakta hem de tekdillilik teriminin kendisi bunu sezdirmektedir.

Konuştugu dil sayısı birden çok olan bireyler çokdilli olarak algılanmaktadır (Cui ve Cui, 2015, s. 889). Dilbilim Sözlüğü'nde (İmer ve diğerleri, 2013) çokdillilik

kavramının şu şekilde tanımlandığı görülmektedir (s. 77): “Bireyin birden çok dil bilmesi ya da bir dilsel toplulukta birden çok dil kullanılması durumu”. Görüldüğü üzere çokdillilik kavramı da ikidillilik gibi bireysel ve toplumsal boyutlara sahip olan bir kavramdır.

Bireysel açıdan çokdillilik kavramını “Bir kişinin birçok dili kullanma yeteneği” olarak tanımlamak mümkündür (Chilingaryan ve Gorbatenko, 2014, s. 50). Bununla birlikte Sridhar (1996), aynı *dağar* içerisindeki tüm diller üzerinde anadili düzeyinde bir hâkimiyete sahip olacak biçimde bir çokdillilik durumunun *oldukça seyrek* bir durum olduğunu belirtmektedir (akt. Wardhaugh, 2006, s. 96).

Alanyazında “ikidillilik” kavramının *hem ikidilliliği hem de çokdilliliği* karşılayacak biçimde bir *şemsiye terim* olarak kullanıldığı görülmektedir (Bican, 2017, s. 354; Bobak ve Bobak, 2018, s. 153). Nitekim bu bağlamda Mackey’in (1970) yorumu şu şekildedir (akt. Yılmaz, 2014, s. 1643):

İki dillilik olayını araştırırken bunu tamamen izafi (rölatif) bir konu olarak ele almamız şart gibi görünmektedir. Üstelik sadece iki dili değil, birçok dilin kullanışını da kapsamamız gerekmektedir Böylece, aynı birey tarafından iki veya daha çok dilin alternatif şekilde kullanımına iki dillilik diyebiliriz.

Tekdilliliğin düzgülü yaşam biçimi olarak öncelendiği bir toplulukta yetişmiş olan bireyler çoğunlukla ikidilliliğin yalnızca birkaç “özel” insan için olan bir durum olduğu düşüncesindedir (Li, 2000, s. 3). Nitekim yalnızca bir dili kullanabilme durumu olan tekdillilik, Batı dünyasında geniş çapta kabullenilmiş bir durum olduğundan dolayı tekdilliliğin dünya çapında bir *görüngü* olduğu algısı bu insanlar arasında kendisini göstermekle birlikte söz konusu durum ikidilli ve çokdilli bireylerin “olağandışı” olarak algılanmalarına neden olmaktadır ve bu bağlamda ikidillilik hem *olumsuz* (anormal) hem de *olumlu* (benzersiz) anlamda “özel” bir durum olarak görülmektedir (Wardhaugh, 2006, s. 96; Rothman, 2008, s. 442). Bir başka deyişle Batı dünyası gibi tekdilliliğin toplumda yaygın olduğu topluluklarda tekdilliliğin düzgülü, ikidilliliğin ve çokdilliliğin de düzgüsüz olduğu biçiminde bir genelgeçer algı mevcut olmakla birlikte düzgüsüz olan birden çok dilde yetkinlik durumu kendi içinde hem olumlu hem de olumsuz bir algı uyandırmaktadır.

Aslında dünya nüfusunun üçte biri *iş ortamında, aile ortamında ve gündelik durumlarda* iki ya da daha çok dili düzenli olarak kullanmaktadır (Li, 2000, s. 3).

Dünyanın pek çok bölgesinde birden çok dil konuşabilme durumu hiç de dikkat çekmemektedir; hatta öyle ki söz konusu bölgelerde tekdiilli bireyler toplumdaki diğeri dili konuşan bireylerle iletişim kurma becerisi olmayan, böylesine önemli bir beceriden yoksun, “uyumsuz” kimseler olarak görölmektedir (Wardhaugh, 2006, s. 96). Bununla birlikte küreselleşen dünyanın pek çok yerinde ikidillilik hem *uluslararası iletişim gereksinimini* hem de bir yandan *bireyin toplumsal ve dilsel kimliğini koruma gereksinimini* karşılayan tek yol olarak görölmektedir (Dunmore, 2011, s. 7).

2.3. İKİDİLLİLİĞİN SINIFLANDIRILMASI

İkidillilik, çok boyutlu olmasıyla çeşitli yönlerden ele alınıp irdelenebilen *karmaşık* bir olgu olarak kendisini göstermektedir ve ikidillilik kavramını dilin *edinilme yaşı, edinilen dilin bilişsel yapılanışı, edinilen dillerdeki beceri düzeyleri, ikidilliliğin gelişimsel etkileri* vb. çeşitli başlıklar altında sınıflandırarak belirli türlere ayırmak mümkündür.

İkidillilik, bir bireyin dillere maruz bulunduğu ve bu bağlamda ikinci dilini edindiği yaşa bakılarak erken ve geç ikidillilik olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Yılmaz ve Demirel, 2015, s. 1696; Marini ve Fabbro, 2007, s. 6). *Erken ikidillilik* bireyin ergenlik öncesi dönemde birden çok dil edinmesi durumu olmakla birlikte *geç ikidillilik* durumunda bireyin *aşağı yukarı on bir yaşından önce* birinci dilini edininp diğeri dillerini bundan sonraki dönemde edinmesi söz konusudur (Baetens Beardsmore, 1986, s. 28). Erken ikidillilerin ikinci dillerindeki yeterlik düzeyleri hemen hemen anadillerindeki kadar olabilmektedir, ancak geç ikidillilerin ikinci dillerinde tam bir yeterlik düzeyine gelmeleri mümkün değildir (Yılmaz ve Demirel, 2015, s. 1696).

Konu ikidillilik türlerinin sınıflandırılması olduğunda ikidillilik olgusunun basitçe *eşzamanlı ikidillilik* ve *ardıl ikidillilik* olarak ikiye ayrılması da mümkündür (Hemsley, Holm ve Dodd, 2006, s. 454). Bu bağlamda erken ikidillilik kendi içinde *eşzamanlı erken ikidillilik* ve *ardıl erken ikidillilik* olarak iki türe ayrılmakla birlikte geç ikidillilik kavramı altında yalnızca ardıl ikidillilikten söz edilebilmektedir. *Gerçek ikidillilik* olarak da anılan eşzamanlı erken ikidillilik (yani eşzamanlı

ikidillilik) daha yaşamının ilk zamanlarında eşzamanlı olarak iki dili edinme süreci içinde bulunan, yani *doğumundan başlayarak aynı anda iki ayrı dile maruz kalmış olan çocuklarda* kendisini gösteren bir durumdur (Zhu Hua ve Li Wei, 2005, s. 166; Yılmaz, 2014, s. 1645). McLaughlin'e (1984) göre eşzamanlı ikidillilik bir çocuğun *üç yaşından önce* ikinci bir dile maruz kalması durumunda ortaya çıkmaktadır (akt. Baetens Beardsmore, 1986, s. 29). Bununla birlikte eşzamanlı ikidillilik sonucunda genelde *güçlü bir ikidillilik* meydana gelmektedir (Yılmaz ve Demirel, 2015, s. 1696). Özetle geç ikidillilik durumunda mecburen ardıl ikidillilik görüldüğü için eşzamanlı ikidillilik yalnızca üç yaşına girmeden önce iki dile aynı anda maruz kalan çocukların durumu olan erken ikidillilikte gözlenmektedir ve bu çocuklarda ikidillilik konusunda diğer ikidilli çocuklara göre daha başarılıdırlar.

Birinci dilin gelişmeye başlamasının ardından belli bir zaman sonra ikinci dilin eklendiği durumlar ardıl ikidillilik olarak bilinmekle birlikte bu olgu *erken ardıl ikidillilik* ve *geç ardıl ikidillilik* biçiminde kendisini gösterebilmektedir (Baetens Beardsmore, 1986, s. 29). Ardıl erken ikidillilik durumunda ilk olarak belli bir dili edinen çocuklar ikinci bir dili *çocukluğun ilerleyen zamanlarında* kendilerine katmaktadır (Zhu Hua ve Li Wei, 2005, s. 166). Bu bağlamda çocuğun birinci dil edinimini kısmen gerçekleştirmesi ve ardından yine çocukluk dönemi içinde üçüncü yaşından sonra ikinci bir dili öğrenmesi söz konusudur (Moradi, 2014, s. 149; Yılmaz, 2014, s. 1645). Ardıl erken ikidillilik sonucunda da eşzamanlı ikidillilikteki gibi *güçlü bir ikidillilik durumu* meydana gelebilmektedir (Yılmaz ve Demirel, 2015, s. 1696). Geç ardıl ikidillilik (ya da geç ikidillilik) durumunda ikidilli birey ikinci dilini *kritik dönemden* sonraki bir zamanda öğrenmektedir ve bu da özellikle *ergenlik* ya da *yetişkinlik* dönemine denk gelmektedir (Moradi, 2014, s. 149). Buradan anlaşıldığı üzere çocuğun ikinci dilini ilk diliyle eş zamanlı değil de 3 yaşını geçince edindiği durumda erken ardıl ikidillilik meydana gelmekte olup bu bireyler eşzamanlı ikidillilerde olduğu gibi ikidillilik açısından iyi bir düzeyde olmaktadır.

İkidillilik olgusunun *bilişsel yapılanış ve dilsel ölçütler* açısından ele alınarak sınıflandırılması bir başka olası sınıflandırma biçimidir. Nitekim bu bağlamda Weinreich (1953), iki ayrı dil dizgesinin ikidilli bir bireydeki olası etkileşim durumlarına yönelik bir açıklama getirmek adına üç ayrı ikidillilik türü tanımlamıştır (akt. Mack, Bott ve Boronat, 1995, s. 23):

- *Eşgüdümlü ikidillilik*: İki dizgenin birbirinden ayrı olduğu durum.
- *Bileşik ikidillilik*: İki dizgenin paylaşıldığı durum.
- *Bağımlı ikidillilik*: Daha baskın olan dizge üzerinden diğer dizgenin algılanıp üretildiği durum.

Eşgüdümlü ikidillilik, ikidilli bireyin *iki ayrı dili iki ayrı bağlamda edinmesi* durumunda görülmekte olup bu durumda dil kuralları, dil gösterenleri ve gösterenlerin anlamsal içerikleri ayrı ayrı öğrenilmekte ve bu da beyinde özerk nitelikte olmakla birlikte birbiriyle ilintili olan bir yapılanma meydana getirmektedir (Yılmaz, 2014, s. 1645; Uyar, 2012, s. 22). Eklemeli ikidillilik, ikidilli bireyin yakınındaki bir kimse tarafından konuşulmak yoluyla *iki ayrı dile tek bir bağlamda maruz kalması* durumunda görülmekte olup kazanılan sözcükler beyinde ayrı ayrı konumlara yerleşmiş durumdadırlar ve sonuçta birey anlamları aynı olan ancak iki ayrı dilden gelen sözcükleri bilmektedir, yani *tek bir anlam dizisine ve iki ayrı ifade yoluna* sahip olmaktadır (Yılmaz, 2014, s. 1645; Grosjean, 1982'den akt. Jankelowitz ve Bortz, 1996, s. 224). Bağımlı ikidillilik; ikidilli bireyin bir dilinin diğerine bakarak daha güçlü olduğu, *güçlünün zayıfı biçimlendirdiği*, zayıfın güçlüye göre yorumlandığı ve dolayısıyla da bellekte özerk bir yapılanmanın meydana gelmediği ikidillilik türü olaraktan eklemeli ikidillilikle iki ayrı dil için tek bir dilsel içeriğin bulunması yönünden benzerdir; ancak bu türde anlam dizisi, daha güçlü olan birinci dile aittir ve iki dilin de birer ifade yolu var olup ikinci dilin ifade yolu birinci dilin ifade yolu temel alınarak öğrenilmektedir (Uyar, 2012, s. 22; Lörscher, 2012, s. 8; Šimonji-Černak, 2013'ten akt. Spevakova ve Černak, 2016, s. 281).

İkidilliliği *dil beceri düzeyleri* açısından da türlere ayırmak mümkündür. Bu açıdan aşağıda belirtilen üç tür ikidillilik söz konusu olmaktadır (Uyar, 2012, s. 22):

Dengeli ikidillilik: İkidilli bireyin düzgün bir edinim sürecini tamamlamasının ardından her iki dilde de eşit yetkinlik düzeyine erişmiş bir ikidilli olarak başarılı bir biçimde ve bağlama uygun bir biçimde dil kullanımını gerçekleştirdiği ikidilliliktir.

Baskın ikidillilik: İkidilli bireyin bir dilde temel dil becerileri bakımından daha iyi düzeyde olduğu ve yetkinliğinin daha yüksek olduğu bu dili daha çok kullanma eğilimi gösterdiği ikidilliliktir.

Sınırlı ikidillilik: Bireyin; edindiği iki dilin de doğal konuşucusu olduğu, ama dil edinimi sürecinin düzgün ve nitelikli olmaması sonucunda dillerden ikisinde de iyi bir düzeyde gelişim göstermediği ikidillilik türüdür.

İkidillilik olgusunun ikidilli bir bireyin çocukluk döneminde ortaya koyduğu olası gelişimsel etkileri göz önüne alarak ikidilliliğin sınıflandırılması mümkündür. Bu bağlamda Lambert (1975) iki ayrı ikidillilik türünden söz etmektedir (akt. Yihong, Ying, Yuan ve Yan, 2005, s. 39): *eklemeli ikidillilik* ve *eksiltici ikidillilik*.

Eklemeli ikidillilik; hem bireyin hem de bireyin toplumsal çevresinin iki dilin edinimi konusunda destekleyici bir yaklaşım gösterdiği ve iki dilin de değer gördüğü bir toplumda ikinci dilini edinen bir bireyin bu süreçte birinci dili açısından herhangi bir kayıp yaşamadığı, kişilik gelişimi açısından iyi yönde bir etki gördüğü ve *her iki dilinin de gelişiminin olumlu etkilendiği* bir ikidillilik türüdür (Yılmaz, 2014, s. 1646; Yılmaz ve Demirel, 2015, s. 1697).

Eksiltici ikidillilik, toplumsal ve politik baskılardan dolayı birinci dilini kullanmayı bırakıp ikinci dilin kullanımına mecburen yönelen ikidilli bireylerde kendisini gösteren bir ikidillilik türü olup bu durumda hem birinci hem de ikinci dilde gelişim yönünden aksaklıklar meydana gelmekle birlikte *ikinci dili edinirken birinci dilde belli bir kayıp yaşanmaktadır* ve ayrıca sonuç olarak bireyin kendi dilinin ve kültürünün yerini hedef dilin ve hedef kültürün aldığı görülmektedir (Yılmaz, 2014, s. 1646; Yılmaz ve Demirel, 2015, s. 1697; Yihong, Ying, Yuan, Yang, 2005, s. 39).

Skutnabb-Kangas'ın (1981) ortaya koyduğu sınıflandırmaya göre ikidillilik üç türe ayrılmaktadır: *doğal ikidillilik*, *okul ikidilliliği* ve *kültürel ikidillilik* (akt. Wada, 2006, s. 65). Bu bağlamda söz konusu ikidillilik türlerinin gönderimde bulunduğu durumlar şu şekildedir (Wada, 2006, ss. 65-66):

Doğal ikidillilik, bir bireyin iki ayrı dili resmi bir eğitimden geçmeksizin günlük yaşantısı içinde öğrenmesi sonucunda ortaya çıkan ikidillilik durumdur ve bu tür bireyler için ikidilli olma yeterliği günlük yaşamı idare etmek için sahip olunması gereken bir yeterliktir.

Okul ikidilliliği, okul ortamında bir yabancı dilin öğrenilmesi sonucunda ortaya çıkan ikidillilik durum olmakla birlikte bireyin öğrenilen dili bir şekilde

gelecekte kullanma ya da bir anadili konuşucusu ile karşılaştığında kullanma olasılıkları dışında o dili doğal yollardan kullanma şansı pek yoktur.

Kültürel ikidillilik, okul ikidilliliği ile oldukça benzer olmakla birlikte iş, gezi ya da buna benzer başka birtakım nedenlerle ikinci bir dil öğrenen yetişkin bireylerde kendisini gösteren ikidillilik durumudur.

Sonraki bölümde ikidillilikle ilintili dilsel görüngüler içinde çok önemli bir yeri olan ve üzerinde pek çok çalışma yapılmış olan düzenek değiştirimi olgusuna yer verilmektedir. Bu bağlamda düzenek kaydırımı ve düzenek karışımları kavramları bir sonraki bölümde kapsamlı biçimde ele alınmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DÜZENEK DEĞİŞTİRİMİ: DÜZENEK KAYDIRIMI ve DÜZENEK KARIŞTIRIMI

Dillerin birbirleriyle etkileşim içinde olduğu durumlar söz konusu olduğunda bir dile ait öğelerin başka bir dile ait öğelerle birlikte bulunduğu bir dizi dilsel olgu karşımıza çıkmaktadır ve bu bağlamda *sözcük ödünçlemesi, dil aktarımı, girişim, ödünçleme alıntı, dil dağılımı, yeniden sözcükleştirme, düzenek kaydırımı* ve *düzenek karıştırımı* gibi görüngüler söz konusu dilsel olgulardan bazılarına örnektir (Al Heetia ve Al Abdely, 2016, s. 10).

Türkçe alanyazında birçok yerde “düzenek değiştirimi” olarak çevrilen İngilizce “code-switching” terimi için aslında sözlük ve araştırmalarda *kod/düzenek değiştirme, düzenek kaydırma, dil kaydırma/değiştirme* ve *dil dizgeleri arasında değişiklik yapma* gibi çeşitli karşılıklar kullanılmaktadır (Yaman ve Ekmekçi, 2018, ss. 149-150). Daha önce belirtildiği gibi, bu çalışmada “code-switching” için “düzenek kaydırımı” terimi benimsenmektedir ve “düzenek değiştirimi” terimi hem düzenek kaydırımı hem de düzenek karıştırımı olgularına gönderimde bulunacak biçimde, yani bu olguların ortak adı olacak biçimde, bir şemsiye terim olarak kullanılmaktadır.

New York’ta yaşayan Porto Riko asıllı İspanyolca-İngilizce bilen ikidilli bireylerin konuşmaları üzerine Poplack tarafından 1980’de ortaya konan etkili çalışmadan beri düzenek değiştirimi olgusu dilbilim alanında çalışılan en dinamik alanlardan biri olmuştur (Muysken, 2011, s. 301). 1970’lerin sonundan başlayarak düzenek değiştirimi konusunda ortaya konan oldukça fazla sayıdaki yayın ve konferans sunumu sayesinde 1990’ların ortalarına gelindiğinde düzenek değiştirimi konusunda meydana getirilen herhangi bir taslak bile başlı başına düzenek değiştirimi üzerine zengin tanımlama ve açıklamalar sunabilecek ve onu iki dilin dâhil olduğu diğer *dillerarası etkileşim görüngüleriyle* daha net bir biçimde karşılaştırabilecek duruma gelmişti (Mysers-Scotton, 1998, s. 1). Anlaşıldığı üzere düzenek değiştirimi konusu günümüzden çok da uzak olmayan bir zamanda araştırmacıların üzerine yoğun bir biçimde düşmeye başladı ve kısa zaman

içerisinde de yapılan değişik türden çalışmalarla büyük ölçüde gelişmiş ve zenginleşmiş bir dillerarası etkileşim görüngüsüdür.

Bir dil konuşucusunun yalnızca tek bir dil değişkesi (*lehçe, biçem* ya da *kesit dil*) üzerinde hâkimiyetinin olması pek de olağan bir durum olmamakla birlikte dil konuşucularının konuştukları dilin ya da dillerin birçok değişkesine hâkim oldukları görülmektedir ve zaten ikidillilik (hatta çokdillilik) dünya çapında pek çok insan için bir düzgü olup bu durum aslında konuşma bağlamında belli bir düzenek seçiminin gerektiği anlamına gelmektedir (Wardhaugh, 2006, s. 101). Nitekim düzenek değiştirimi olgusu, ikidillilik ya da çokdillilik durumunun ortaya çıkardığı bir dilsel olgu olarak kendisini göstermektedir (Todorova, 2019, s. 122). Birden çok dil konuşan veya birden çok dil değişkesi üzerinde hâkimiyeti olan kişiler, kullandıkların dillerin etkinlik düzeylerindeki farklar konusunda oldukça hassas bir algıya sahiptir. Bununla birlikte bu kişiler, belli bir bağlamda bir değişkenin bir başka değişkeye göre ihtiyaçlarına daha iyi cevap vereceğinin de aynı biçimde farkındadır ve bu da onları duruma göre dil değişimi yapmaya yöneltmektedir (Meyerhoff, 2006, s. 115). Buradan anlaşılabacağı üzere ikidillilik ve düzenek değiştirimi arasında güçlü bir bağlantı bulunmaktadır ve hem ikidillilik dünyada çok yaygın olduğu için hem de ikidilli bireyler her bağlamda diğer dillerden daha uygun bir dilin bulunduğunun farkında oldukları için bulundukları ortama göre bir dil seçimi yapmaya yönelmektedirler.

Genellikle düzenek değiştiriminin “tek bir iletişim olayı boyunca birden fazla dilin kullanımı” olarak tanımlandığı görülmekle birlikte bu tanımdaki bileşenler kendilerine yönelik bazı açıklamaların ortaya konmasını gerektirmektedir (Muysken, 2011, ss. 301-302):

- “Kullanım” ifadesi aslında *üretim* ve *algı* kavramlarına eşit uzaklıkta bir gönderimde bulunmaktadır, ancak çoğu düzenek değiştirimi çalışması algıdan çok üretim üzerine odaklanmıştır.
- “Birden fazla” ifadesi sürece mutlaka iki adet dilin dâhil olması biçiminde bir kısıtlamanın olmadığını belirtmektedir, fakat alanyazında ayrı bir *düzenek*, ayrı bir *lehçe* ya da ayrı bir *dil* olma durumuyla ilgili bir uzlaşım da bulunmamaktadır.

- “Dil” ile kastedilen ise, çoğu düzenek değiştirimi tanımında da belirtildiği üzere, çoğunlukla asgari düzeyde bir “sözcük” olacak biçimde karşımıza çıkan ve birden çok dilden alınmış olan birtakım biçimbirimsel materyallerdir.
- “Tek bir iletişim olayı boyunca” ifadesine gelince bu ifadenin karşılıklı konuşma bağlamındaki bir *konuşma* sırasından yoldan geçen birinin ikidilli bir yol tabelasını okumasına kadar çeşitli durumlara gönderimde bulunması mümkündür.

Düzenek değiştirimi çoğu zaman büyük ölçüde bilinçaltı bir olgu olarak kendisini göstermektedir, yani insanların değiştirm yaptıklarının farkında olmamaları ya da bir konuşmanın ardından konuşma sırasında hangi konu için hangi dili kullandıklarını söyleyememeleri oldukça olası durumlardır (Wardhaugh, 2006, s. 104). İkidilli bireyler, iletişimsel hedeflerine uygun olacak biçimde düzenek değiştirimleri yaparlar ve bu bağlamda düzenek değiştirimini biçimlendiren seçimler çoğunlukla bilinçaltı düzeyde geręekleřmektedir. Örnek olarak Dakar’da yaptığı siyasi konuşmalarda Wolof ve Fransızca arasında düzenek değiştirimini çok etkin bir biçimde kullanan Senegalli bir siyasetçi, kendisiyle yapılan bir röportajda Wolof ve Fransızca’yı karıştırmadığını belirtmiştir (Swigart, 1994’ten akt. Myers-Scotton, 1998, s. 154). Anlaşıldığı üzere düzenek değiştirimi iletişimsel amaçlara uygun olarak geręekleřtirilmektedir, ancak düzenek değiştirimi çoğunlukla bilinçli olarak geręekleřtirilmez ve dolayısıyla da içinde bulunduğu duruma uygun biçimde değiştirm yaptığında birey çoğu zaman bunun bilincinde olmamaktadır.

Çocuklar, dillerin temel yapılarını edindikleri zaman iki ya da daha fazla dil arasında değiştirm yapacak düzeye erişmektedir; yani aslında çocuğun tümce düzeyinde iki dil arasında değiştirimler yapma becerisi onun gelişkin duruma gelen sözdizim becerisi ile bağlantılıdır (Tanaka ve Park, 2012, s. 184). Bununla birlikte *ikinci dil edinimini* geręekleřtiren bireylerin düzenek değiştirimini hangi aşamada geręekleřtirmeye başladıkları hep merak edilen bir konu olmakla birlikte bu bağlamda Grosjean (2001), ikinci dil edinimi süreçlerinin sonlarında bireylerin düzenek değiştirimi yapmaya başladıklarını öne sürmektedir (akt. Demiray, 2015, ss. 28-29).

Düzenek değiştiriminin belli bir insan topluluğunun bünyesinde tekdüze bir görüńęü olarak kendisini gösterdiğini söylemek mümkün değildir. Aslında düzenek değiştirimi düzgüleri tek bir topluluk içerisinde bile gruptan gruba farklılık gösterebilmektedir (Wardhaugh, 2006, s. 106). Gumperz'in (1982a) konuya ilişkin verdiği bir örneğe göre New Jersey'de bulunan ve diğerlerine oranla daha küçük olan bir Port Rikolu mahallesinde kimi Porto Rikolular farklı düzenek değiştirimi tarzlarını serbest biçimde hem günlük konuşmalarında hem de daha resmi durumlarda kullanmakta, kimileri resmi durumlarda ödünç dil öğelerine yer vermeden yalnızca İspanyolca konuşup düzenek değiştirimini yalnızca gayriresmi konuşmalarda kullanmakta ve kimi diğer bireyler ise genelde İngilizce konuşmakta ve İspanyolcayla düzenek değiştirimine yalnızca küçük çocuklarla ya da komşularla konuşurken kullanmaktadır (akt. Wardhaugh, 2006, s. 106). Gumperz (1982a) ayrıca her bir alt grubun düzenek değiştirimine yönelik olarak kendi uzlaşımını geliştirme eğiliminde olduğunu ve bu bağlamda düzgülerin belirlenmesi konusunda bireylerin aslen hangi bölgeden göç edip geldiklerinin, nerede ikamet ettiklerinin, hangi toplumsal sınıfın parçası olduklarının ve ne iř yaptıklarının belirleyici faktörler olduğunu belirtmektedir (akt. Wardhaugh, 2006, s. 106). Özetle düzenek değiştirimi düzgüleri toplumun tümünde homojen olmayıp toplumdaki değişik insan gruplarının birbirinden farklı değiştirim düzgüleri olabilmektedir ve düzgülerin biçimlenmesinde bireylere ait birbirinden farklı toplumsal değişkenlerin etkili olduğu görülmektedir.

Eğer düzenek değiştirimi bir topluluğun grup içi başat iletişim vasıtası ise bu durum, her iki düzeneğin de söz konusu topluluktaki bireylerin kimlikleri çerçevesinde özümstedikleri değerleri aynı düzeyde yansıttığını göstermektedir. Bir başka ifadeyle düzenek değiştiriminin çokça yapılması, birden çok dile yönelik olumlu çağrışımların olduğunun ve grupların her iki dille de yakından ilintili olduğunun göstergesidir. Bunun tersi olarak da düzenek değiştiriminin az yapılması gruplar arası kutuplaşmanın bir göstergesidir, öyle ki gruplar arası gerilimin olduğu bir toplulukta düzenek değiştiriminin az yapıldığını kestirmek mümkündür. Ayrıca dilin saflığını korumaya yönelik kültürel tutumlar topluluğun düzgülerinin bir parçası ise böyle topluluklarda da beklenen durum düzenek değiştiriminin az yapılmasıdır (Myers-Scotton, 1998, s. 159).

İnsanların düzenek değiştirmi olayını hoş karşılamayıp ona karşı çıktıkları çeşitli durumlar bulunmaktadır (Wardhaugh, 2006, s. 108):

- Bazı dil konuşucularının çeşitli dilleri anadili olarak konuşan başka bireylere kendi dilleri ile onların dilleri arasında düzenek değiştirmi yapmaları konusunda izin vermedikleri ve bu bireyleri anadillerinde konuşmaları için zorladıkları durum örnekleri vardır. Mesela sömürgecilik zamanında toplumsal mesafeyi korumak adına Avrupalıların; İngilizce, Fransızca vb. dilleri yerli hizmetçilerle iletişimlerinde kullanmadıkları ve çok kötü konuşmalar da onlara onların yerli dilleriyle konuştukları bilinmektedir.
- İki düzenekten birinin herkesçe bilindiği ancak diğerinin yalnızca belli kişiler tarafından bilindiği kimi durumlar herkesçe bilinen kodun kullanımını gerektirmektedir. Örneğin bir devlet başkanının en azından kamu önünde başka bir devlet başkanına hitap ederken kendi ülkesinin resmi diliyle konuşması gerekmektedir.
- Düzenek değiştirmi yapma yetisine kimi durumlarda kuşku ve hoşnutsuzlukla bile bakılması mümkündür. Örnek olarak İngilizce anadili konuşucuları başka dilleri konuşan bireylere genellikle itibar göstermemektedir ve bu bireylerin farkı bir dilde konuşma yetilerini çoğu zaman garip bulmaktadır.

Düzenek değiştirmi sonucunda ortaya çıkan karışık dil kullanımları, ikidilli bireylerin tembelliklerinden ya da cahilliklerinden ileri gelen gelişgüzel dil karıştırmaları değildirler ve aksine ikidilli bireyler toplumun düzgülerinin çok iyi farkında olan usta dil kullanıcılarıdır (Wardhaugh, 2006, s. 109). Buna karşın kimi çokdilli topluluklarda bir dilin bileşenlerinin diğer dilin bileşenleriyle karıştırılması olayı yani değiştirim olayı ciddi biçime hor görülebilmektedir. Değiştirim yoluyla meydana getirilen karışık sözceleri nitelendirmek için kullanılan terimler genellikle “Spanglish” ve “Franglais” gibi aşağılayıcı terimler olmaktadır ve bu da aslında dile karşı olan tutum ile dil konuşucusuna olan tutum arasındaki sıkı ilişkiyle ilgili bir durumdur (Meyerhoff, 2006, s. 122). Buradan hareketle ikidillilerin değiştirimleri aslında bilinçle ve ustalıkla gerçekteştirmelerine rağmen düzenek değiştirmi olayına

insanların kötü gözle bakabildiği ve hatta bu bağlamda bazen değiştirimli dil kullanımları için aşağılayıcı birtakım adlar taktıkları anlaşılmaktadır.

Sonraki bölümde ikidilli bireylerin etkileşim süreçlerinde kendisini en belirgin biçimde gösteren dilsel olgu olan düzenek kaydırımı ele alınmaktadır ve bu bağlamda düzenek kaydırımının ne olduğu ve nasıl tanımlandığı irdelenmekle birlikte alanyazındaki ilgili kavramlar üzerinde durulmaktadır.

3.1. DÜZENEK KAYDIRIMI

Düzenek kaydırımı, üzerinde çok sayıda çalışma yapılmış konuşma süreçlerinden biridir ve çokdilli topluluklara ait en önemli özelliklerinden biri olarak kendisini göstermektedir (Brezjanovic-Shogren, 2011, s. 21).

Düzenek kaydırımı kavramının bileşenleri olan “düzenek” ve “kaydırım” terimleri belirli anlamlarda kullanılmaktadır. Kaydırım terimi, iletişim etkileşimi sırasında ikidilli ya da ikilehçeli bir birey tarafından gerçekleştirilen *farklı dil değişkeleri arasındaki alternatif kullanım* olayına gönderimde bulunmakla birlikte düzenek terimi dilbilimciler tarafından iletişim teknolojileri alanından alınıp benimsenmiş bir terimdir ve dilbilimciler günümüzde bunu *dil, lehçe, biçem* vb. kavramları genel anlamda karşılayacak biçimde bir *şemsiye terim* olarak sıklıkla kullanmaktadır (Brezjanovic-Shogren, 2011, s. 21). Düzenek terimi için herhangi bir durumda bir konuşucunun kullanmayı seçtiği belirli bir lehçe ya da dil, iki ya da daha fazla sayıda bireyin arasındaki iletişim için kullanılan bir dizge gibi tanımlar da bulunmaktadır (Wardhaugh, 2006, s. 101). Buradan anlaşıldığı üzere düzenek terimi ayrı ayrı dillere gönderimde bulunduğu gibi belli bir dilin çeşitli değişkelerine de gönderimde bulunmaktadır ve diller arasında, lehçeler arasında ya da ağızlar arasında geçiş yaparak gerçekleştirilen konuşma süreçlerinin hepsi düzenek kaydırımının kapsamındadır.

Türkçe alanyazındaki konuya ilişkin çalışmalarda düzenek kaydırımı olgusuna yönelik farklı tanımlar bulunmaktadır. Örneğin Demiray’ın (2015) belirttiği üzere düzenek kaydırımı, “ikidilli ya da çokdilli bireylerde görülen istemli ya da istem dışı bir şekilde gerçekleşen A dilindeki yapıların dilbilgisi ya da sözcük düzeyinde B diline geçişi sırasında gözlemlenen durumdur” (s. 27). Düzenek

kaydırımı olgusu, bir konuşucunun herhangi bir dilde konuştuğu sırada başka bir dile geçiş yapması ya da bir dilin farklı lehçeleri ya da ağızları arasında geçiş yapması biçiminde de ifade edilmektedir (Yaman ve Ekmekçi, 2018, s. 149). Bunların dışında düzenek kaydırımı için “Durum bağlamıyla ilişkili olarak dili değiştirmedir” biçiminde bir tanım ifadesi de bulunmaktadır (Uyar, 2012, s. 23). Söz konusu tanımlar arasında kimi farklılıklar bulunmakla birlikte diller arasında geçiş ya da değiştirim yapma noktasının tanımlardaki ortak nokta olduğu söylenebilir.

Yabancı alanyazındaki çalışmalar bağlamında Poplack’in (2001) düzenek kaydırımını, bir söylem çerçevesinde iki ya da daha çok dilin ikidilliler ya da çokdilliler tarafından karıştırılmasına gönderimde bulunan bir kavram olarak tanımladığı görülmektedir (s. 2062). Bununla birlikte düzenek kaydırımı olgusu için “tümceler ya da tümcecik sınırları boyunca olan farklı değişkeler ya da kodlar arasındaki geçiş görüngüsü” biçiminde bir tanım da bulunmaktadır (Meyerhoff, 2006, s. 116). Ancak “değişke” kavramı altında ele alınan iki dilin kendi konuşucuları tarafından birbirinden ayrı diller olarak algılandığı ya da nitelendirildiği, fakat aralarında kayda değer dilsel farkların bulunmadığı durumlar vardır. Hintçe-Urduca ve Sırpça-Hırvatça dil çiftleri, dilbilgisel olarak neredeyse tamamen aynı olan, bununla birlikte konuşucuları tarafından ayrı diller biçiminde görülen diller olarak söz konusu duruma örnek oluşturmaktadır (Blom ve Gumperz, 1972, s. 411). Buradan iki ayrı değişkenin iki ayrı dil olarak kabul edilip edilmemesinde bireylerin algı ve alayışlarının ne derece önemli olduğu anlaşılmaktadır.

Düzenek kaydırımı kavramı için alanyazında bazen *tümcelerarası düzenek değiştirimi* teriminin kullanıldığı görülmektedir. Bununla birlikte bu çalışmada kavram karmaşası olmaması için düzenek kaydırımı terimi benimsenmektedir. Tümcelerarası düzenek değiştirimi adı altında alanyazında düzenek kaydırımının bazı özelliklerine dikkat çekildiği görülmektedir. Nitekim bu bağlamda düzenek kaydırımı, bir konuşucunun kendi konuşma sırası boyunca tümce-sözce sınırları boyunca gerçekleştirdiği değişimler olarak belirtilmektedir (Brice ve Anderson, 1999, s. 17; Gebhardt, 2011, s. 1; Wei ve Milroy, 1995, s. 282). Bununla birlikte bu değişimler, iki ayrı sözce arasında meydana gelebildiği gibi aynı sözceye ait *eşbağımlı* iki tümcecik arasında da meydana gelebilmektedir (Muysken, 2011, s.

307). Öyle ki bu bağlamda bir tümce ya da tümcecik belli bir dilde iken yanındaki tümcenin ya da tümceciğin başka bir dilde olduğu tümce sınırlarında düzenek kaydırımı söz konusu olmaktadır (Al Heetia ve Al Abdely, 2016, s. 11).

(17)

Itula. Mama dah agak dah. Adiknidemamni. *Pity you. Your voice also different already.*

(Bu yüzden. Biliyordum. Ateşin var. Yazık sana. Şimdiden sesin değişik geliyor.)

(Stapa ve Khan, 2016'dan akt. Al Heetia ve Al Abdely, 2016, ss. 11-12)

Örnek (17)'de Malayca ve İngilizce arasında yapılan bir düzenek kaydırımı örneği görülmektedir (Al Heetia ve Al Abdely, 2016, s. 11).

(18)

Kelvin was at the party. *Sugbon mi o ri i rara.*

(Kelvin partideydi. Ama onu hiç görmedim.)

Only God knows where he sat. *Se ko je e lowo sa?*

(Yalnızca Tanrı biliyor nerede oturduğunu. Umarım ki sana borcu yoktu.)

(Babalola ve Taiwo, 2009, s. 3)

Örnek (18)'deki tümcelerde İngilizceden Yoruba diline düzenek kaydırımı yapıldığı görülmektedir.

Blom ve Gumperz (1971) düzenek kaydırımı konusunda bir ayrıma gitmekte ve bu bağlamda “eğretilmeli düzenek kaydırımı” ve “durumsal düzenek kaydırımı” olmak üzere iki tür düzenek kaydırımından söz etmektedir (akt. Muysken, 2011, s. 305; Van Dulm, 2007'den akt. Mukenge ve Chimbarange, 2012, s. 583).

Durumsal düzenek kaydırımı, katılımcıların içinde bulundukları duruma bağlı olarak kullanılan diller değiştiği zaman meydana gelmektedir; yani katılımcılar bir durumda belli bir dili kullanırken bir başka durumda başka bir dili kullanmaktadır ve bununla birlikte durumsal kaydırımlarda konu değişiminin etkisi görülmemektedir (Wardhaugh, 2006, s. 104). Buradan anlaşıldığı üzere durumsal kaydırımlarda konuşucu dışı faktörler belirleyici olmaktadır.

Blom ve Gumperz (1972), konuşucuların düzenek seçimlerini etkileyecek üç tür toplumsal kısıttan söz etmiştir: *bağlam*, *toplumsal durum* ve *toplumsal olay* (akt.

Boztepe, 2003, s. 11). Durumsal düzenek kaydırımıyla ilgili ayrıntılara girmeden önce toplumsal durum ve toplumsal olay kavramlarından söz etmek yerinde olacaktır:

Toplumsal Durum: Belirli bir bağlam içinde ve belirli bir süre boyunca bir arada bulunan belirli bir insan grubunun gerçekleştirdiği etkinliklerdir. Bir bağlam içinde çeşitli toplumsal durumların meydana gelmesi mümkündür. Örneğin bir okul gündüzleri sınıflarda ders işlemek için oturumların yapıldığı bir bağlam olmakla birlikte burada akşamları birtakım dernek toplantıları da yapılabilmektedir. Benzer bir örnek de şehir meydanlarıdır. Nitekim şehir meydanlarında erkekler kamu sorunlarını konuşmak için, kadınlar tanıdıklarıyla sohbet etmek için ve gençler de oyun oynamak için bir araya gelmektedir.

Toplumsal Olay: Bir ya da en çok birkaç konu çevresinde biçimlenen ve sıralı yapılarıyla birbirlerinden ayırt edilebilen olaylardır. Toplumsal olayların, insanların zihinlerinde kalıp yargı olarak bulunmaları dolayısıyla insanlar karşılaştıklarında tanıyabildikleri başlangıç ve bitiş rutinleri vardır. Toplumsal olayla toplumsal durumu birbirinden ayırmak için Norveç'in Hemnes yerleşimindeki bir yurttaşın oradaki devlet dairesine gittiğinde başlangıçta sorununu resmiyet kurallarına uygun olarak görüşerek çözmesi ve hemen ardından memurdan kenara çekilip özel bir konuşma talep etmesi durumunu örnek göstermek mümkündür. Nitekim bu iki etkileşimde de katılımcılar ve mekân aynı olmasına karşın, geçerli olan düzgüler birbirinden farklıdır ve iki olay arasındaki ayrım belirgindir.

Bağlam, toplumsal durum ve toplumsal olay kavramları; sırasıyla bir konuşucunun içinde bulunduğu bağlama ilişkin bilgiyi sindirme sürecindeki ardışık üç aşamadır ve bu aşamaların sırayla karmaşıklık düzeyleri artmakla birlikte önceki aşama bir sonraki aşamanın dil seçimi kurallarını etkileyecek bir veri girdisi niteliğindedir, yani dolayısıyla konuşucunun bağlamın doğasına ilişkin bir karara varmadan toplumsal duruma ilişkin bir saptama yapması mümkün olmamaktadır (Blom ve Gumperz, 1972, s. 423).

Durumsal düzenek kaydırımı, etkileşim sürecinde konuşucuların bulundukları yere (yani bağlama ya da alana) bağlı olarak düzenek kaydırımı üzerinde kısıtların meydana geldiği durumlarda söz konusu olmaktadır (Meyerhoff, 2006, s. 116). Daha özellikli olarak bu tür değişimler, toplumsal durumun düzenek seçimi üzerinde

belirleyici olduğu değiştirimlerdir (Fuller, 1993, s. 30). Nitekim durumsal dzenek kaydırımı kavramı bağlamında dil ile toplumsal durum arasında doğrudan bir ilişki olduğu varsayılmaktadır (Blom ve Gumperz, 1972, s. 424). Özetle durumsal kaydırımlarda içinde bulunulan bağlama ilişkin değişkenler ve kullanılan dil arasında sıkı bir ilişki olduğunu söylemek mümkündür.

Bu tür kaydırımlarda yeni bir katılımcının konuşma sürecine katılması gibi *konuşucu dışı faktörler* dil kaydırımı üzerinde belirleyicidirler (Muysken, 2011, s. 305). Nitekim katılımcılar aynı bağlam içinde etkileşim durumundayken toplumsal olay değişimleri meydana gelmekte olup (ör. yeni bir katılımcının konuşmaya katılması) katılımcıların birbirlerine bu olay değişimlerinin sinyalini vermeleri mümkündür ve bu sinyal; tümceyi *söyleyiş hızı, ritim, duraksama* vb. gibi dilsel ipuçları ile ve konuştukları dzenekten başka bir dzeneye yaptıkları bir kaydırım ile ortaya konabilmektedir. Kullanılan dilsel biçim toplumsal olay için kritik bir niteliktir; çünkü dil seçimiyle ilgili kurallara uyulmaması katılımcıların olaya yönelik algısını değiştirmektedir, yani örneğin bir lehçenin kullanımının uygun olduğu bağlamda ölçünlü dilin konuşulması kabul edilen düzgünlere aykırı bir eylem olup bunun konuşmanın sona erdirilmesine ya da kimi toplumsal yaptırımlara neden olması olasıdır (Blom ve Gumperz, 1972, s. 424).

Durumsal dzenek kaydırımı bağlamında bir değişke belli durumlarda, başka bir değişke ise bütütün farklı olan başka durumlarda kullanıldığı için bu tip kaydırım örneklerinin sınıflandırılması genelde zor olmamaktadır, ancak değişkeler arası kaydırımların çok anlık olduğu kimi durumlar da yok değildir. Bununla birlikte seremonilerle ilintili ya da dinsel içerikli toplumsal durumlar gibi kimi durumlar toplumda öylesine düzgüleşmiştir ki kuşaktan kuşağa öğretilmeleri dahi mümkün olmaktadır (Wardhaugh, 2006, s. 104).

Eğretilmeli dzenek kaydırımı, katılımcılar ve bağlamın aynı olduğu sırada özel birtakım iletişimsel etkilerin ortaya konması için bir dilden diğer dile yapılan dzenek kaydırımıdır (Wu, 2013, s. 17). Konuşucu dışı faktörlerin yapılacak dil kaydırımı üzerinde belirleyici olduğu durumsal dzenek kaydırımından farklı olarak eğretilmeli dzenek kaydırımında bir dilden diğer dile geçiş yapmak yoluyla konuşma atmosferinde bir değişiklik meydana getiren konuşucunun kendisidir (Muysken, 2011, s. 305). Nitekim eğretilmeli dzenek kaydırımında konuşucular bir

durumun orta yerindeyken kasıtlı bir biçimde konuştukları düzeneği değiştirebilmektedir (Pradina, Soeriasoemantri ve Heriyanto, 2013, s. 20). Bu bağlamda eğretilmeli düzenek kaydırımının çoğu zaman bir konuşma stratejisi olarak talepler, retler, konu değiştirimleri, ayrıntılandırmalar veya açıklık getirmeler gibi konuşma edimlerini daha etkin kılmak ya da onları zayıflatmak amacıyla kullanıldığını söylemek mümkündür (Shin, 2010, s. 93). Anlaşıldığı üzere eğretilmeli kaydırım, bağlamdaki değişkenlerle bağlantılı olarak meydana gelmemekle birlikte konuşucu bilinçli olarak birtakım iletişimsel etkiler ortaya koymak için bir konuşma stratejisi biçiminde eğretilmeli değiştirime başvurmaktadır.

Adından da anlaşılacağı üzere eğretilmeli düzenek kaydırımının duyuşsal bir boyutu vardır, yani konuşucu yeni bir durum tanımlaması yaptığında buna uygun olarak düzenek kaydırımı yapmaktadır: resmiden samimiye, kurumsaldan kişisele, ciddiden nükteliye ve incelikten dayanışmaya (Wardhaugh, 2006, s. 104). Bununla birlikte Gumperz (1982a) daha sonra “eğretilmeli düzenek kaydırımı” terimini “etkileşimli düzenek kaydırımı” olarak yeniden adlandırmıştır (akt. Shin, 2010, s. 93).

Van Dulm’a (2007) göre eğretilmeli düzenek kaydırımı, ikidilli bir bireyin konuşulan konudaki değişimden kaynaklı olarak düzenek kaydırımları yaptığı sürece gönderimde bulunmaktadır (akt. Flyman-Mattsson ve Burenhult, 1999, s. 583). Nitekim konu değişikliği kullanılan dilin değiştirimini gerektirdiği zaman eğretilmeli düzenek kaydırımı ortaya çıkmaktadır, ancak kimi konuların her iki düzenele de tartışılmasının olası olduğu durumlar da bulunmaktadır ve bu tip durumlarda her bir düzeneğin konuya değişik bir hava kattığını söylemek mümkündür (Wardhaugh, 2006, s. 104). Özetle konu ögesinin durumsal değiştirimden farklı olarak eğretilmeli değişiklikler için belirleyici bir rolü olduğundan söz edilebilir.

Çalışmasında Norveç’in Hemnesberget yerleşiminde gözlemlediği durumlardan söz eden Gumperz (1972), yerleşimin idare ofisindeki memurların resmi sorunları konuşup konuşmamalarına bağlı olarak yerine göre hem ölçünlü dilde hem de yerel lehçede öbekler dile getirdiklerini belirtmektedir ve buna örnek olarak da yerleşimden bir kimsenin memur veznesine geldiğinde *selamlaşmaların* ve

aile sorunlarıyla ilgili soruların yerel lehçede, yapılacak işlemlerle ilgili etkileşimin ise ölçünlü dilde yürütüldüğüne değinmektedir (s. 425). Gumperz (1972), söz konusu durumda katılımcıların kendilerine yeni hak ve sorumluluklar tanımlamadıklarını ve katılımcıların duruşlarında ve konuşma tarzlarında da bir değişiklik olmadığını belirtmekle birlikte buradaki dil değişimlerinin konu değişimleriyle ilintili olarak meydana geldiğini belirtmektedir (s. 425). Bununla birlikte görüldüğü üzere eğretilmeli kaydırımlar, bir durumda birden çok toplumsal ilişkiye gönderimde bulunmaya izin vererek içinde bulunulan duruma bir zenginlik katmaktadırlar (Gumperz, 1972, s. 409). Gumperz'in verdiği örnekten anlaşılacağı üzere iki birey arasında birden çok toplumsal ilişki bulunabilmektedir ve konuşulan konuya bağlı olarak değişen bu toplumsal ilişkiler aslında dil değişimini bir anlamda gerektirmektedir ve bu bağlamda konuşucuların konuşma biçimlerinde bir değişikliğe gitmeden konuya uygun şekilde düzenek kaydırımlarını gerçekleştirmesi mümkündür.

Buraya kadar düzenek kaydırımı bağlamında konuyla ilintili tanım ve açıklamalar üzerinde durulmuş, durumsal ve eğretilmeli düzenek kaydırımı ayırımına da değinilmiştir. Ancak çalışmamızda düzenek kaydırımı tek bir ulam olarak ele alınmıştır. Bundan sonraki bölümde düzenek kaydırımı olgusuyla birlikte alanyazında çokça adı geçen diğer bir dilsel görüngü olan düzenek karıştırma konusu ele alınmaktadır.

3.2. DÜZENEK KARIŞTIRIMI

Etkileşim halinde olan dillerden gelen öğelerin bir arada bulunması durumuna ilişkin dilsel olgulardan bir diğeri olan “düzenek karıştırma” olgusu, alanyazında çoğu yerde düzenek kaydırımı ile birlikte ele alınan ve onunla arasındaki ilişki üzerinde durulan bir kavram olarak kendisini göstermektedir. Bununla birlikte alanyazın genelinde düzenek kaydırımı ve düzenek karıştırma kavramlarının birbirinin yerine geçebilen kavramlar olarak kullanılageldiği görülmektedir (Brezjanovic-Shogren, 2011, s. 21; Atsız Gökdağ, 2011, s. 113). Nitekim Wardhaugh, *karşılıklı konuşma* sırasında meydana geldiğini söylediği düzenek kaydırımının aynı zamanda düzenek karıştırma olarak da adlandırıldığını

belirtmektedir (2006, s. 101). Muysken (2011); söz konusu konuyla ilgili olarak, makalesi boyunca genel olarak kabul edilmiş düzenek kaydırımı (*code-switching*) terimini kullandığını, ancak bununla birlikte kendisi de dâhil bazı yazarların düzenek karıştırımı (*code-mixing*) terimini onun yerine bir terim olarak önermiş olduklarını belirtmektedir (s. 304). Bu örneklerden de görüldüğü üzere bazı araştırmacılar düzenek kaydırımı ve düzenek karıştırımı terimlerini ayrı olarak değerlendirirken bazıları bu ikisini aynı kavram olarak görmektedir.

Pek çok araştırmacı düzenek karıştırımını düzenek kaydırımının kapsamında olan bir olgu olarak değerlendirmekte ve düzenek karıştırımının ayrı bir kavram olarak tanımlanmasının mümkün olmadığını öne sürmektedir (Demiray, 2015, s. 28). Nitekim düzenek kaydırımının, düzenek karıştırımını da içine alacak biçimde bir “örtü terim” olarak kullanıldığı durumların sayısı da azımsanacak ölçüde değildir (Meyerhoff, 2006, s. 116). Buradan anlaşıldığı üzere kaydırım ve karıştırımı ayrı kavramlar olarak gören pek çok araştırmacı karıştırımları kaydırımların bir alt ulamı olarak değerlendirmektedir.

Söz konusu iki kavramı birbiriyle eş ya da denk kabul edip kullanan araştırmacılardan farklı olarak kimi araştırmacılar, bir konuşma sırası kapsamındaki *değişimler*in altında yatan süreçler ile birbirinden farklı konuşmalar arasındaki *değişimler*in altında yatan süreçlerin ayrı terimlerin kullanımına izin verecek ölçüde yeterince birbirinden farklı olduğunu düşünmektedir. İşte bu açıdan *düzenek karıştırımı* kavramı, karşılıklı konuşma sürecindeki konuşucunun kendi konuşma sırası kapsamında gerçekleştirdiği diller arası *değişim* olarak tanımlanabilir. Nitekim bu bağlamda düzenek karıştırımı genellikle bir *tümcecik* ya da *öbek* içinde gerçekleşen *değişke* ya da düzenekler arası *değişim*lere gönderimde bulunmaktadır (Meyerhoff, 2006, s. 120). Daha da özellikli olarak belirtmek gerekirse düzenek karıştırımı bu bağlamda *ek*, *sözcük*, *öbek* veya *tümcecik* gibi dilsel birimlerin *içe yerleştirme* durumuna gönderimde bulunan bir kavramdır (Brezjanovic-Shogren, 2011, s. 21).

Wardhaugh (2006), konuşma süresince *konu* bazında bir *değişim* yokken sözce kapsamında meydana gelen kod *değişimi* durumlarını düzenek kaydırımının bir türü olarak ele almakta ve bunun bazıları tarafından “düzenek karıştırma” ya da “tümceiçi düzenek kaydırımı” olarak adlandırıldığını belirtmektedir (s. 108). Bu

bağlamda düzenek karıştırma ve tümceiçi düzenek kaydırımı kavramları arasındaki bir özdeşleştirme söz konusu olmuştur. Benzer biçimde Alejandro Brice ve Raquel Anderson (1999), “düzenek kaydırma” ve “düzenek karıştırma” kavramlarının “dil değiştirme” olarak adlandırılan bir üst kavramın iki türü olarak ele alınmasının olası olduğunu belirtmiş, düzenek kaydırma kavramını da *tümceiçi* ve *tümcelerarası* olmak üzere iki türe ayırmış ve bununla birlikte “tümceiçi düzenek kaydırma” kavramının düzenek karıştırma olarak da bilindiğini söylemiştir (s. 17). Bununla birlikte ek olarak belirtmek gerekirse “dil değiştirme” kavramı, belli bir konuşma etkinliği sırasında düzeneklerin (dillerin ya da dil değişkelerinin) *kaydırımı* ve *karıştırımı* biçiminde bir anlama sahip olmakla birlikte alanyazında söz konusu durum için genellikle düzenek kaydırımı kavramının kullanıldığı görülmektedir (Musk, 2010, s. 185). Buradan anlaşılabacağı üzere Alejandro Brice ve Raquel Anderson kaydırım ve karışımlar için ortak bir ad kullanmış olmakla birlikte diğer pek çok araştırmacı gibi karıştırımı tümceiçi düzenek kaydırımı ile aynı görerek kaydırımın bir türü biçiminde ele almıştır.

Janet Holmes (2013); yetkin ikidilli bireylerin düzeneklerin ilişkili oldukları farklı toplumsal anlamlara yönelik bireylerin zihinlerinde çağrışımlarda bulunmaları, bu yolla da ilettikleri mesajla salt bilginin yanı sıra bir duyuşsal anlam da iletmeleri ve bunları retorik becerilerini kullanmak yoluyla düzenekler arasında hızlı geçişler yaparak gerçekleştirmeleri biçimindeki olayın bazı kimseler tarafından *düzenek karıştırımı* adı altında lanse edildiğini ve bununla birlikte kendisinin söz konusu olay için “eğretilmeli değiştirim” kavramını kullanmayı yeğlediğini belirtmektedir (s. 42).

Şu an kadar söz edilmiş olan durumların yanı sıra düzenek karıştırımı olayının niteliğine ve diğer olaylardan ayrıldığı noktalara yönelik kimi başka görüşler de alanyazında mevcuttur. Örneğin düzenek karıştırımının iki farklı dilin dilbilgisel yapılarının bir araya gelmesi ve karışması yoluyla meydana geldiğini, ancak bu sırada söz konusu iki dilin baskınlıklarının birbirine denk olması gerektiğini öne süren bir görüş bulunmaktadır (Demiray, 2015, s. 28). Bir başka görüşe göre ise bir değiştirim olgusunun düzenek kaydırımı mı yoksa düzenek karıştırımı mı olduğu ile ilgili ayrım, değiştirime tabi olan dilsel birimlerin boyutuyla bağlantılıdır; eğer değiştirilen birimler bir sözcükten büyükse düzenek kaydırımı, sözcükler ya da daha

kısa başka yapılar değiştiriliyorsa düzenek karıştırımı olayı söz konusudur (Demiray, 2015, s. 28). Buradan hareketle kaydırım ya da karıştırım olma ölçütleri konusunda alanyazında farklı araştırmacılar tarafından birbirinden oldukça farklı düşüncelerin öne sürüldüğünü söylemek mümkündür.

Düzenek karıştırımı kavramı için alanyazında bazen *tümceiçi düzenek değiştirimi* teriminin kullanıldığı görülmektedir. Bununla birlikte bu çalışmada kavram karmaşası olmaması için düzenek karıştırımı terimi benimsenmektedir. Tümceiçi düzenek değiştirimi adı altında alanyazında düzenek karıştırımının bazı özelliklerine dikkat çekildiği görülmektedir. Bu bağlamda düzenek karıştırımı bir sözce ya da tümce içinde meydana gelen düzenek değişimidir (Brice ve Anderson, 1999, s. 17; Babalola ve Taiwo, 2009, s. 3; Gebhardt, 2011, s. 4; Wardhaugh, 2006, s. 101). Dilsel yapının herhangi bir düzeyinde meydana gelmesi mümkün olan düzenek değiştirimi olgusu tek bir tümcenin, *bileşenin* ya da sözcüğün sınırları içinde meydana geldiğinde ortaya çıkan değişim düzenek karıştırımı olarak adlandırılmaktadır (Poplack, 2001, s. 2062).

Yönü sözcelerin dilbilgisel çerçevelerini kuran temel dilden ikinci bir dile ya da dil değişkesine doğru olan bu değişimde her iki dilden gelen sözcüklerin ya da öbeklerin bir tümcenin içerisinde gömülü biçimde bulunması söz konusudur ve bu ögeler dâhil oldukları tümcenin diline (temel dil) ait yerleştirme kurallarına da uymaktadırlar (Brice ve Anderson, 1999, s. 17; Sridhar ve Sridhar, 1980'den akt. Duran, 1994, s. 5; Nerghes, 2011, s. 12). Buradan da anlaşılacağı üzere düzenek kaydırımından farklı olarak bu tür değişimlerde olay tümcenin sınırları içerisinde gerçekleşmektedir.

(19)

Todos los Mexicanos *were riled up*.

(Tüm Meksikalılar kızgındı.)

Estaba *training* para palear.

(Kavga için antrenman yapıyordu.)

(Pfaff, 1979'dan akt. Wardhaugh, 2006, s. 108)

Örnek (19)'daki tümcelerde İngilizce ve İspanyolca arasında düzenek değişimini yapılmış olup bu değişimler düzenek karışımına örnek oluşturmaktadırlar.

(20)

Awon *boys* yen lo de maa n *disturb* awon *girls* to wa ni *area* wa *every time* ti awon *girls* yen ba ti n *koja*.

(Kızlar geçerken her seferinde bölgemizdeki kızları rahatsız edip duran çocuklar şunlar.)

(Babalola ve Taiwo, 2009, s. 3)

Örnek (20)'deki tümce, düzenek karışımı örneğidir. Burada dilbilgisel çerçevenin kurulduğu temel dil Yoruba dili olmakla birlikte İngilizce sözcükler konuşmaya gelişigüzel bir biçimde dâhil edilmiş ve bu da aslında değişimin net sınırlarının belirlenmesini bir miktar güçleştirmiştir.

3.3. DÜZENEK DEĞİŞTİRİMİNİ TETİKLEYEN FAKTÖRLER ve DÜZENEK DEĞİŞTİRİMİNİN İŞLEVLERİ

Geçmişte düzenek değişimi olgusu, yalnızca iki dil üzerinde de hâkimiyeti sınırlı olan çocuklar tarafından kullanılan noksan bir davranış biçimi olarak nitelendirilmiştir (Escamilla ve Hopewell, 2007, s. 2). Nitekim günümüzde de genellikle ilk başta düzenek değişimi ikidilli bireylerin dil bilgisi “yetersizliği”nin bir işareti olarak düşünülmektedir (Al Heetia ve Al Abdely, 2016, s. 12). Diğer dil kullanım biçimleri arasında düzenek değişimi, çoğu zaman statüsü düşük bir eylem olarak ve bir dildeki yetersizliğini telafi etmek için dil hâkimiyeti zayıf konuşucular tarafından kullanılan bir strateji olarak algılanmıştır. Lin (1996) tarafından da belirtildiği üzere düzenek değişimine ve genel olarak ikidilli konuşma olgusuna yönelik bu anlayış, araştırma temelli olmaktan çok düzgüsel temelli bir anlayış olarak kendisini göstermektedir (akt. Alenezi, 2010, s. 5). Anlaşılacağı üzere geçmişte kişinin dil yetersizliğinden kaynaklı bir eylem olarak algılanmış olan düzenek değişimi günümüzde de kimileri tarafından halen böyle algılanmaktadır,

ancak söz konusu bu algının belli çalışmalarla doğrulanmış sağlam bir anlayış olmadığı görülmektedir.

Bununla birlikte düzenek değişiminin ikidilli konuşucular tarafından genellikle birtakım *spesifik iletişimsel hedeflerini* gerçekleştirmek için başkalarıyla konuştukları sırada kullanıldığı biçimindeki savlar pek çok araştırmacı tarafından öne sürülmüştür (Shin, 2010'dan akt. Al Heetia ve Al Abdely, 2016, s. 12). Nitekim Hoffman'a (1991) göre düzenek değişiminin altında yatan *temel neden* konuşucu ve dinleyici arasında etkin bir iletişim gerçekleştirme amacıdır (akt. Al Heetia ve Al Abdely, 2016, s. 13). Yine de düzenek değişimini üzerinde çalışan araştırmacılar dışında hâlen kimi araştırmacıların varsaydığı üzere düzenek değişimi olayının altında yatan asıl neden konuşmaya başlanan dilde devam etmeye yetecek dil yeterliğinin *eksik olması* ya da düzenek değişimi yaparken bir sözcüğün iki dilden hangisinden seçileceğinin *hemen hemen rastgele bir biçimde* gerçekleşmesidir (Myers-Scotton, 1998, s. 149). Buradan hareketle bugün hala düzenek değişimini dil yetersizliği ile bağdaştıran kimi araştırmacıların bulunduğu, ancak bireylerin temel değişim gerekçelerinin aslında konuşma süreci içinde birtakım iletişimsel etkiler ortaya koyarak etkin bir iletişim sağlamak olduğu söylenebilir.

Düzenek değişimi dünya çapında ikidilli toplulukların ayırt edici bir özelliği olarak görülmektedir ve dil konuşucusunun etkileşimli bir biçimde zihninde iki ayrı dilbilgisini eş zamanlı kullanma becerisini yansıtan bir sürece gönderimde bulunduğundan dolayı tekdilli bir bireyin karşısında ikidilli bireyin eksikliği değildir (Kemaloglu-Er, 2018, s. 36). O zaman bir konuşucunun A dilinin Y değişkesi yerine X değişkesini seçme nedeni nedir, ya da B dili yerine A dilini seçme nedeni nedir? Konuşucunun X değişkesinden Y değişkesine veya A dilinden B diline değişim yapmasına neden olan şey nedir? Bu soruya yanıt niteliğinde ortaya konmuş olan pek çok maddeden söz etmek mümkündür, örnek olarak: *dayanışma, dinleyicilere tikel uyum, konu seçimi ve algılanan toplumsal ve kültürel mesafe*. Konu “düzenek seçimi” olduğunda konuşucunun gerekçesinin ne olduğu önemlidir (Wardhaugh, 2006, s. 104).

İlgili alanyazındaki çalışmalar incelendiğinde farklı araştırmacıların düzenek değişimini meydana getiren faktörlere ilişkin farklı bölümlemeler yaptıkları görülmektedir. Holmes (2008) bireylerin düzenek değişimini tetikleyen

gerekçelerden söz ederken konuyu başlıca beş başlık altında ele almıştır (akt. Lee, Ng, Chong ve Tarmizi, 2012, ss. 169-170):

1. Katılımcılar, dayanışma ve statü
2. Konu
3. Duygusal işleve yönelik değiştirim
4. Eğretilmeli değiştirim
5. Sözcük ödünçlemesi

Crystal'ın (1987) konuya ilişkin alanyazındaki tanınmış bir görüşüne göre insanlar üç nedenden dolayı düzenek değiştirimi yapmaktadır (akt. Maros, Noorizan ve Zakaria, 2016, s. 10):

- Konuşucunun bir dilde kendisini ifade etme konusundaki yetersizliği.
- Konuşucunun belirli bir toplumsal grup içindeyken onlarla dayanışma sergileme niyetinde olması.
- Konuşucunun karşı tarafa tutumunu bildirme isteği.

Gumperz (1982b) tarafından düzenek kaydırımı için tanımlanmış olan altı işlev şu şekildedir (akt. Bista, 2010, s. 3): *Alıntılama, muhatabın belirlenmesi, yineleme, ünlem, mesaj niteliği ve kişileştirme.*

Hoffman'a (1991) göre düzenek değiştiriminin on işlevi vardır (akt. Al Heetia ve Al Abdely, 2016, ss. 12-13):

- 1) Belirli bir konu hakkında konuşmak
- 2) Bir kimseden alıntı yapmak
- 3) Bir şey üzerine vurgu yapmak
- 4) Ünlem belirtmek
- 5) Netleştirme amacıyla yinelemede bulunmak
- 6) Grup kimliğini ortaya koymak
- 7) Konuşulan birey için konuşma içeriğini netleştirme niyetinde olduğunu göstermek
- 8) Bir rica ya da buyruğu güçlendirmek ya da zayıflatmak
- 9) Sözcük açığını kapatmak ya da bire bir çevirinin yapılamadığı durumları telafi etmek

- 10) Belirli bir dinleyiciye yönelik olarak bir şey söyleneceği zaman diğer kimseleri konuşmanın dışında tutmak

Mukti ve Muljani'ye (2016) göre insanların düzenek değiştirimi yapmasının altında yatan altı neden şunlardır (s. 48): *konu, muhatap, vurgu, ikna, dayanışma ve duyusallık*.

Sözü geçen maddeleri irdelemeye geçmeden önce *alan* kavramına ve onunla ilintili olan *bağlam*, *katılımcı* ve *konu* gibi düzenek değiştirimi üzerinde belirleyici etkileri olan kavramlara değinmek daha yerinde olacaktır.

Alan; konuşulan kişiler, konuşmanın gerçekleştiği toplumsal bağlam, konuşmanın konusu vb. gibi dil seçimi konusunda önem arz eden *toplumsal faktörlerin* dâhil olduğu ve bir topluluğun bünyesinde *tipik* olarak kendisini gösteren etkileşimlere (örneğin tipik bir aile etkileşimi) gönderimde bulunan bir kavramdır (Holmes, 2013, ss. 21-22).

Dil kullanım alanı olarak da geçen “alan” kavramı için *aile, iş, din, politika, arkadaşlık* gibi günlük yaşamın kimi alanları örnek oluşturmaktadır (Holmes, 2013, ss. 21-22; McDonald, 2017, s. 12).

Dil seçimi ve düzenek değiştirimi üzerinde belirleyici ve tetikleyici etkileri olan çeşitli faktörleri başlıca üç grup altında incelemek mümkündür. Bunlar *toplumsal faktörler*, *dilsel faktörler* ve *ruhsal faktörler* olmakla birlikte bunların arasında düzenek değiştirimini meydana getiren temel neden toplumsal faktörlerdir (Al Heetia ve Al Abdely, 2016, s. 12). Bunlar, esasında meydana gelecek düzenek değiştiriminin türü ve sıklığı üzerinde etkilidirler (Hamers ve Blanc, 2000'den akt. Tanaka ve Park, 2012, s. 52). Toplumsal faktörlerden dil seçimi konusunda kritik rol oynayan üçü *bağlam*, *katılımcı* ve *konu* olmakla birlikte *konuşmanın amacı, statü, resmiyet* ve *dilin işlevsel kullanımı* gibi başka toplumsal faktörler de vardır ve bunların hepsinin *alanın* şekillenmesinde etkili öğeler olduğunu söylemek mümkündür (Holmes, 1992'den akt. Hardiyanti, 2018, s. 3; Inuwa, Christopher ve Bakrin, 2014, s. 44). Anlaşılabacağı üzere düzenek değiştirimi üzerinde etkisi olan faktörler yalnızca sıkça sözü geçen bağlam, katılımcı ve konu faktörleri değildir ve bu üç faktörle birlikte resmiyet, statü gibi daha birçok belirleyici öğe aslında toplumsal faktörler adı altında düzenek değiştirimi üzerinde etki sahibidir.

Bağlam (*setting*) kavramı konuşucuların toplumsal yaşamlarını sürdürdükleri fiziksel çevrelere gönderimde bulunmaktadır (Boztepe, 2003, s. 11). Bunlar, katılımcılar arasında etkileşimlerin meydana geldiği zeminlerdir. Bir başka ifadeyle bağlam, süregelen konuşma sırasında katılımcıların bulundukları yerdir ve bu bir sınıfın içi, sınıfın dışı, bir ofis, evin içi veya resmi bir toplantı yeri olabilir (Inuwa, Christopher ve Bakrin, 2014, s. 44).

Katılımcı (*participant*) kavramı, belirli bir etkileşimin ya da konuşmanın parçası olan konuşuculara gönderimde bulunmakta olup bunlar konuşan bireyler ve onların konuştukları (muhatap alınan) bireylerdir ve esasında etkileşim sürecine dâhil olan tüm katılımcılar hangi düzeneğin seçilip kullanılacağı konusunda belirleyici konumdadır (Holmes, 2013, s. 9; Inuwa, Christopher ve Bakrin, 2014, s. 44).

Konu (*topic*) kavramı, konuşma süreci boyunca katılımcılar arasında tartışılan ya da üzerinde konuşulan soruna gönderimde bulunmaktadır. Öyle ki konunun dini bir vaaz, resmi bir konuşma, haber yayınları ya da konuşucuların birbirlerine söyledikleri hoş sözler olması mümkündür. Düzenek seçimi üzerinde belirleyiciliği en fazla olan faktör konu faktörüdür (Inuwa, Christopher ve Bakrin, 2014, s. 44).

İnsanların bir dil kullanımı alanında veya toplumsal durum bağlamında zaman zaman düzenek değiştirimi yaptıkları görülmektedir. Bununla birlikte yeni bir katılımcının etkileşime dâhil olması gibi kimi belirgin değişiklikler durum bağlamında kendisini gösterdiğinde bunların etkisiyle meydana gelen düzenek değişimlerinin neden yapıldığına yönelik bir açıklama getirmek zor olmamaktadır (Holmes, 2013, s. 35).

(1)

Bambang Priyenggada: Aku Bambang Priyenggada, apa pancen kowe kang nyolong Jamus Kalimasada?

(Ben Bambang Priyenggada. Jamus Kalimasada'yı çaldığın doğru mu?)

Petruk: Wah inggih ndoro, pasti tiyang estri niki. *Ayo mengaku saja.*

(**ndoro** görünüyor, elbette bu kadın. Hadi bir itiraf et.)

Dewi Mustakaweni: Iyo pancen aku sing nyolong Jamus Kalimasada. Kowe arep apa?

(Bu doğru. Şu Jamus Kalimasada'yı ben çaldım. Ne istiyorsun?)

(Suryawati, 2013, s. 45)

Örnek (1)'de konuşma bir sohbetin son bölümüne aittir ve burada Dewi Mustakaweni adlı katılımcının konuşmaya dâhil olmasıyla Petruk Endonezyacaya geçiş yapmıştır. Dewi Mustakaweni gelmeden önce Petruk yalnızca tek bir düzenek kullanmıştır o da Cavacadır. Yeni katılımcının gelmesiyle tetiklenen buradaki düzenek değişikliğinin işlevi ise muhatabın belirlenmesidir.

İkidiilli toplulukların parçası olan insanların, aralarında *dayanışma* sergilemek için düzenek değişikliği yapma eğiliminde oldukları görülmektedir (Mukti ve Muljani, 2016, s. 49). Bununla birlikte bir dayanışma ifadesi olarak düzenek değişikliği, aynı budunsal gruptan bireyler arasında kullanıldığı gibi farklı budunsal gruplardan olan bireyler arasında da kullanılmaktadır (Rihane, 2007, s. 5).

(2)

a. Memur: Ee . . . sema.

(Tamam . . . Ne istiyorsunuz?) (motamot bir çeviriyle “*konusun*”)

b. Müşteri: Nipe fomu ya kuchuka pesa.

(Para çekmek için bana formu verin.)

[. . .]

c. Memur: Bwana, huwezi kutoa pesa leo kwa sababu hujamaliza siku saba.

(Beyefendi, bugün para çekemezsiniz, çünkü henüz yedi günü tamamlamadınız [*son para çektiğiniz zamandan beri*].)

d. Müşteri (Luo diline değiştirim yaparak): Konya an marach.

(Yardım edin. Zor durumdayım.)

e. Memur (Luo diline değiştirim yaparak): Anyalo kony, kik inuo kendo.

(Size yardımcı olabilirim, ama bunu tekrarlamayın.)

(Myers-Scotton, 1993a'dan akt. Bhatt ve Bolonyai, 2011, s. 531)

Örnek (2) aynı budunsal grubun parçası olan kişiler arasında düzenek değişikliğinin dayanışma için kullanılmasına örnektir. Konuşma, Kenya'nın birden çok budunsal yapıyı barındıran başkenti Nairobi'nin baş postanesinde gerçekleşmiş olup konuşan kişiler aynı etnik unsurdan olan (Luo etnik unsuru) bir yazman ve hesabından para çekmeye çalışan bir müşteridir. Konuşma; oradaki kamu mübadeleleri için düzgü olduğu üzere geçer dil olan Swahili dilinde başlamıştır,

ancak müşteri yardıma ihtiyacı olduğunu fark edince Luo diline geçiş yapmıştır ve bu dil değişimini aslında bir dayanışma teklifini temsil etmektedir.

(3)

Jason to Oked: Hi, this is Keong.

(Selam, bu Keong.)

Keong to Oked: Hi, Oked.

(Selam, Oked.)

Oked to Keong: Keong! Wah, Jason gong lei mmm laeng jai, ngo thai lei ho laeng jai.

[Kanton Çincesinde]

(Keong! O! Jason senin yakışıklı olmadığını söyledi, ama bence yakışıklısın.)

(Lee, Ng, Chong ve Tarmizi, 2012, s. 177)

Örnek (3)'te konuşma farklı etnik gruplardan bireyler arasında dayanışma sergilemek için düzenek değişiminin kullanımına bir örnektir. Bu örnekte Oked erkek arkadaşının (Jason) en iyi arkadaşıyla (Keong) ilk kez tanışmaktadır. Aynı budunsal ve dilsel kökenden gelmemelerine rağmen Oked'in burada kısıtlı Kantoncasını kullanarak Keong'u etkilemeye çalışması ve onun üzerinde kendisine ilişkin iyi bir izlenim bırakmayı hedeflemesi söz konusudur.

Katılımcıların kimliklerinden ve katılımcılar arasındaki ilişkiden ileri gelen değişimler, çoğunlukla dayanışmaya ve toplumsal mesafeye yönelik olarak gerçekleştirilmektedirler. Bununla birlikte değişimlerin katılımcı bireyler arasındaki dayanışmayı güçlendirmeleri nasıl ki söz konusuysa kimi zaman bireyler arasındaki *mesafeyi açmaları* da söz konusudur (Holmes, 2013, s. 35).

(4)

1- M: Mira, me pongo a hacer tarea, después me pongo leer un libro, después me pongo a hacer matematica, después de hacer matematica me pongo a practicar en el piano, después de terminarse en el piano...

(Bak, ev ödevlerini yapıyorum, sonra bir kitap okuyorum, sonra matematik çalışıyorum, matematik çalıştıktan sonra da piyanoda pratik yapıyorum, piyanoyla işim bittikten sonra...)

2- F: You got a piano?

(Piyanon mu var?)

3- M: I have a piano in my house, don't you guys know it/ ... No me digas que no sabía ... yo lo dije a Gabriel y a Fernando ... todo el mundo.

(Evinde bir piyano var, bunu bilmiyor musunuz?... Bana bilmediğini söyleme... bunu ben Gabriel'e ve Fernando'ya söyledim... herkes.)

(Kramsch, 1998'den akt. Konidaris, 2010, ss. 291-292)

Örnek (4)'te Meksika asıllı olup bir ABD okuluna giden ve ikisi de on iki yaşında olan ikidilli iki kişiden M, F'ye okul sonrası yaptığı etkinliklerden söz etmektedir ve M ile F normalde aralarında İspanyolca konuşan kişilerdir. M evinde piyano olduğundan söz ettiğinde aynı zamanda farklı bir toplumsal kültürün parçası olduğunu da ortaya koymuştur ve bunun üzerine F İngilizceye geçiş yaparak M ile arasına bir mesafe koymuş, ayrıca şaşkınlığını da belirtmiştir. Bunun üzerinde M yanıtını İngilizce vererek o kültürün parçası olduğunu belirtmiş ve ardından hızlı bir biçimde İspanyolcaya dönmek yoluyla da ABD'de yaşayan Latin Amerikalılardan biri olduğunu belirten bir dayanışma sergilemiştir.

Gumperz (1982a); Slovence-Almanca, Hintçe-İngilizce ve İspanyolca-İngilizce dil çiftleri üzerinde yoğunlaştığı ve konuşucuların içinde bulundukları toplumsal durumu tanımlamak için bu dillerden hangisine nasıl geçiş yaptıklarını ortaya koyduğu çalışmasında “biz dili” ve “onlar dili” adlı iki kavramı alanyazına tanıtmış ve bunlar arasındaki ayırmadan söz etmiştir (akt. Androutsopoulos, 2013, s. 2; Nishimura, 1995, s. 159; Wardhaugh, 2006, s. 104). Bu ayırım kabaca *azınlık dili* ve *çoğunluk dili* kavramları arasındaki ayırma karşılık gelmekle birlikte ikidilli bireylerin azınlık dilini *grup-içi* biz dili olarak, çoğunluk dilini ise *grup-dışı* onlar dili olarak nitelendirmeleri söz konusudur (Nishimura, 1995, s. 159; Wawire, 2017, s. 3).

Bir topluluğun bünyesindeki budunsal gruplara özgü olan diller ve topluluğun azınlık dilleri için biz dili olarak görülme eğilimi kendisini göstermekte ve bu diller grup-içi ve resmi olmayan etkinliklerle bağdaştırılmaktadır. Bununla birlikte çoğunluk dillerinin onlar dili görevini gören diller olarak görülme eğilimi kendisini göstermektedir ve onlar dili daha resmi, daha sıkı ve daha az kişisel olan grup-dışı ilişkilerle bağdaştırılmaktadır (Gumperz, 1982a'dan akt. Bautista, 2004, s. 229). Buradan hareketle çoğunluğun dili olan onlar dilinin aksine biz dilinin azınlık olan bir insan topluluğuna mensup bireyler tarafından kendi aralarında gerçekleştirdikleri

ve resmiyet derecesi düşük olan etkileşimsel süreçlerde kullanılması beklenen dil olduğu söylenebilir.

Biz-onlar dili ayrımı kesinlikle mutlak olan bir ayrım değildir; yani bir konuşma sürecinde belli konuların *biz dili* niteliğinde olan dille, belli konularınsa *onlar dili* niteliğinde olan dille tartışılması mümkün olmakta ve yapılan dil seçimi, aslında içinde bulunulan toplumsal durumu tanımlamaya ya da yerine göre yeni bir durum tanımlaması yapmaya yaramaktadır (Wardhaugh, 2006, s. 105).

Barselona’da yaşayan Katalanların, biz dili olan Katalanca ve onlar dili olan Kastilya İspanyolcası arasında yaptıkları değişimler konuya ilişkin güzel bir örnek oluşturmaktadır. Bu Katalan topluluğu Katalancayı yalnızca kendi aralarında konuşmakta olup İspanyolca’yı Katalan olmayanlarla konuşurken kullanmaktadır ve hatta eğer konuştukları kişinin Katalancayı Kastilya aksanıyla konuştuğu fark etseler dahi İspanyolca’ya değişim yapmaktadır. Bununla birlikte tüm Katalanlar ikidilli olduğu için kuramsal olarak mümkün olmasına karşın bir tarafın Katalanca, diğer tarafınsa Kastilya İspanyolcası konuştuğu bir konuşma da asla gerçekleşmemektedir (Woolard, 1989’dan akt. Wardhaugh, 2006, s. 105). Buradan anlaşılabileceği üzere Katalanlar arasında biz dili Katalancayı yalnızca kendi aralarında gerçekleştirdikleri etkileşimsel ve iletişimsel süreçlerde kullanmak konusunda güçlü bir eğilim vardır.

Kişilerarası etkileşim süreçlerinde bireylerin kullandıkları dilleri ve konuşma özelliklerini içinde bulundukları toplumsal durum ve güdümledikleri iletişimsel amaçları doğrultusunda ayarlamaları ile ilgili olarak değinilmesi gereken noktalardan biri de *Konuşma Benzetme Kuramı*’dır. Giles’in (1975) ortaya koymuş olduğu Konuşma Benzetme Kuramı, gruplar arası ilişkilerde kendisini gösteren *benzeşme* ve *ayrışma* süreçlerinin rolü üzerinde duran bir kuramdır (akt. Llamas, Mullany ve Stockwell, 2007, s. 96; Muysken, 2011, s. 307).

Kuramın öne sürdüğü üzere dil konuşucuları; konuştukları kişilerin onayını kazanmak için kendi konuşmalarını onlara benzetmektedir ve bu bir çeşit dayanışma sergileme yolu da olabilmektedir (Boztepe, 2003, s. 18; Giles ve Powesland, 1975’ten akt. Llamas, Mullany ve Stockwell, 2007, s. 96). Söz konusu bu olay; benzetmenin iki ayrı türünden biri olup *benzeşme* olarak adlandırılmakla birlikte buna zıt olarak benzetmenin diğer biçim olan *ayrışma*, konuşucu için konuştuğu

kişiyile arasına bir toplumsal mesafe koyma aracı olarak kendisini göstermektedir (Boztepe, 2003, s. 18; Llamas, Mullany ve Stockwell, 2007, s. 96).

Benzeşme olayı ayrışmaya göre daha yaygın görülen *benzetme* biçimi olup bununla konuşucunun; konuştuğu kişiyile arasındaki farklılıkları azaltmak için, yani ona daha çok benzemek adına, onun davrandığı gibi davranmaya çalışması söz konusudur ve buradaki amaç konuşulan kişinin yargısının konuşucunun lehine olacak biçimde bir yargı olmasını sağlamaktır (Llamas, Mullany ve Stockwell, 2007, s. 96; Wardhaugh, 2006, s. 114). Nitekim konuşucu bunu kendi konuşma tarzını konuştuğu kişininkine daha çok benzeyecek yönde değiştirerek gerçekleştirmekte olup bu bağlamda konuşucunun konuşma oranını, aksanını, konuşma içeriğini, duraksamalarını vb. birtakım faktörleri değiştirmesi söz konusudur (Llamas, Mullany ve Stockwell, 2007, s. 96). Hatta kimi durumlarda konuşucunun karşı tarafın aksanını benimseme çabası içinde olduğu ya da kimi uç durumlarda kendisini karşı tarafa uydurmak için kendi aksanını, lehçesini ya da dilini tamamen terk ettiği görülmektedir (Wardhaugh, 2006, s. 114). Özetle benzeşme olayında dil konuşucusu, muhatabına kendisiyle ilgili olumlu yönde bir izlenim vermek adına muhatabınıninkiyle benzer biçimde davranışlar sergileme eğilimindedir ve bu bağlamda onun konuşmasıyla ilgili birçok özelliği yansıtabilmekte ve hatta karşı tarafın aksanıyla konuşma ya da uygun başka bir dile geçiş yapma çabası içinde olabilmektedir.

Bununla birlikte konuşucunun aleyhte yargılanmayı dilediği durumlarda, yani ayrışma durumunda, konuşucu davranış biçimini konuştuğu kişininkinden farklı olacak biçimde sergileme çabası içinde olmakta, yani konuştuğu kişininkinden farklı bir konuşma tarzını üstlenebilmekte ya da kimi durumlarda yine ayrışma amacı doğrultusunda konuşma tarzını özellikle hiç değiştirmeyebilmektedir (Llamas, Mullany ve Stockwell, 2007, s. 96; Wardhaugh, 2006, s. 114).

Ortaya konan bir düzenek değişiminin gerekçesi, katılımcılar arasındaki *statü ilişkisi* ve katılımcıların etkileşimlerinin *resmiyet derecesi* bağlamında kendisini gösteren değişimler de olabilmektedir. Nitekim bir topluluktaki bireyler arasında çeşitli türden birçok ilişki vardır ve farklı düzenek veya değişkelerin kullanımıyla farklı farklı ilişkilere gönderimde bulunmak olası olduğu gibi kişilerarası yeni ilişkilerin ortaya konması da olasıdır. Etkileşim sürecinde meydana gelen *konu*

değişimlerinin bireyler arasındaki o anki mevcut ilişkiyi değiştirmesi, bu değişikliğin bireylerin o sırada üstlendikleri rolleri değiştirmesi ve bunun da sonuçta düzenek değiştirmesine neden olması mümkündür (Holmes, 2013, s. 36).

(5)

(Bokmål lehçesinde yazılmış olan sözceler büyük harfle, Ranamål lehçesinde yazılmış olanlarsa küçük harflerle yazılmıştır.)

Jan: Hello Petter. How is your wife now?

(Selam Petter. Eşin nasıl şimdi?)

Petter: Oh she's much better thank you Jan. She's out of hospital and convalescing well.

(Ah, çok daha iyi, sağ ol Jan. Hastaneden çıktı ve iyileşme süreci iyi.)

Jan: That's good I'm pleased to hear it. DO YOU THINK YOU COULD HELP ME WITH THIS PESKY FORM? I AM HAVING A GREAT DEAL OF DIFFICULTY WITH IT.

(Bu iyi, sevindim bunu duyduğuma. Acaba bana bu gıcık formla ilgili yardımcı olabilir miydin? Bununla ciddi anlamda zorluk yaşıyorum.)

Petter: OF COURSE. GIVE IT HERE ...

(Elbette. Ver onu bana...)

(Holmes, 2001'den akt. Shoko, 2003, ss. 146-147)

Örnek (5)'teki konuşma Norveç'in Hemnesberget adlı küçük bir köyünde geçmektedir. Hemnesberget'ta normalde vergi dairesindeki resmi mübadeleler için ölçünlü Norveççe olan *Bokmål* kullanılmakta olup bölge halkının dostça konuşmalar için kendi aralarında kullandıkları dil yerel bir lehçe olan *Ranamål*'dur. Konuşma, bir vergi formunun doldurulması konusunda yardıma ihtiyacı olan Hemnesberget'ın yerlisi biriyle onun tanıdığı olup aynı zamanda vergi dairesinde çalışan biri arasında geçmektedir. Konuşmaya kişiler arası ilişkiler ve kişilerin üstlendikleri roller açısından bakıldığında ilk başta bu kişilerin üstlendikleri *iki arkadaş* rolünün daha sonra *vatandaş-memur* rolüne döndüğü ve yapılan düzenek değişiminin de bunun sinyali olduğu görülmektedir. Ayrıca düzenek değişiminin faktörü olarak konu değişiminden söz etmek de mümkündür, nitekim ilkin konu *Petter'in eşi* iken daha sonra konu *vergi formu* olmuş ve düzenek değişimi bununla birlikte meydana gelmiştir (Shoko, 2003, ss. 146-148).

İkidilli bireylerin büyük bir kısmı belirli düzenekleri belirli konular hakkında konuşurken kullanmayı daha kolay veya daha yerinde bulmaktadır. Bu yüzden insanların bir konuşma durumundayken özellikli bir konuya yönelik olarak düzenek değiştirmesi yapmaları mümkündür (Holmes, 2013, s. 37).

(6)

1. Kişi: ... y Jenifer, cómo es ella?

(Ya Jenifer, o nasıl?)

2. Kişi: Muy bien. Tiene muchas amigas

(Çok iyi. Bir sürü arkadaşı var...)

1. Kişi: Dónde está? Por qué no está aquí?

(Nerede? Neden burada değil?)

2. Kişi: Está en la universidad, TCJC [*Amerikan aksanıyla*]. It's a community but next year she should be able to transfer to the city college as premed.

(Üniversitede. TCJC. Bir meslek yüksek okulu, ama önümüzdeki sene şehir kolejine geçiş yapabiliyor olması lazım tıp okumak üzere bir hazırlık öğrencisi olarak.)

1. Kişi: Then she's getting good grades?

(O zaman iyi notlar alıyor?)

2. Kişi: Oh, yes. She has to keep her scholarship pero es difícil con el bebé . . .

(Ah, evet. Burs almayı sürdürmesi lazım, ancak bebek varken bu zor oluyor...)

(Koziol, 2000'den akt. Vásquez ve Inglesa, 2009, s. 28)

Örnek (6)'da konuşmacının iki konu üzerinde durduğu görülmektedir: aile ve okul. Bu bağlamda aile konusu için İspanyolca, okul konusu içinse İngilizce kullanılmıştır. 2. Kişi okulla ilgili konuşmaya başladığında İngilizceye geçiş yapmış, ancak kişisel konulara geri döndüğünde yeniden İspanyolcaya dönmüştür (Vásquez ve Inglesa, 2009, s. 28).

Bir kimsenin düzenek değiştirmesi yapmasını tetikleyen durumlardan biri de bir şeyi vurgulamak amacıyla bir kimseden alıntı yapmaktır. Bu nedenle “vurgu”, düzenek değiştirmenin bir gerekçesi olarak kendisini göstermektedir ve konuşucunun kendisini daha iyi anlatması amacıyla bu doğrultuda yapılan değişiklikler bir durumun aydınlatılması için bir ünlem ya da tekrar niteliğinde olabilmektedir (Hoffman, 1991'den akt. Mukti ve Muljani, 2016, s. 48).

Birinden alıntı yapmak için düzenek değiştirimine başvururken düzenek değiştiriminin *gönderimsel* bir işleve yönelik olarak da gerçekleştirilmesi söz konusu olmakla birlikte bu gibi durumlarda yalnızca alıntılanan söylem bölütü düzenek değiştirimine tabi olmakta ve düzenek değiştirimi yapan birey de bu yolla alıntı yaptığı kişinin sözlerini hatasız ve tam olarak aktardığına yönelik bir izlenim vermektedir. Benzer biçimde başka bir dildeki bir atasözünü ya da yaygın olarak bilinen bir söylemi alıntılarken de düzenek değiştirimine gönderimsel amaçlarla başvurulmaktadır (Holmes, 2013, s. 37).

(7)

13) She asked me, "Y TIENES HIJOS?" I replied, "NO." And without missing a beat she replied, "QUÉ BUENO."

("Çocukların var mı?" diye sordu bana. "Hayır" diye cevap verdim ve o da duraksamadan "Ne güzel" diye cevap verdi.)

(Montes-Alcalá, 2007, s. 168)

Örnek (7)'de önceden gerçekleşmiş bir konuşmadan söz edilmektedir ve bu bağlamda karşı tarafın söylediğı bölükler alıntı biçiminde aktarılırken söylendiğı dile düzenek değiştirimi yoluyla geçiş yapılarak özgünlüğünü yansıtır biçimde aktarılmıştır.

(8)

Konu: Bir dağ gezisi.

jm: iriki zun aita ta aiba / inor ez / ez ote dute ematen jaten edo hola? / ta, / bitarte hortan ba emakumia, / ta / *que, no se puede entrar a comer?* / y, si si ...

(Kapıyı açtı ve vay canına, hiç kimse yok. Burada gerçekten öğle yemeğı servisi yapılıyor mu? Ve, bu sırada, kadın geldi ve ben de "Şimdi girip öğle yemeğı yiyebilir miyiz?" dedim ve kadın da "evet, evet" dedi...)

(Barredo, 1997, s. 536)

Örnek (8)'de Baskça ya da İspanyolca gerçekleştirilmiş olması muhtemel olan gerçek bir konuşmanın alıntılanmasında İspanyolcanın kullanıldığı görülmektedir.

Alıntılama için düzenek değiştiriminin kullanımında gönderimsel işlev söz konusu olduğu gibi *duyuşsal* bir işlev de onun yanı sıra ortaya konabilmektedir. Nitekim değiştirimler çoğu zaman bir seferde birden çok işlevi birlikte ortaya koymaktadır (Holmes, 2013, s. 38).

Düzenek değiştiriminin nedenlerinden biri olarak gösterilebilecek bir diğer faktör *ikna* faktörüdür (Eldin, 2014, s. 78). İkidilli bir topluluğun parçası olan birini ya da bir grup insanı ikna etme çabası doğrultusunda düzenek değiştiriminin gerçekleştirilmesi mümkündür (Mukti ve Muljani, 2016, s. 48). Nitekim Rihane’in (2007) belirttiği üzere değiştirimler, konuşucunun dinleyici dikkatlerini kendi üzerine çekmek istediği durumlarda dinleyicilerin bunun farkına varmasını sağlamaktadır (akt. Mukti ve Muljani, 2016, s. 49). Sonuç olarak da düzenek değiştirimi, dinleyiciyi ikna etme amacına ulaşma şansını artırmaktadır (Mukti ve Muljani, 2016, s. 49).

(9)

S: Jewelry is stolen.

(Mücevher alınmış.)

O: Na, tanha jayee ke jewelry dare ine dige. Neveshte ke “the rubber stole nothing else?”, chize digeyee nadozdide? Nemige jewelry dozdide.

(Hayır, mücevherden söz ettiği tek yer burası. “Soyguncu başka bir şey almadı mı?” diye belirtilmiş. Başka bir şey alınmadı mı? Mücevher alınmış demiyor.)

(Moghadam, Samad ve Shahraki, 2012, s. 2222)

rnek (9)’daki konuşmada S ve O kişileri biry okuyupykden ne anladıkları konusunda tartışan öğrencilerdir. Burada düzenek değiştirimi öğrenciler arasında bir görüş karşıtlığı olduğu zaman,zellikle öğrencilerden biri kendi anladığının doğru olduğu konusunda karşı tarafı ikna etmeye çalışırken gerçekleşmiştir.

Düzenek değiştiriminin nedeni olarak *duyuşsallık* faktöründen söz etmek de mümkündür. İkidilli bireyler; *mutluluk*, *heyecan*, *kızgınlık*, *mitsuzluk* ve daha pek çok kişisel duyguyu ve hissi ifade etmek için de kod değiştiriminde bulunmaktadır ve bu doğrultuda yapılan değiştirimler etkileme faktöründen ileri gelmektedir (Rihane, 2007’den akt. Mukti ve Muljani, 2016, s. 49). Sözü geçen bu değiştirimlerde

duyuşsal işlev söz konusu olmaktadır. Nitekim düzenek değıştirmi ile gönderimsel amaçlar güdülebildiğı gibi duyuşsal işlevli değıştirimler yapmak ve bu yolla sözcüklerin salt anlamlarının yanı sıra duyuşsal bir ileti ortaya koymak da mümkündür (Holmes, 2013, s. 38).

Bu şekilde yapılan bir değıştirim ile birtakım *retorik etkiler* meydana getirilebilmektedir. Örneğın konuşulan kişilerle aynı budunsal grubun parçası olduğunun sinyali vermek, bir kimsenin yöresel kimliğini ortaya koymak ve hatta *eğlence* için ya da *dramatik bir etki* ortaya koymak amacıyla da duyuşsal işlevli değıştirimlerin yapılması söz konusu olmaktadır (Holmes, 2013, ss. 38-39). Örnek olarak Siegel (1995), Fiji dilindeki mizah üzerine çalışma yapmış olaraktan konuşucuların karşı tarafı güldürmek ya da mizah yapmak amacıyla Fiji dilinden Hintçeye geçişler yaptıklarını ortaya koymuştur (akt. Vizcaíno, 2011, s. 148). Bu noktada mizahın ortaya çıkışı, gönderimsel anlamdan ya da iletinin içeriğinden çok düzeneğın değıştirilmesinden ileri gelmektedir (Vizcaíno, 2011, s. 148).

(10)

Kadın: Well, I'm glad that I met you. O.K. ?

(Peki, tanıştığımı memnun oldum. Tamam?)

M. : Andale, pues. And do come again. Mm?

(Tamamdır o zaman. Yeniden gelin, **hım**?)

(Gumperz ve Hernandez, 1969, s. 7)

Örnek (10)'daki konuşma, her ikisi de Meksika asıllı Amerikalı olan ve önceden birbirini tanımayan M. kişisi ve onun ofisine gelen bir kadın arasında geçmektedir. Kadının İngilizce "O.K." (*tamam*) demesi üzerinde M. kişinin İspanyolca söylediğı "andale pues" (*tamamdır o zaman*) ifadesi bir *etnik kimlik belirticisi* olarak kullanılmıştır ve *birbirimizi tanımasak da köklerimiz aynı ve birbirimizi daha iyi tanımak durumundayız* gibi bir mesaj vermektedir.

(11)

MB: alafu buffet, akikula akiangalia kwa simu aki post 'chingurue' (*Kenya'daki etnik dillerden biri olan Bukusu dilinde domuz anlamına geliyor*)

(Ve sonra büfe, o telefonuna bakarken domuz (domuz etini kastediyor) gönderisi yapip yemek yediğı zaman)

MA: ‘vasima chingurue’ hata wa...eeh (*Kenya’daki etnik dillerden biri olan Bukusu diline geçer*).

(Domuzu (demek istediği ‘domuz etini’) seviyorlar.)

MB: we si umejifunzia hapo hapana kula tu Sukuma kwa nyumba, mnaamkako tu...
(*güler*)

(Oradan öğrendin ki sadece evde karalahana yeme, oturup bir gevşe...)

MA: (*etnik lehçeye geçer*) R, ‘ali nende shida tawe huku akienda nyumbani akifanya hivyo R anamuweka mangumi.

(R’nin bir sorunu yok, eve döndüklerinde (*Kenya’yı kastediyor*) ve o böyle davrandığında (*tatile gitmek istediğini söylemesini kastediyor*) ona sadece birkaç darbe veriyor (*onu pataklıyor anlamında*)).

(Wawire, 2017, ss. 50-51)

Örnek (11)’de bir restorana gitmiş olan MA ve MB konuşucuları Amerikalılar hakkında birtakım iddialarda bulunmaktadır. Bu sırada MB kişisi konuşmasında kendi budunsal lehçesi olan Bukusu’ya geçiş yaparak “chingurue” (*domuzlar*) demiştir, bunun üzerine MA kişisi de yanıtında Bukusu lehçesinde “vasima chingurue” (*domuzları seviyorlar*) ifadesine yer vermiştir. Budunsal dilin sözü geçen kullanımı, konuşucunun İngilizce ve Swahili dilinde konuşurken bu şekilde Bukusu diline değişimler yaparak budunsal kimliğini ortaya koyma çabası içinde olduğunu göstermektedir.

(12)

Karı: ‘I hē ia te korohu’a nei?

(Yaşlı adam nerede?)

Koca: Me está diciendo korohu’a otra vez. ¿A quién está diciendo korohu’a mi amor?

(Siz (*kibar ikinci kişi hitabı*) bana yeniden yaşlı adam diyorsunuz. Kime yaşlı adam diyorsunuz canım?)

Herkes: [*güler*]

Karı: No, a tí no, a mi papa.

(Hayır, sana değil, babama.)

Koca: Acuértese que yo soy joven ‘ā

(Hatırlayın ki ben hâlâ gencim.)

Arkadaş: Cómo será ia, ahani e ‘apa pa’ari ro ‘ā, ko ture mai ‘ā.

(Ne olacak, hemen hemen yarı yetişkin ama şimdiden daha sert karşılıklar veriyor.)

Herkes: [*güler*]

(Meyerhoff, 2006, s. 121)

Örnek (12)'de evli bir çift ve onların arkadaşları arasında geçen bir konuşma görülmektedir. Burada Rapa Nui dili ve İspanyolca arasında yapılan dil değişimleri *alay etme* ve *şakalaşma* amaçlarına yönelik olarak gerçekleştirilmiştir (Meyerhoff, 2006, s. 120).

Yine duyuşsal amaç doğrultusunda ikidilli bireylerin düzenek değişimini bir şeyi onaylamadıklarını bildirmek ya da bir şeye kızgın olduklarını bildirmek için kullanmaları da olasıdır (Holmes, 2013, s. 39; Mustain, 2011, s. 47). Örneğin Huss'un (1991) belirttiği üzere 3-4 yaşlarındaki çocuklar, kızgın ya da yorgun olduklarında ikidilli bir ortamdayken beklenen dili konuşmamak yoluyla dili bir silah misali kullanabilmektedir; çünkü uygun dili konuşmama olayı kızgınlığı ifade etmenin bir yoludur ve çocuklar da anne ve babalarının dile önem verdiklerinin farkındadır (akt. Bretteny ve de Klerk, 2008, s. 17). Bununla birlikte dil konuşucularının mutluluk ve üzüntülerini ifade etmek için genellikle yöresel lehçeleri kullandıkları görülmektedir (Mustain, 2011, s. 48).

(13)

Henry: You're the state idiot of Hawaii. Here you go. Bite the fish, chew the fish, love the fish. Enjoy.

(Sen Hawaii'nin eyalet aptalısın. İşte buyur. Balığı ısır, balığı çiğne, balığı sev. Keyfine bak.)

Ula: You crack me up, *kamaaina*!

(Beni fena güldürüyorsun, Hawaii sakini!)

(Nurmalia ve Purwaningrum, 2019, s. 134)

Örnek (13)'te Ula adlı kişinin Henry adlı kişiyle konuştuğu sırada kızgınlığını belirtmek için İngilizceden Hawaiiceye geçerek “*kamaaina*” (*Hawaii'de yaşayan kişi*) sözcüğünü kullandığı görülmektedir.

Şimdiye kadar sözü geçen tüm bu toplumsal faktörlerin yanında düzenek değişiminin kimi ruhbilimsel nedenlerinden söz etmek de mümkündür. Düzenek değişiminin nedenleri söz konusu olduğunda düzenek değişiminin ruhbilimsel yönüne her zaman değinilmediği görülmektedir, ancak yine de ruhbilimsel

nedenlerin yapılan değiştirimlerin açıklanması konusundaki önemi kayda değer lodedir. Bu bağlamda bir örnek olarak Arap topluluğundaki bireylerin utanç verici bir durumdan kaçınmak adına sıklıkla İngilizceyi kullanmalarından söz etmek mümkündür. Kendi kendilerine ve başkalarının kendilerine verdikleri değeri etkileyeceğini düşündüklerinden Arapların kendi dillerinde سف (zr dilerim) demek yerine İngilizce “sorry” demeyi tercih ettikleri görülmektedir. Benzer biçimde Arapların kendi dillerinde شكر (teşekkür ederim) demek yerine samimiyetsiz bir minnettarlık ifadesi olarak İngilizce “thank you” dedikleri de görülmektedir (Al Heetia ve Al Abdely, 2016, s. 12). Anlaşıldığı üzere düzenek değiştirimi üzerinde sözü çokça geçen toplumsal faktörlerin ağırlıklı bir etkisi olmasına karşın pek söz edilmeyen ruhbilimsel faktörlerin de aslında yok sayılamaz bir etkisi vardır.

Konuşucunun hangi dil değişkesini seçeceği ya da dil değişkeleri arasında nasıl düzenek değiştirimi yapacağı konusunda *etkileşim alanının* mı belirleyici olduğunu yoksa konuşulan kişilerin kimler olduğunun mu belirleyici olduğunu söylemek bazen pek de kolay olmamaktadır (Meyerhoff, 2006, s. 116). Düzenek değiştiriminin gerçekleştiği durumların büyük çoğu için değiştirimin arkasında yatan nedene ya da nedenlere yönelik bir açıklama getirmek mümkün olmakta ve değiştirimi tetikleyen faktör ya da faktörler kolayca tespit edilebilmektedir; ancak değiştirimin gerekçesi olarak gösterilebilecek bir *sosyal, dilsel* ya da *ruhbilimsel* faktörün açıkça kendini göstermediği düzenek değiştirimi örnekleri de vardır; yani herhangi bir kimsenin konuşmaya katılmadığı, bağlam veya konuda bir değişikliğin olmadığı, alıntılamanın olmadığı, kırgınlık ya da alay bildiren sözcelerin dile getirilmediği ve buna karşın düzenek değiştiriminin oldukça seri bir biçimde gerçekleştirildiği durumlar da söz konusu olmaktadır (Holmes, 2013, s. 41). Nitekim düzenek değiştiriminin oldukça sık biçimde yapıldığı birçok dilsel topluluk var olmakla birlikte bu topluluklarda bireylerin olağan biçimde gerçekleştirdikleri her bir değiştirimin gerekçesini açıklamak pek de mümkün olmamaktadır ve söz konusu bu durumlar için bireylerin ortaya koyduğu ikidilli konuşma biçiminin kendisinin (karma) bir kimlik ifadesi olduğunu öne sürmek mümkündür, ama yine de değiştirim ve kimlik ifadesi arasında elbette ki doğrudan doğruya bir bağlantı bulunmamaktadır (Muysken, 2011, s. 312). Özetle bazen bir düzenek değiştiriminin gerçekleştirilmesinde belirleyici olan etmen kendisini açıkça göstermemektedir ve bu

gibi düzenek değiştirimi örneklerinin gerçekleştirilme gerekçesi sosyal, dilsel ve ruhsbilimsel faktörlerden herhangi birine dayandırılammamaktadır.

Gerçekleşme nedenleri kolayca ortaya konamayan bu sözü geçen değiştirimler “eğretilmeli değiştirim” olarak adlandırılmakta olup bu tür durumlarda düzenek değiştirimi yapan ikidilli birey, düzeneklerin her birinin insanların zihinlerinde çağrışım yaptığı ögeleri dikkate alarak konuşması boyunca düzenekler arasında hızlı ve etkili geçişler yapmaktadır. Nitekim kodların temsil ettikleri ya da çağrışım yaptıkları *toplumsal anlam alanları* vardır ve ikidilli birey, özellikle ikidillilikte yetkinseler, söz konusu çağrışımlardan yararlanmak yoluyla tıpkı karmaşık anlamların ifade edilmesini sağlayan *metaforların* kullanımı gibi iletişimi zenginleştirecek biçimde düzenek değiştirimini gerçekleştirmektedir (Holmes, 2013, s. 42). Sonuç olarak düzenek değiştirimi, günlük yaşamlarını birden fazla dil kullanarak sürdürmek durumunda olan topluluklarda bir *kimlik belirticisi* olabildiği gibi bireylerin kendi kişisel yeğlemelerinden ileri gelen bir olgu da olabilmektedir (Wardhaugh, 2006’dan akt. Mukti ve Muljani, 2016, s. 49).

(14)

*LP1: ... le vin est aussi un mdicament # quel horreur qu'est-ce qu'elle dit l vad sger hon nu ah # oui oui mais on si vous lisez *om ni lser i bibeln s s skljer man sr med vin # desinfektionsmedel* # bon a va # et maintenant c'est une grande ville touristique ...

(şarap da bir ilaçtır. Onun söylediği ne korkunç onun şimdi söylediği ne de korkunç. Evet, evet, ama eğer okursanız eğer İncil’i okursanız göreceksiniz ki yaraları şarapla temizliyorlar. Dezenfektan. Peki, tamam. Ve şimdi büyük bir turist şehri...)

(Flyman-Mattsson ve Burenhult, 1999, s. 69)

rnek (14)’te bir ğretmen tarafından gerçekleştirilen düzenek değiştirimi görülmektedir, ancak bu düzenek değiştirimini meydana getiren belirgin bir neden göze çarpmamaktadır. Nitekim ğretmen, dile getirmek üzere olduğu sözlerin öğrenciler tarafından anlaşılmaması amacıyla, yani kasıtlı olarak bir amaca yönelik biçimde düzenek değiştirimine başvurmuştur.

3.4. DÜZENEK DEĞİŞTİRİMİNE YÖNELİK MODEL ve KISITLAMALAR

3.4.1. Belirtisellik Modeli

Myers-Scotton, 1983 ve 1993 yılları arasında o zaman büyük bir etki ortaya koymuş olan ve hâlen düzenek değişiminin toplumsal gerekçelerini açıklamak için geniş ölçüde kullanılan bir araç olan Belirtisellik Modeli'ni geliştirmiştir olup “Social Motivations for Codeswitching: Evidence from Africa” (1993a) adlı kitabında bu modelin betimlemesini yapmıştır (Akeel, 2016, s. 58; Myers-Scotton, 1993a'dan akt. Nilep, 2006, s. 11).

Blom ve Gumperz'in (1971), alanyazına *durumsal* ve *eğretilmeli* düzenek kaydırımı ayrımını tanıttıkları çalışma, düzenek değişimine yönelik önde gelen bir etkileşimsel model olan Belirtisellik Modeli üzerinde etkili olmuştur (Muysken, 2011, s. 305). Bununla birlikte, Gumperz'ten farklı olarak ikidilli konuşucuların düzenek değişimini çoğu kez farkında olmadan yaptığını öne süren Myers-Scotton (1993a), konuşucuların genellikle yaptıkları değişimden ileri gelen etkinin, yani belirtili seçim yapmanın ve belirtisiz seçim yapmanın sonucunun ne olduğunun, farkında olduğunu öne sürmektedir (akt. Brezjanovic-Shogren, 2011, s. 24). Anlaşıldığı üzere Blom ve Gumperz'in durumsal-eğretilmeli düzenek kaydırımı ayrımının etkisi bulunan Belirtisellik Modeli düzenek değişimi alanında ortaya konmuş başat modellerden biri olmakla birlikte Myser-Scotton düzenek değişiminin bilinçli olarak yapılıp yapılmadığı konusunda Gumperz ile fikren ayrılmaktadır.

Myers-Scotton'ın çalışmasındaki ve Belirtisellik Modeli'nin organizasyonundaki temel kavram “belirtisellik” kavramıdır (Ramsay-Brijball, 2004, s. 149; Muysken, 2011, s. 305). Dilsel bir ilke olan belirtiselliğe göre eğer dilsel bir özellik *belirtisiz* ise bu yansız ve varsayılan ya da olağan seçimdir. Düzenek değişimi bağlamında bu durum özel veya ek bir anlamın ortaya konmadığı anlamına gelmektedir. Bununla birlikte eğer düzenek değişimi *belirtili* ise normalden sapma söz konusudur ki bu da ek bir anlamın meydana gelmesini sağlamaktadır (Musk, 2010, s. 186).

Belirtili ve belirtisiz biçimlerin varlığına ilişkin düşünce, ilk kez bir sesbilim kavramı olarak Prag Dilbilim Okulu'ndan N. S. Trubetzkoy ve Roman Jakobson tarafından yapısal dilbilim alanında tanıtılmış olmakla birlikte günümüzde belirtisellik kavramı oldukça karmaşık olmasına ve her türlü dilsel ve kültürel görüngenye geniş çapta uygulanıyor olmasına karşın “belirtili” kavramına bakıldığında genel bir anlam olarak “belirtisiz” kavramına göre daha kesin, özellikli ve ek bir bilgi aktarımının anlaşıldığını söylemek mümkündür (Jakobson, 1990'dan akt. Duranti, 2004, s. 80). Anlaşıldığı üzere ilkin dilsel özellikleri nitelemeye yönelik olarak geliştirilen belirtili-belirtisiz ayrımı daha sonra kapsam açısından genişletilmiş olup bugün artık hem dilsel hem de kültürel olgular bağlamında kullanılır hâle gelmiştir.

Belirtisellik Modeli, bir düzenek yerine başka bir düzeneğin seçilmesinin toplumsal ve ruhsalimsel gerekçelerini açıklamak adına *belirtili-belirtisiz* ayrımından yararlanmaktadır (Rose ve Van Dulm, 2006, s. 3). Bu bağlamda düzenek değıştirimine bir açıklama getirmeye çalışan Myers-Scotton (1993a), bunu yaparken dil konuşucularının konuştukları sırada belirtisiz ve belirtili seçimlerden herhangi birini seçip kullanma inisiyatifine sahip olduklarını öne sürmüştür (akt. Wardhaugh, 2006, ss. 109-110).

Myers-Scotton (1993a), geliştirmiş olduğı Belirtisellik Modeli bağlamında ikidilli bireyin, konuştuğı bireyle arasındaki ilişkiyle ilintili olarak bir belirtisellik algısına sahip olduğunu belirtmektedir ve işte böyle bir konuşma durumunda konuşucu bireyin; konuşucuların çoğı zaman kullandığı, daha güvenilir ve daha beklenen bir seçim olan belirtisiz seçime başvurması ya da etkileşim sürecinde genelde kullanılması beklenmeyen belirtili seçime başvurması mümkün olan *mantık sahibi aktör* olarak algılanması söz konusudur (akt. Brezjanovic-Shogren, 2011, s. 24).

Belirtisellik Modeli'nin öne sürdüğü üzere herhangi bir etkileşim türü ve katılımcı grubu için mevcut dil değışkeleri arasında bir “belirtisiz seçim” bulunmaktadır (Myers-Scotton, 1983'ten akt. Myers-Scotton, 1998, s. 159). Bununla birlikte bir topluluktaki herhangi bir etkileşim türü için yapılabilecek dil seçimleri belirtisellik düzeyleri açısından birbirlerinden aşamalı biçimde farklıdır, yani seçimlerden biri (ya da birkaçı) diğerklerine bakarak daha belirtisizdir ve söz konusu

bu statüsü kullanım sıklığına bakarak ortaya konabilir niteliktedir (Myers-Scotton, 1998, s. 159). Sözü geçen bu durum düzenek değişimini olgusunun görüldüğü söylemler için de geçerlidir, yani onlarda da bir “belirtisiz seçim” vardır ve ayrıca belirtiselliğin her bir *konusucu*, *konu* ve *bağlam* için değişkenlik göstermesi de olasıdır (Muysken, 2011, s. 306; Myers-Scotton, 1998, s. 159). Özetle dil seçimleri ve düzenek değişimleri açısından bireyin içinde bulunduğu etkileşim türü belirleyicidir ve bu bağlamda söz konusu etkileşim kapsamında kullanım sıklığından kaynaklı olarak kimi dillerin diğerlerine göre daha belirtili kimilerininse daha belirtisiz olduğu görülmektedir.

Belirtisellik Modeli’nin düzenek değişiminin toplumsal gerekçelerine ilişkin temel öncülüne göre kişiler arası ilişkilerini görüşüp düzenlemek ve grup üyeliklerine ilişkin isteklerine yönelik sinyal vermek için konuşucular düzenek değişimini yapma olanağından yararlanmaktadır (Karahan, 2004, s. 64). Nitekim katılımcı birey belirli bir dili konuşarak mevcut duruma yönelik anlayışını ve özellikle de bağlam içerisindeki üstlenmiş olduğu rolü ortaya koymaktadır (Myers-Scotton, 1993a’dan akt. Nilep, 2006, s. 11). Sonuç olarak modele göre konuşucular amaca yönelik durumdadırlar, yani konuşucuların davranışları sonuçta elde edecekleri mükâfatların optimizasyonuna yönelik bir amaç taşımaktadır (Wu, 2013, s. 17).

Myers-Scotton (1993a), toplulukta kullanılmakta olan her bir düzeneğin toplumsal anlamına yönelik olarak konuşucuların ortak bir anlayışa sahip olmaları gerektiğini, en azından belli bir düzeye kadar, varsaymaktadır ve eğer böyle bir düzgü bulunmasaydı yapılan bir dil seçiminin önemini anlamak için konuşucuların dayanakları olmazdı (akt. Nilep, 2006, s. 11). Belirtisellik Modeli, konuşucuların düzenekler ve gruplar arasındaki karşılıklı ilişkiden tam anlamıyla yararlandıklarını ve söz konusu ilişkinin farkında oldukları için de bilinçli olarak kendi iletişim stratejilerini bu dil değişkelerini kullanarak tasarladıklarını belirtmektedir (Wu, 2013, s. 17). Nitekim bir etkileşim sürecinde kullanılabilecek dilsel düzeneklere ilişkin bir belirtisellik algısına sahip olan dil konuşucuları, içinde bulundukları duruma göre bürünmek istedikleri kişiliği ve/veya ortaya koymak istedikleri ilişkileri temel alarak dil seçimlerini gerçekleştirmektedir (Rose ve Van Dulm, 2006, s. 3). Buradan anlaşıldığı üzere toplumda konuşulan dillerin insanların zihninde uyandırdığı

toplumsal anlamlar açısından toplumdaki bireylerin ortak bir algıya sahip olmaları bu bireylerin dil seçimleri konusunda bir referans olmaktadır ve söz konusu dillerin belirtiselliği ile içinde bulunduğu toplumsal bağlamı dikkate alan birey dil seçimiyle istediği bir ilişki ya da kişilik tanımlamasını yapabilmektedir.

Myers-Scotton (1993a), belirli bir dil konuşucusu topluluğunda düzenek değiştirmenin aslında belirtisiz bir seçim olabileceği görüşündedir (akt. Musk, 2010, s. 186). Söz gelimi düzenek değişimini çok sık biçimde gerçekleştirilmekteyse belirtisiz bir seçim olması, yani düzenek değiştirmenin kendisinin belirtisiz seçim olması, olasıdır (Muysken, 2010, s. 306).

Bir grup-içi konuşma süresince, yani konuşucuların ait oldukları grubun içinde gerçekleşen bir konuşma boyunca, herhangi bir düzeneği seçme konusunda kendisini özgür hisseden ikidilli bireyler belirtisiz düzenek değişimini stratejisini kullanma eğilimindedir, çünkü bu onların gündelik yaşamlarındaki olağan konuşma biçimidir ve önemli bir şeyi vurgulamak amacı yoksa ya da konuşulan birey bir yabancı değilse bu şekilde belirtisiz düzenek değişimini stratejisini kullanmaları söz konusudur (Karahan, 2004, ss. 64-65). Belirtisiz seçimin grup-içi üyelikle sözü geçen bu ilintisi çoğu zaman belirtili seçime oranla daha çoktur ve böyle durumlarda belirtisiz seçim genellikle sosyopolitik saygınlığı daha yüksek olan dil değildir (Myers-Scotton, 1998, s. 159).

Yapılan bir dilsel seçim, başka bir kimliğe oranla belirli bir kimliğin ortaya konmasını sağlamaktadır ve konuşucuların belirtisiz düzenek değişimine başvurmalarının altında yatan neden, bu tür düzenek değişimlerinin değişimde kullanılan dillerin ilişkili olduğu kimliklerin her ikisinden de farklı bir kimliğe çağrışımında bulunmasıdır (Karahan, 2004, s. 65; Wu, 2013, s. 17). Nitekim yaptıkları belirtisiz düzenek değişiminin parçası olan dillerin çağrıştırdığı kimliklerden yalnızca biriyle değil her ikisiyle de ilintili olacak biçimde kendi kimliklerini ortaya koymak isteyen gruplar bu tür değişimlerin ortaya konduğu biricik ortamlardır (Karahan, 2004, s. 65). Özetle toplumda konuşulan dillerden her biri insanların zihninde bir kimlik çağrışımı yapar ve bunun farkında olan kimi ikidilli bireyler belirtisiz düzenek değişimini yapmak yoluyla aralarında geçiş yaptığı dillerin kimliklerinden ayrı olan ve aynı zamanda iki kimlikle de bağlı olan üçüncü bir kimliği ortaya koymayı yeğlemektedir.

Belirtisellik Modeli, uzlaşımsal bir mübadele biçiminde akran bireyler arasında gerçekleştirilip belirtisiz bir seçim niteliğindeki değişimlerin ortaya konduğu bu sözü geçen etkileşimleri öngördüğü gibi herhangi bir katılımcıyla yapılan ve gerçekleştirilirken belirtili seçim niteliğindeki değişimlere başvuru etkileşimleri de öngörmektedir (Li, 2000, s. 131). Belirtili düzenek değişimi, bir bağlamda gerçekleşen bir konuşma sırasında beklenmeyen (kullanılması beklenmeyen) dillerin konuşma sürecine katılmasıyla kendisini gösteren bir tür değişim olup İngilizcesi az olan ya da hiç olmayan bir köylü akraba ile yerel dilde konuşmakta olan eğitimli bir devlet memurunun bu sırada İngilizceye geçiş yapması beklenmeyen bir durum örneği olmakla birlikte bu geçiş söz konusu konuşma için uygun değildir (Nwagbo, 2018, s. 48). Belirtili düzenek değişimi durumlarının çoğunda konuşucular duyuşsal amaç adı altında değerlendirilebilecek çok çeşitli amaçlarla değişimlerini gerçekleştirmektedir ve bunların tipik olanları da *vurgulama, dışlama, iddiada bulunma, talep etme, rica etme, katıldığını belirtme, katılmadığını belirtme, tasdik etme, ilan etme, hak iddia etme* vb. gibi amaçlardır (Dunne, 2017, s. 13).

(24)

Luo1: Onego ikendi.

(Evlenmelisin.)

Luo2: Kinyalo miya dhok.

(Bana sığırı verebilirsen.)

Luo1: Dhi penj wuoru.

(Git babana sor.)

Luo2: *baba bado anasema niko young*.

(Babam hâlâ fazla genç olduğumu söylüyor.)

Luo1: in-young-nadi? *itiyo-umetosa kuwa na watoto – and everything*.

(Nasıl gençsin? Çalışıp kazanıyorsun – ve her şey.)

Luo1: Nyaka ayud nyako maber.

(Bir kız bulmam lazım.)

Luo2: Karang'o masani to ichiegni bedo-mzee-ni?

(Ama ne zaman? Yakında yaşlı bir adam olacaksın.)

(Parkin, 1974'ten akt. Muysken, 2011, s. 306)

Örnek (24)'teki konuşma temelde Dholuo dili üzerinden ilerlemekte olup Luo2 kişinin Swahili diline ve hemen ardından İngilizceye değiştirim yaptığı görülmektedir. Luo2'nin bunu yaş farkını vurgulamak amacıyla yapması oldukça güçlü bir olasılıktır. Nitekim Swahili dili ve İngilizce çoğunlukla genç insanlarla bağdaştırılmaktadır.

Yukarıdaki örnekte de görüldüğü üzere belirtili düzenek değiştiriminde yeni ya da özel bir şeyi (örneğin katılımcı ilişkilerindeki bir değişimi) vurgulamak için beklenmedik bir biçimde belirtili düzeneğe dil değiştirimi yapmak söz konusu olmaktadır (Chui, Liu ve Mak, 2016, s. 32). Bununla birlikte belirtili düzenek değiştirimleri çoğu zaman kimi bürünsel özellikleri (duraklama vs. gibi) de beraberinde getiren değiştirimlerdir (Dunne, 2017, s. 13).

3.4.2. Temel Dil Çerçevesi Modeli

Temel Dil Çerçevesi Modeli, ilk kez Myers-Scotton (1997) tarafından *Duelling Languages: Grammatical Structure in Code-Switching* adlı kitap büyüklüğündeki çalışmasında ayrıntılı bir biçimde ortaya konmuştur (akt. Deuchar, 2006, s. 1990). 1997 yılına gelindiğinde revize edilerek kimi alt modelleri geliştirilmiş olan bu model; iki dil arasında yapılan değiştirimlerdeki dilbilgisel kullanımlara yönelik bir öngörü ortaya koymak ve onlara bir açıklık getirmek amacıyla, yani temas durumunda olan ve farklı roller oynayan iki dil arasında değiştirim yapmanın dil konuşucusu için mümkün olduğu tümce üzerindeki noktalara ya da bölüklere yönelik bir açıklama getirmek üzere, ortaya konmuş olup çeşitli diller arasındaki etkileşim görüngüsünü irdelemek için 1990'lardan beri de kullanılagelmıştır (Demiray, 2015, s. 30; Karahan, 2004, s. 64; Moradi, 2018, s. 57; Namba, 2004, s. 1). Anlaşıldığı üzere Temel Dil Çerçevesi Modeli kapsamında değiştirim yapma olayı dilbilgisel açıdan irdelenmekte ve bu bağlamda ikidilli bireyin ortaya koyduğu tümcelerin neresinde değiştirim yapmasının mümkün olduğu konusu üzerinde durulmaktadır.

Myers-Scotton'ın (1993b) belirttiği üzere model, tümce üretimi için iki adımlı bir süreç öngören ruhdilbilim modellerinden esinlenilerek meydana getirilmiş olan

üretim temelli bir model niteliğindedir ve bu bağlamda genel kabul gören kurala göre ilk adımda sözdizimsel çerçeve oluşturulmakta, ikinci adımdaysa sözcüklerin parça ve bürünsel yapıları ve konumsal düzenlenişleri ortaya konmaktadır (akt. Karahan, 2004, s. 64).

Temel Dil Çerçevesi Modeli'nin açıklama getirmeye çalıştığı olgu *düzenek karıştırımı*dır, yani model aslında tümceiçi değişimlerdeki yapıları açıklamak amacıyla geliştirilmiş olan bir modeldir (Demiray, 2015, s. 30; Karahan, 2004, s. 64; Moradi, 2018, s. 57; Namba, 2004, s. 2).

Temel Dil Çerçevesi Modeli, düzenek değişiminde bir araya gelip karışan dilleri “temel dil” ve “gömülü dil” biçiminde adlandırmak yoluyla onları bu adlar altında sınıflandırmaktadır (Fairchild ve Van Hell, 2015, s. 2; Jamaaa, 2012, s. 16). Model; söz konusu diller arasında bir *bakışsızlık* olduğunu, tümceiçi bir düzenek değişimi meydana geldiğinde bu iki dilin bakışsız biçimde dağılım gösterdiğini varsaymaktadır ve bu bağlamda düzenek değişimi yapılmış sözcedeki sözdizimsel yapıda baskın geldiğinden dolayı bakışsızlıkta baskın olan dil *temel dil* olmakla birlikte onun içerisine yerleştirilmiş biçimde kendisini gösteren diğer dil *gömülü dildir* (Fairchild ve Van Hell, 2015, s. 2; Namba, 2004, s. 2). Temel dili konuşucunun birinci dili biçiminde tanımlamak ya da kendisine ait biçimbirim ve sözcüklerin konuşma boyunca daha sık kullanıldığı dil olarak tanımlamak mümkündür (Moradi, 2018, s. 57; Namba, 2004, s. 2). Temel Dil Çerçevesi Modeli'ne göre temel dil tümcenin çerçevesini kuran dil olup çerçevedeki uygun boşluklar gömülü dil tarafından doldurulmaktadır, yani bir başka anlatımla temel dil üzerinden kurulmuş soyut tümce çatılarına gömülü dilden gelen biçimbirimlerin dâhil edilmesi söz konusudur (Demiray, 2015, s. 30; Karahan, 2004, s. 64). Temel dil, çerçeve yapılandırmasından sorumlu olduğu için yapı içinde baskın dil olarak kendisini gösteren dildir (Jamaa, 2012, s. 16). Özetle düzenek karıştırımı söz konusu olduğunda iki dilden gelen ögeler tümce içerisinde bakışsız biçimde dağılım göstermekte olup bu bağlamda sözdizimsel yapıda baskın olan dil temel dil, diğeri ise gömülü dil olarak adlandırılmaktadır ve konuşma genelinde dilsel ögelerin daha çok tümce çerçevesini meydana getiren dil olan temel dilden geldiği görülmektedir.

Temel dilin belirlenmesinde *içerik biçimbirimleri* ve *dizge biçimbirimleri* arasındaki ayrım çok önemlidir. İçerik biçimbirimleri, *anlambilimsel* ve *edimsel*

özellikler sergilemekle birlikte bunların üzerlerine *tematik* roller almaları ya da bu rolleri atamaları söz konusudur (Namba, 2004, s. 2). Nitekim bu bağlamda adların ve sıfatların büyük bir bölümü tematik roller üstlenebilmekte olup eylemlerin çoğunun ve kimi ilgeçlerin tematik rol ataması yapmaları da mümkün olmaktadır (Myers-Scotton, 1998, s. 151).

Dizge biçimbirimleri, içerik biçimbirimleri arasındaki ilişkiyi ifade eden biçimbirimler olmakla birlikte dilbilgisel çerçevenin inşa edilmesi temelde bunlara dayanmaktadır ve bunların üzerlerine tematik roller almaları ya da rol ataması yapmaları söz konusu değildir (Namba, 2004, ss. 2-3). Dilbilgisel çerçeve kavramı biçimbirimlerin düzenine ve bununla birlikte işte bu dizge biçimbirimlerine gönderimde bulunan bir kavramdır (Myers-Scotton, 1998, s. 151).

Temel dil; sözcüde dilbilgisel öğelerin, yani dizge biçimbirimlerinin, temin edildiği dil olarak kendisini göstermektedir ve dizge biçimbirimleri çoğunlukla işlevsel sözcükler ve çekimler (ya da bükümler) olmakla birlikte *belirleyiciler* ve adılar da bu grupta yer almaktadır (Fairchild ve Van Hell, 2015, s. 2; Karahan, 2004, s. 64; Myers-Scotton, 1998, s. 151). Temel dil dışında düzenek değiştirimine katılan diğer dil (ya da diller) ise *gömülü dil* olarak adlandırılmaktadır (Myers-Scotton, 1998, s. 151).

Gömülü dil; temel dile yerleştirilmek üzere içerik biçimbirimlerinin alındığı dildir, yani çerçeveyi meydana getiren dile *sözlüksel öğeler* sağlayan dil olarak kendisini göstermektedir ve içerik biçimbirimleri çoğunlukla adlar, eylemler ve sıfatlar olmakla birlikte kimi ilgeçler de bu grupta yer almaktadır (Fairchild ve Van Hell, 2015, s. 2; Jamaa, 2012, ss. 16-17; Karahan, 2004, s. 64; Namba, 2004, s. 2). Konuşucuların gömülü dil adı verilen diğer deyişkede tam anlamıyla bir akıcılığa ya da yüksek düzeyde bir yeterliliğe sahip olmaları gereği bulunmamaktadır; ancak yine de konuşucuların yeterlilik düzeyi, tek sefer ortaya koydukları içerik biçimbirimlerini temel dil çerçevesinde iyi yapılandırılmış girdiler olarak meydana getirecek derecede iyi olmalıdır (Dewaele, Beardsmore, Housen ve Wei, 2003, s. 189). Bununla birlikte, iyi yapılandırılmış çerçeveler ortaya koymak adına dil kullanıcısının temel dil üzerinde yeterli bir hâkimiyete sahip olması modele göre önem arz eden bir durumdur (Karahan, 2004, s. 64). Anlaşılacağı üzere içerik biçimbirimleri adı verilen ad, eylem, sıfat vb. dilsel öğelerin alınıp temel dille kurulu tümceye yerleştirildiği dil

gömülü dildir ve dil konuşucusunun temel dil yeterliğinin düzenek değiştirimi ile düzgün tümce çerçeveleri meydana getirmek adına iyi düzeyde olması gerekirken gömülü dilde bu denli bir yeterlik gerekli değildir.

Myers-Scotton’a (2002) göre düzenek değiştirimi çözümlemelerindeki çözümleme birimi *tümleyici öbe*ktir (akt. Dewaele, Beardsmore, Housen ve Wei, 2011, s. 158). Nitekim Myers-Scotton (2002), çözümleme birimi olarak tümceden çok tümleyici öbeğin daha uygun olduğunu savunmaktadır (akt. Namba, 2004, s. 2).

Tümleyici öbe

kavramı *tümleyicisi olan bir tümce*ciikle eş anlamlı olmakla birlikte tümleyici öbe

k ve tümce

cik kavramları kabaca birbirine denk olan kavramlardır (Carter, Davies, Deuchar ve Couto, 2011, s. 156; Myers-Scotton, 1998, s. 151). Çoğu zaman tümleyicinin *boş tümleyici* olarak tümce

cikte yer alması söz konusudur ve örnek olarak *ana tümce*cik içinde bu durum böyledir (Myers-Scotton, 1998, s. 151).

(25)

trabajé menos porque *then I didn’t know some of his business*.

(Daha az çalıştım, çünkü o zaman (aynı zamanda) onun işinin bir bölümünü bilmiyordum.)

(Pfaff, 1979’dan akt. Myers-Scotton ve Jake, 2009, s. 351)

Örnek (25)’te görülen tümcede “porque *then I didn’t know some of his business*” bölütü tümleyici öbe

k olup “porque” (*çünkü*) ögesi burada tümleyici statüsündedir.

İkidilli olarak kurulu bir tümleyici öbe

k ikidilli *kurucular* içermektedir ve bu kurucuların başka tümleyici öbe

klerinin parçası olması da mümkündür, yani örneğin bünyesinde içeryerleşik tümleyici öbe

klerin bulunduğu karmaşık bir tümce

cik bu duruma bir örnektir (Myers-Scotton, 2002’den akt. Carter, Davies, Deuchar ve Couto, 2011, s. 158).

Temel Dil Çerçevesi Modeli’ne göre bir tümleyici öbe

k içinde üç çeşit kurucudan söz etmek mümkündür (Myers-Scotton, 1998, s. 151):

- Karışık kurucu
- Temel dil adası

- Gömülü dil adası

Karışık kurucular hem temel dilden hem de gömülü dilden gelen içerik bi imbirimlerini içermekte olup dilbilgisel  er evesleri temel dilden gelmektedir ve bu da söz dizimdeki tüm etkin biçimbirimlerin yalnızca temel dilden geldiği anlamına gelmektedir. Temel dil adaları bir temel dil dilbilgisel çerçevesine sahip olup bütün biçimbirimleri de temel dilden gelmektedir. Gömülü dil adaları gömülü dilin dilbilgisiyle çerçevelenmiş biçimbirimlerden meydana gelmekle birlikte tüm biçimbirimleri de gömülü dilden gelmektedir (Myers-Scotton, 1998, s. 151).

(26)

Ni-me-maliz-a ku-tengenz-a vitanda ni-ka-wash all the clothing . . .

(Yatakları yapmayı bitirdim ve tüm kıyafetleri yıkadım...)

(Myers-Scotton, 1997'den akt. Dewaele, Beardsmore, Housen ve Wei, 2003, s. 190)

 rnek (26)'da temel dil konumundaki Swahili dili ile gömülü dil konumundaki İngilizce arasında yapılan bir düzenek değiştirimi görülmektedir. Örnekteki “all the clothing” (*tüm kıyafetleri*) kısmı İngilizce bir gömülü dil adasıdır.

(27)

el bayt k n so quiet fi y bu

(Onun yokluğunda ev çok sessizdi.)

(Myers-Scotton, Jake ve Okasha, 1996'dan akt. Al-Sayadi, 2016, s. 127)

 rnek (27)'de temel dil konumundaki Arapça ile gömülü dil konumundaki İngilizce arasında yapılan bir düzenek değiştirimi görülmektedir. Örnekteki  zne (*el bayt*) bir temel dil adası olmakla birlikte “so quiet” (* ok sessiz*)  gesi bir gömülü dil adasıdır.

(28)

Camp-seikatsu-ga made him rough.

(Kamp hayatı onu sert biri haline getirdi.)

(Nishimura, 1997'den akt. Muto, 2013, s. 61)

Örnek (28)'de Japonca ile İngilizce arasında yapılan bir düzenek değişimini görülmektedir. Örnekteki eylemle (*made*) sayı ve kişi açısından uyum yapmak zorunda olan ve özne konumunda olan “camp-seikatsu” burada bir karışık kurucudur.

3.4.3. Düzenek Değişiminin Kısıtları

Daha önceki bölümlerde de belirtildiği gibi toplumdilbilimciler düzenek değişimlerinin işlevlerini, anlamlarını ve gerekçelerini belirleyip ortaya koymakla ilgilenmişlerdir, ancak toplumdilbilimcilerin üzerinde durdukları bir başka konu daha vardır: değişimlerin sözceler içinde hangi noktalarda meydana geldiğinin tespiti (Holmes, 2013, s. 44). Düzenek değişiminin tümcenin basitçe herhangi bir noktasında meydana gelmesi mümkün değildir, çünkü kullanılan dillerin dilbilgisel (yapısal) kısıtları düzenek değişimi üzerinde söz sahibidir ve bu da aslında ikidilli bireyin kısıtlara uyması durumunda ikidilli konuşmanın akıcı olacağı, değişimleri dilbilgisel olarak yapmaması durumunda ise akıcı olmayacağı anlamına gelmektedir (Gluth, 2008'den akt. Al Heetia ve Al Abdely, 2016, s. 11). *Yapısal kısıtlar*, B dilindeki bir tümce içine A dilinden hangi öğelerin geleceği ve bu öğelerin tümcede nereye yerleştirileceği ile ilgili kısıtlamalara gönderimde bulunmaktadır ve bu yüzden de yapısal kısıtlar her sözcenin belli bir dilde kurulduğu düzenek kaydırımıyla değil düzenek karışırımı ile ilgilidirler (Paradis, Nicoladis ve Fred, 2000'den akt. Sabir ve Safi, 2008, s. 94). Bununla birlikte kısıtların olası düzenek değişimleri üzerindeki etkisi *düzenek değişimine yönelik dilbilgisel yaklaşım* kapsamında yapılan çalışmaların üzerinde durduğu bir konudur (Muysken, 2011, s. 307). Özetle toplumdilbilimciler düzenek değişiminin nedenleri ile ilgilendikleri gibi ilgilendikleri bir başka konu da değişimlerin tümcenin hangi noktalarında yapıldığıdır, çünkü değişimler tümce içerisinde her yerde meydana gelemezler ve değişimde rol oynayan dillerin her birinin hangi dil öğelerinin gelebileceği ve tümcenin neresine yerleşebileceği ile ilgili olan yapısal kısıtları bulunmaktadır.

Temel Dil Çerçevesi Modeli'ne göre belirli yapısal kurallar, düzenek değişimi yapılmış konuşmaların üretimi üzerinde belirleyici bir rol oynamaktadır (Luna, Lerman ve Peracchio, 2005, s. 416). Nitekim *temel dil çerçevesinin* düzenek değişimi yapılmış sözcelere getirdiği yapısal kısıtlar bulunmaktadır ve yapılan

düzenek değiştirimi üzerinde etkili olan bu kısıtlar, gömülü dilden gelen dizge biçimbirimlerinin temel dil yapısına dâhil edilmesi yasağı ile baskın dil olan temel dil arasındaki karmaşık ilişkidir. Buna göre zaman ve görünüş çekimleri gibi dizge biçimbirimleri temel dilden gelmekle birlikte sözcedeki biçimbirimlerin düzenlenişi temel dil çerçevesi tarafından belirlenmektedir ve gömülü dil adı verilen değiştirmedeki diğer dilin dizge biçimbirimi sağlaması da mümkün değildir (Holmes, 2013, s. 45; Poplack, 2001, s. 2063). Anlaşıldığı üzere yapısal kısıtlar dolayısıyla gömülü dilden dizge biçim birimlerinin gelmesi yasaktır ve biçimbirimlerin nasıl bir düzene sahip olacağı konusunda belirleyici dil temel dildir.

Temel Dil Çerçevesi Modeli ile gündeme gelen kısıtlardan önce araştırmacılar düzenek değiştirimi konusunda birçok kısıt önerisi getirmişlerdir ve bunlardan biri de *eşdeğerlik kısıtlaması*dır (Myers-Scotton, 1998, s. 152). Poplack (1981) tarafından ortaya konan eşdeğerlik kısıtlaması; düzenek değiştirimi üzerinde, daha özellikli olarak söylemek gerekirse düzenek karıştırımının yapısal özellikleri üzerinde, etkisi bulunan yapısal kısıtlarla ilintili olup dilbilimcilerin önermiş olduğu çeşitli kısıtlar arasında en sık gündeme gelen ve söz edilen kısıtlardan biridir (akt. Jalil, 2009, s. 1; Gebhardt, 2011, s. 5; Muto, 2013, s. 49; Stell ve Yakpo, 2015, s. 3). Eşdeğerlik kısıtlamasına göre düzenek karıştırmalarının gerçekteşmesi mümkün olan biricik noktalar değiştirmede rol oynayan iki dilin dilbilgisel olarak birbiriyle örtüştüğü noktalardır, yani düzenek karıştırmaları ancak bu söz konusu noktalarda gerçekteşebilmektedir (Holmes, 2013, s. 44).

Araştırmacılar önceleri düzenek karıştırımının *gelişigüzel meydana gelen* bir olgu olduğunu düşünmekteydiler, ancak bugün düzenek karıştırmalarında *dilbilgisel kısıtların olduğu* konusunda aralarında bir düşünce birliği bulunmaktadır ve bu günümüzdeki kanının temelinde ikidilli bireylerin başkalarında değil de yalnızca *belli biçimsözdizimsel sınırlarda* düzenek karıştırımı yapma eğiliminde olduklarını gösteren deneysel gözlemler yatmaktadır (Poplack, 2001, s. 2062). Eşdeğerlik kısıtlaması; kendisini her iki dilde de gösteren sözdizimsel sınırların düzenek değiştiriminin yeğlendiği noktalar olduğunun gözlemlenmesine dayalı olarak ortaya çıkmıştır ve ortaya koyduğu varsayıma göre düzenek değiştirimi, iki ayrı dilin yüzey yapılarının birbiriyle örtüştüğü noktalarda meydana gelmektedir (Boztepe, 2003, s. 8;

Poplack, 2001, s. 2062). Buradan anlaşıldığı üzere önceki anlayışlardan farklı olarak günümüz araştırmacıları düzenek karışırımı ile ilintili dilbilgisel kısıtların mevcut olduğu konusunda uzlaşım hâlinde dirler ve düzenek değıştirim kısıtlarının biri olan Eşdeğerlik kısıtlaması iki farklı dil arasındaki düzenek değıştiriminin bu dillerin yüzey yapılarının örtüşme gösterdiği noktalarda gerçekleştirilebileceğini varsaymaktadır.

Sankoff ve Poplack'ın (1981) belirttiğı eşdeğerlik kısıtlamasının ilk genel ilkesine göre bir tümce içerisinde yanyana bulunup değıştirim noktasının her iki yanında yer alan kurucuların sıralanışı, söz konusu iki dilin dilbilgilerine aykırı biçimde olmamalıdır (s. 4). Nitekim bu kısıt, bir tümce içerisinde sözcük dizilişinin iki ayrı dil için iki farklı biçimde olduğu noktalarda herhangi bir değıştirim meydana gelmesini olanak dışı görmektedir (Gardner-Chloros ve Edwards, 2004, s. 111). Örneğin Dil 1'de iki tip kurucunun ya da ögenin sırası A/B ise ve Dil 2'de de bu aynı şekilde A/B biçimindeyse değıştirim sonucunda A_1/B_2 ya da A_2/B_1 biçiminde çıktılar ortaya konması mümkündür, ancak Dil 1'deki sıra A/B ve Dil 2'deki sıra B/A biçimindeyse değıştirim gerçekleşmesi mümkün değildir (Di Sciullo, Muysken ve Singh, 1986, s. 3). İngilizcenin ad ve sıfat sıralamasında önce sıfat sonra ad gelmekle birlikte Fransızca da sıralama her zaman bu şekilde olmamaktadır ve bu yüzden de İngilizce “red boat” (*kırmızı bot*) ile Fransızca “bateau rouge” (*kırmızı bot*) tamlamaları arasında değıştirim yapmak mümkün değildir, ancak her iki dilde de sıralamanın aynı olduğu İngilizce “big house” (*büyük ev*) ile Fransızca “grande maison” (*büyük ev*) tamlamaları arasında değıştirim yapmak mümkündür ve bu durumda “big maison” ya da “grande house” olası sonuçları kendisini göstermektedir (Holmes, 2013, s. 45).

Düzenek karışırımı sürecinin meydana gelmesini destekleyen pek çok temel faktörden biri olan eşdeğerlik kısıtlamasına göre değıştirim noktasının çevresindeki sözcük diziliş biçiminin iki dil arasında eşdeğer olması değıştirim için kesinlikle bir teşvik niteliğindedir, ancak bununla birlikte bu kısıt değıştirim için salt bir ön koşul da değildir (Muysken, 2011, s. 309).

(29)

u-me-nunua *fruit*

(Meyve satın aldın mı?)

Örnek (29)'da Swahili dili ve İngilizce arasında bir düzenek değişitirimi yapılmıştır. Her iki dilde de sözcük sıralaması olarak eylem nesneden önce gelmektedir ve bu durumun yapılan değişitirimi kolaylaştırdığını söylemek mümkündür.

Eşdeğerlik Kısıtlaması, düzenek karışitırımının yapıldığı çok sayıda ikidilli topluluk için karakteristik bir özelliktir (Sankoff ve Mainville, 1986, s. 76). Nitekim *İspanyolca-İngilizce* (Poplack, 1980), *Arapça-Fransızca* (Naït M'Barek ve Sankoff, 1988) ve *Fransızca-İngilizce* (Turpin, 1998) düzenek değişitirimi yapan ikidilli topluluklarda bu kısıtın genel bir eğilim olduğu doğrulanmıştır (Poplack, 2001, s. 2064).

3.5. TÜRK ALANYAZININDA DÜZENEK KAYDIRIMI ve DÜZENEK KARIŞITIRIMI ÜZERİNE ÇALIŞMALAR

“Düzenek kaydırımı” ve “düzenek karışitırımı” ile ilgili Türk alanyazını incelendiğinde bu konuları ele alan birçok makale ve tez çalışmasının yapıldığı görölmektedir. Çalışmaların büyük bir bölümünde düzenek değişitirimi adı altında düzenek kaydırımı ve düzenek karışitırımı olgularına birlikte değinildiği görölmektedir (Kayra, 2013; Kavak 2016; Kasap, 2015; Coşkun Yaşar ve Yıldız, 2018; Aşkın Balcı, 2019; Yirmibeşoğlu ve Eryiğit, 2018; Çetinoğlu ve Çöltekin, 2019; Sevinç, 2014). Bununla birlikte yalnızca düzenek karışitırımına yer veren bir çalışma da kendisini göstermektedir (Kemaloğlu-Er, 2018).

Türk alanyazınındaki çalışmaların hangilerinin *kuramsal* hangilerinin *uygulamalı* çalışmalar olduğu yönünde bir değerlendirme yapmak da mümkündür. Bu bağlamda, uygulamalı olan çalışmalara göre kuramsal çalışmaların sayıca çok daha az olduğu görölmektedir (Boztepe 2003; Aşkın Balcı; 2019, Çetinoğlu ve Çöltekin; 2019). Bununla birlikte çoğunluğu oluşturan uygulamalı çalışmalar için olası bir ayırım, kullandıkları veri türüne bakarak bu çalışmaları *sözlü ya da yazılı veri kullanan* ve *hem sözlü hem de yazılı veri kullanan* çalışmalar olarak iki grupta

değerlendirmektir. Nitekim bu noktada sözlü veri ya da yazılı veri türlerinden yalnızca birini kullanan çalışmaların (Kemaloğlu-Er, 2018; Yıldırım ve Yatağanbaba, 2017; Çetinoğlu, 2017; Sevinç, 2014; Kyuchukov, 2014; Ustaoglu, 2015; Yatağanbaba, 2014; Şakıyan Kayra, 2013; Karahan, 1995; Mohammadpour Talaei, 2020) hem sözlü hem de yazılı veri kullanan uygulamalı çalışmalardan (Karahan, 2004; Kasap, 2015; Yıldırım, 2015; Ataş, 2012; İnci Kavak, 2016; İnan, 2018) daha fazla sayıda olduğu, ancak sözlü ve yazılı veri türlerinin her ikisinden de yararlanan çalışmaların da kayda değer sayıda olduğu görülmektedir.

Düzenek değişimini ele alan çalışmaların büyük bir bölümünün Türkçe ve bir diğer dil arasındaki değişimleri irdelediği ve bunların da büyük çoğunluğunun Türkçe-İngilizce düzenek değişimini (Kemaloğlu-Er, 2018; Yıldırım ve Yatağanbaba, 2017; Yirmibeşoğlu ve Eryiğit, 2018; Ustaoglu, 2015; Yatağanbaba, 2014; Şakıyan Kayra, 2013; Coşkun, 2016; Ataş, 2012; İnci Kavak, 2016) olduğu görülmektedir. Bunun dışında Türkçe-Almanca düzenek değişimini irdeleyen birçok çalışma (Nakiboğlu, 2019; Çetinoğlu, 2016; Çetinoğlu, 2017; Çetinoğlu ve Çöltekin, 2019; Kyuchukov, 2019) da kendisini göstermekle birlikte Türkçe-Hollandaca (Sevinç, 2014), Türkçe-Bulgarca (Kyuchukov, 2019), Türkçe-Boşnakça (Karahan, 2004), Türkçe-Karaçayca (Karahan, 1995), Türkçe-Kürtçe (Kasap, 2015) ve Türkçe-Arapça (Ataş, 2017) düzenek değişimini ele alan çalışmalar da bulunmaktadır. Bunların dışında, değişim yapılan dillerden birinin Türkçe olmadığı Hakasça-Rusça (Yılmaz, 2014), Başkurtça-Rusça (Ersoy, 2017) ve Azerice-Farsça (Mohammadpour Talaei, 2020) düzenek değişimi çalışmaları da diğerlerine göre azınlıkta olmakla birlikte Türk alanyazı çalışmaları arasındadır.

Günlük yaşamlarının bir parçası olarak düzenek değişimini yapan ikidilli bireylerle ilgili olarak Türk alanyazınındaki düzenek değişimini çalışmaları incelendiğinde bu çalışmaların bulgularında bireylerin düzenek değişimini hangi bağlamlarda ve nasıl bir işleve yönelik olarak yaptıklarına ilişkin kimi sonuçların ortaya konduğu görülmektedir. Örnek vermek gerekirse Karahan'ın (2004) bir dil konuşucusu topluluğu olan Boşnak Türkleri'nin çeşitli özelliklerini irdelediği çalışmasında bu bireylerin kendilerinden olmayan birisi ya da birileri tarafından gözlemlenmediği durumlarda kendi aralarında kolaylıkla Türkçe-Boşnakça düzenek değişimini yaptıkları, bu değişimi özellikle aynı kuşaktan bireylerin kendi

aralarında yaptıkları, değiştirmiyi kendi aralarında dayanışma sergilemek amacıyla da yaptıkları ve grup-dışı etkinliklerde Boşnak Trk olmayan Türklerle konuşurken ise Trkeyiyi seçtikleri gibi sonuçlar ortaya konmuştur. İkidilli olan Almanyalı bir Türk grubunun gerçekleştirdiği Almanca-Türkçe düzenek değiştirimleri üzerinde duran bir başka çalışmanın bulgularına bakıldığında gruptan bir bölümün Almanca sözcük dağarcıkları daha gelişkin olduğundan Türkçe konuşurken Almancaya değiştirim yaptığı, diğer bir bölümün Türkçede de Almancada da sözcük dağarcıkları yetersizliği yüzünden her iki dili konuşurken de değiştirimler yaptığı, gruptan bir kişinin Türkçede kendini daha rahat ifade etmesi nedeniyle Almanca konuşurken Türkçeye geçiş yaptığı ve son olarak yine bir başka kişinin Türkçede de Almancada da düzenek değiştirmiyi yapmadığı sonuçları kendisini göstermektedir (Demirdöven ve Okur, 2017). Türk alanyazınından konuya ilişkin bir başka örnek daha vermek gerekirse Ataş (2017), çalışmasının bulgularında Mardin'deki Arapça ve Türkçe bilen ikidilli bireylerin bir tür grup-içi iletişim biçemi olarak düzenek değiştirmiyi yaptıklarını, Türkçeye kibarlık katma amacıyla geçiş yapabildiklerini, söylemlerinde vakit kazanmak ve düşünmek amacıyla Türkçe doldurucuları kullanmak suretiyle değiştirimler yapabildiklerini, onaylama ve takdir anlamlarını vermek amacıyla Türkçe ifadeleri kullanarak geçişler yapabildiklerini ve hatta tümcede ortaya koydukları savı pekiştirmek amacıyla Türkçe atasözlerinden yararlanma durumlarının olduğunu ortaya koymuştur.

Öğrencilerin İngilizce ğrenimi gördükleri yabancı dil olarak İngilizce (*EFL - English as a Foreign Language*) sınıfları temelinde gerçekleştirilen düzenek değiştirmiyi alışmaları (Yıldırım ve Yatağanbaba, 2017; Ustaoglu, 2015; Yatağanbaba, 2014; şakiyan Kayra, 2013; Ataş, 2012; İnci Kavak, 2016; Kemaloğlu-Er, 2018) da Türk alanyazınındaki çalışmalar arasında sayıca belirgin bir konumda olan çalışmalardandır. Söz konusu bu çalışmalardan kimilerinin bulguları arasında sınıf ortamındaki öğretmenler tarafından ve öğrenciler tarafından yapılan yapılan düzenek değiştirimlerinin hangi işlevlere yönelik olarak ortaya konduğu ile ilgili sonuçların yer aldığı görülmektedir. *eviri yapma, tekrarlama, anadilindeki karşılığı sorma, açıklık getirilmesini isteme, sınıfı yönetme ve disipline etme, anlamayı kontrol etme, hataları düzeltme ve talimat verme* gibi işlevler öğretmenlerin düzenek değiştirmiyi gerçekleştirme işlevleri olarak araştırma

bulgularında ortaya konmuştur (Yatağanbaba, 2014; Ustaoglu, 2015; Ataş, 2012). Bununla birlikte öğrencilerin yaptıkları düzenek değişimleri bağlamında *dillerden birindeki karşılığı belirtme, açıklık getirme, çeviri yapma, grup üyeliğini belirtme, anladığını bildirme* ve *alıntı yapma* gibi işlevler öğrencilerin düzenek değişimini gerçekleştirme işlevleri olarak bulgulara ortaya konmuştur (Yıldırım ve Yatağanbaba, 2017; İnci Kavak, 2016).

Yabancı dil olarak İngilizce sınıflarındaki öğretmenlerin ve öğrencilerin hangi işlevler bağlamında düzenek değişimlerini gerçekleştirdikleriyle ilgili olarak Türk alanyazınındaki çalışmaların ortaya koyduğu bulgulardan kimilerinin aynı konuyla ilgili yabancı araştırmacılara ait yabancı alanyazındaki çalışma bulguları ile özdeş ya da koştur olduğu görülmektedir. Öğretmenlerin düzenek değişimlerinin işlevleri konusunda her iki alanyazının bulgularında ortaya konan ortak işlevlere çeviri yapma (Yatağanbaba, 2014; Ustaoglu, 2015; Gulzar, 2010; Rezvani, Street ve Rasekh, 2011), sınıfı yönetme ve disipline etme (Yatağanbaba, 2014; Ataş, 2012; Rezvani, Street ve Rasekh, 2011; Chowdhury, 2012), anlamayı kontrol etme (Ustaoglu, 2015; Ataş, 2012; Gulzar, 2010), hataları düzeltme (Ustaoglu, 2015; Rezvani, Street ve Rasekh, 2011) ve talimat verme (Yatağanbaba, 2014; Rezvani, Street ve Rasekh, 2011) işlevlerini örnek olarak göstermek mümkündür. Öğrencilerin ortaya koyduğu ortak işlevler arasında ise çeviri yapma (Yıldırım ve Yatağanbaba, 2017; Moghadam, Samad ve Shahraki, 2012), anadilindeki karşılığı belirtme (Yıldırım ve Yatağanbaba, 2017; İnci Kavak, 2016; Greggio ve Gil, 2007; Ayoobiyan ve Samar, 2015), dilsel boşlukları doldurma (İnci Kavak, 2016; Ayoobiyan ve Samar, 2015) ve açıklık getirilmesini isteme (Yıldırım ve Yatağanbaba, 2017; Moghadam, Samad ve Shahraki, 2012; Ayoobiyan ve Samar, 2015) gibi işlevlerin yer aldığı görülmektedir.

Bu çalışmada Türkçe ile Bulgarca arasındaki düzenek kaydırımı ve düzenek karıştırımı üzerinde durulmaktadır ve Türk alanyazınına bakıldığında Türkçe ile Bulgarca arasında gerçekleşen kaydırım ve karışımları ayrı ayrı irdeleyen ve iletişim işlevlerini ortaya koyan bir çalışmanın bulunmadığı görülmektedir. Bu nedenle çalışmamızın Türkçe alanyazına katkı sağlayacağına inanılmaktadır. Bir sonraki bölümde çalışmamızın veri tabanı ve yöntemi ele alınmaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

VERİ TABANI ve YÖNTEM

4.1. VERİ TABANI

Araştırmanın veri tabanı, her biri Bulgarcada ve Türkçede yetkin ikidilli Bulgaristan Türkü olan bireyler arasında gerçekleşmiş dokuz adet günlük konuşmanın ses kayıtları üzerinden derlenen çevriyazılardan oluşmuştur. Söz konusu dokuz konuşmanın sekizi 2019 yılının Ağustos ayında Bulgaristan’da kaydedilmiş olup dokuzuncu konuşmanın kaydı 2020 yılının Mayıs ayında Türkiye’de yapılmıştır. Bununla birlikte Bulgaristan’da kaydı yapılan günlük konuşmaların yedi tanesi Bulgaristan’ın Eski Cuma ilinde bulunan Hacıyürük ilçesine bağlı Krepça köyünde, bir tanesi ise Bulgaristan’ın Varna şehrinde kaydedilmiştir. Kayıtların uzunlukları değişkenlik göstermekle birlikte toplam kayıt uzunluğu 5 saat 11 dakikadır. Konuşucular birbiriyle arkadaş ya da akrabadır ve aralarında ast-üst ilişkisi bulunmamaktadır. Konuşucuların yaşları 30-45 ya da 50-75 aralıklarında olmakla birlikte konuşucu bireyler eğitim düzeyleri bakımından birbirine denk olup hemen hepsi en az lise ya da yüksek öğrenim mezunudurlar.

Ses kayıtları elle tarama yöntemi kullanılarak bilgisayar ortamında yazıya geçirilmiş ve böylece kayıtların çevriyazıları elde edilmiştir. Çevriyazılar derlenirken konuşmaların diğer konuşucular tarafından kesildiği yerler ve konuşma sırasında uzatılarak söylenen yerler belirtilmiş olmakla birlikte ses tonu, vurgu, ezgi, konuşma hızı ve konuşma molalarının uzunlukları gibi diğer özellikler araştırma kapsamı dışında olduğu için gösterilmemiştir. Konuşucuların gerçek adları ve konuşmalarda bahsi geçen bireylerin gerçek adları gizli tutulmuş, bu bağlamda konuşma sırasının kimin olduğu belirtilirken ve konuşma sırasında bireylerin adlarının geçtiği yerler yazılırken gerçek adlar yerinde A, B, C gibi harflerle bireylerin kodlaması yapılmıştır. Konuşmalarda Bulgarca söylenen tüm bölümler çevriyazılarda Kiril harfleri kullanılarak ve eğik olarak yazılmıştır. Bununla birlikte Bulgarca ifadelerin yer aldığı tüm konuşma sıralarının altına ayrıca içinde olacak biçimde ve Bulgarca bölümlerin çevirisi yapılmış olarak söylenenler yeniden yazılmış, çevrilmiş bölümler eğik yazımla belirtilmiştir.

4.2. YÖNTEM

Çevriyazılar dikkatli bir biçimde çözümlenerek günlük konuşmalar sırasında gerçekleştirilmiş olan dil değişimlerinin saptaması yapılmış ve ardından bunların düzenek kaydırımı örneği mi yoksa düzenek karıştırımı örneği mi olduğu belirlenmiştir.

Söz konusu kaydırım ve karıştırım örneklerinin her biri, hangi değişim işlevine yönelik olarak gerçekleştirildiğinin belirlenmesi amacıyla içinde bulunduğu söylem bağlamı ve çalışmanın 3.3. bölümünde değinilen değişim işlevleri de göz önünde bulundurularak dikkatli bir biçimde irdelenmiştir. Bununla birlikte hem kaydırım hem de karıştırım örneklerinin bir bölümünde değişimin neden yapıldığı açık değildir ve bu yüzden de hakkında kesin bir şey söylemenin kolay olmadığı bu gibi örnekler çalışmada inceleme dışında bırakılmıştır.

Değişimlerin işlevleri belirlendikten sonra her bir işlev ulamına düşen kaydırım örneği ve karıştırım örneği sayısı saptanmıştır. İşlevlerden hangisinin anlamlı olarak diğerlerinden daha sık kullanıldığının istatistiksel olarak belirlenmesi amacıyla da istatistik alanında uzman olan bir akademisyene başvurulmuştur. Bu bağlamda istatistik uzmanının kullanımına sunmak üzere kaydırım ve karıştırım için ayrı ayrı iki tablo hazırlanmış ve işlevlerin sıklık değerleri bu tablolar üzerinde gösterilmiştir.

Tablolardaki sıklık verileri kategorik olduğundan dolayı istatistiksel karşılaştırmalar ki-kare testi kullanılarak yapılmıştır. 2x2'lik kontenjans tablosunda beklenen değer sorunu olması durumunda Fisher'in kesin ki-kare testi ile analizler yapılmıştır. Veriler frekans ve yüzde olarak verilmiş olup istatistiksel çözümler SPSS v21 paket programı ile yapılmıştır. Bununla birlikte istatistiksel anlamlılık düzeyi olarak $\alpha=0,05$ kabul edilmiştir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

BULGULAR ve TARTIŞMA

Türkçe-Bulgarca ikidilli bireylerin gündelik konuşmalarında düzenek kaydırımı ve düzenek karıştırımının irdelendiği bu çalışmada söz konusu olgular kullanım sıklıkları ve işlevleri bağlamında incelenmektedir. Daha önce söz edildiği gibi, bu amaçla aşağıda verilen üç araştırma sorusu belirlenmiştir:

- Türkçe-Bulgarca ikidilli bireyler gündelik konuşmalarında düzenek kaydırımını ve düzenek karıştırımını hangi iletişimsel işlevleri yerine getirmek üzere kullanmaktadır?
- Niceliksel olarak değerlendirildiğinde, düzenek kaydırımı ve düzenek karıştırımı çerçevesinde saptanan işlevlerden hangisi ya da hangileri daha yoğun olarak kullanılmaktadır?
- İşlevlerin kullanım sıklığı arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı mıdır?

Veri tabanı üzerinde yapılan çözümlemeler sonucunda toplam 2993 adet düzenek değiştirimi saptanmış olup bunlardan 1463 tanesi düzenek karıştırımı, 1530 tanesi ise düzenek kaydırımı örneğidir. Yapılan irdelemeler ve sayımlar sonucunda karıştırım örnekleri bağlamında toplam 7 işlev, kaydırım örnekleri bağlamında ise toplam 11 işlev saptanmıştır. Karıştırımların 7 işlevi ile kaydırımlardaki işlevlerden 7'si ortak olup kaydırımlar bağlamında karıştırımlarda kendisini göstermeyen fazladan 4 işlev belirlenmiştir. Bu nedenle çalışmanın veri tabanı üzerinde toplamda 11 işlev belirlenmiştir: *Diğer dilde ifade etme kolaylığı, vurgulama / onay, netleştirme, duyusallık, tetikleme etkisi, dayanışma, değiştirim reddi, konu değişimi, ikna, alıntı yapma* ve *üçüncü kişilerin anlamasını engelleme*. Veri tabanındaki örneklerin irdelenme sürecinde değiştirimlerin gerçekleştirilme nedenlerinin farklı farklı amaçlara bağlı olduğu belirlenmiştir ve bu amaçlardan kimilerinin aslında birbirine oldukça yakın ulamlar olması nedeniyle bu gibi benzeşen amaçlar tek bir işlev altında birleştirilmiştir. *Diğer dilde ifade etme kolaylığı, vurgulama / onay, netleştirme, duyusallık* ve *değiştirim reddi* işlevleri çalışmadaki sözü geçen türden işlevler olup *diğer dilde ifade etme kolaylığı* işlevi altında 11 değiştirim amacı, *vurgulama / onay* altında 3 değiştirim amacı, *netleştirme* işlevi altında 6 değiştirim

amacı, *duyuşsallık* işlevi altında 3 değiştirim amacı ve *değiştirim reddi* işlevi altında da 2 değiştirim amacı bulunmaktadır.

Çalışma kapsamında saptanmış olan 11 işlev türünün bir bölümü alanyazındaki belli başlı işlev türleriyle birebir örtüşmekle birlikte bu çalışmadaki veriler doğrultusunda bu çalışmaya özgü olacak biçimde saptaması yapılmış işlev ulamlarının da bulunduğu yapılan çözümleme ve incelemeler sonucunda ortaya konmuştur. *Dayanışma* (Wardhaugh, 2006; Crystal, 1987; Mukti ve Muljani, 2016), *konu değişimi* (Wardhaugh, 2006), *ikna* (Mukti ve Muljani, 2016), *alıntı yapma* (Gumperz, 1982b; Hoffman, 1991) ve *üçüncü kişilerin anlamasını engelleme* (Hoffman, 1991) ve *duyuşsallık* işlevleri alanyazında sözü geçen ve çalışmanın 3.3. bölümünde belirtilen değiştirim işlevleri ile birebir örtüşen işlevlerdir.

Diğer dilde ifade etme kolaylığı, *vurgulama/onay* ve *netleştirme* işlevleri de alanyazında saptanan değiştirim işlevleriyle örtüşmektedir. Diğer dilde ifade etme kolaylığı işlevi, alanyazında da saptandığı biçimde, konuşucunun kendisini bir dilde ifade etme konusundaki yetersizliği (Crystal, 1987) ve dinleyiciye göre dil kullanma (Gumperz, 1982b) amaçlarını da kapsamaktadır. Ayrıca, bu ulam kapsamında, konuşucunun kendisini diğer dilde daha rahat ifade etmesi, diğer dildeki karşılığın daha kolay sesletilmesi, ayırt edilebilirliğin ve gönderim netliğinin daha iyi olması, konuşma dilini değiştirme talebi, değiştirim yapma yeterliğini gösterme ve ani uyarı/kısa emir gibi bu işlev kapsamı altında birleştirilen işlevlerdir.

Vurgulama/onay işlevi kapsamındaki vurgu (Hoffman 1991; Mukti ve Muljani, 2016) amaçlı değiştirim alanyazında saptanmıştır. Ayrıca teyit/onay amaçlı değiştirim de çalışmamız kapsamında saptanmış ve bu ulam altında değerlendirilmiştir. Netleştirme işlevindeki *netleştirme bildirimi* (Hoffman, 1991) ve *yineleme* (Hoffman, 1991) amaçları alanyazınla örtüşmektedir. Ayrıca, çeviri yapma, hatırlayamadığını ya da anlayamadığını sezdirme amaçlı kullanımlar da bu işlev altında toplanmıştır. Duyuşsallık işlevindeki *duyguların ifadesi* (Rihane, 2007), *psikolojik gerekçeler* (Al Heetia ve Al Abdely, 2016) ve *espri / mizah* (Holmes, 2013) işlevleri de alanyazında belirlenmiştir.

Bu noktaya kadar sözü geçen işlevlerden farklı olarak *değiştirim reddi* işlevi alanyazında bulunmayan, ancak bulgularımızın incelenmesi sonucu saptanmış bir işlevdir; ayırıştırma ve temel dilde konuşmayı sürdürme amaçlarını da kapsamaktadır.

Alt başlıklarda veri tabanında saptanan işlevlerin tanımları ve örnekleri kapsamlı bir biçimde ele alınmaktadır.

5.1. VERİ TABANI ÜZERİNDE SAPTANAN DÜZENEK KAYDIRIMI ve İŞLEVLERİ

Düzenek kaydırımı, ikidilli ya da çokdilli bireyler tarafından bir söylem ya da tümce kapsamında bir düzenekten başka bir düzeneğe geçiş yapılması biçiminde gerçekleştirilen dilsel bir olgudur.

Veri tabanında saptanan düzenek kaydırımı örneklerinin şu işlevlere yönelik olarak gerçekleştirildiği görülmüştür:

- Diğer dilde ifade etme kolaylığı
- Vurgulama / onay
- Netleştirme
- Duyuşsallık
- Tetikleme etkisi
- Dayanışma
- Değiştirim reddi
- Konu değişimi
- İkna
- Alıntı yapma
- Üçüncü kişilerin anlamasını engelleme

Tablo 1: Veri Tabanında Saptanan Düzenek Kaydırımı Örneklerinin Kaydırımların Görüldüğü İşlevlere Göre Sıklık Dağılımı

İşlevler	Sıklık
1 - Diğer dilde ifade etme kolaylığı	176
2 - Vurgulama / Onay	475
3 - Netleştirme	299
4 - Duyuşsallık	100

5 - Tetikleme Etkisi	11
6 - Dayanışma İşlevi	6
7 - Değiştirim Reddi	307
8 - Konu Değişimi	39
9 - İkna	24
10 - Alıntı Yapma	91
11 - Üçüncü Kişilerin Anlamasını Engelleme	2
TOPLAM	1530

Tablo üzerindeki dağılıma bakıldığında kimi işlevler kapsamında yapılan kaydırımların daha yoğun kullanıldığı, ancak buna karşın kimi işlevlerde görece çok daha az sıklıkta düzenek kaydırımına başvurulduğu görülmektedir. Vurgulama / onay, değiştirim reddi, netleştirme ve diğer dilde ifade etme kolaylığı gibi işlevlere yönelik çeşit çeşit kaydırım örnekleri gözlemlenmiş olmasına karşın üçüncü kişinin anlamasını engelleme, dayanışma ve tetikleme etkisi gibi işlevler kapsamında yapılan değiştirimlerin sıklığı oldukça düşüktür.

5.1.1. Diğer Dilde İfade Etme Kolaylığı

Veri tabanının incelenmesi sonucunda saptanan düzenek kaydırımlarından kimilerinin ikidilli bireyin kendini diğer dilde ifade etmesinin bir biçimde avantajlı olacağını düşündüğü durumlarda gerçekleştirilmiş olduğu gözlemlenmiştir. Söz konusu kaydırımlar bu çalışmada “*diğer dilde ifade etme kolaylığı*” işlevi altında ele alınmış olup bu bağlamda veri tabanında farklı türden kaydırım örneklerinin olduğu görülmüştür.

Kimi örneklerde konuşucu, bir dildeki birtakım kavram ve terimleri bilmediğinden ya da o an anımsayamadığından dolayı, yani bir başka deyişle yetersizliği dolayısıyla, konuşma akışını korumak adına söz konusu kavram ve terimlerin karşılığını anımsadığı diğer dile kaydırım yapmıştır.

(1)

B: Anladım.

K: Ve dukain koyunuyo ona bi *месна упойка се прави. И със упойка...* ıhı.

(Ve dukain koyuluyor ona bir *lokal anestezi yapılıyor. Ve anesteziyle...* ıhı)

B: Anladım. Sen ona da git bence. O da Sofya'da mı oluyo?

Örnek (1)'de konuşucular örümcek ağı estetiğinin yapılışı konusunda konuşmaktadır. K konuşucusu aldığı konuşma sırasında Türkçe ile başlamış, ancak Türkçesini bilmediği kavramlarla ilgili konuşacağı sırada kavramların karşılığını bildiği diğer dil Bulgarca'ya kaydırım yapmıştır. K konuşucusunun bu kaydırımı Türkçe sözcükler konusundaki dil yetersizliğinden kaynaklanmaktadır.

Kimi örneklerde ise konuşucu, karşılıklı konuşma sürecinde gündeme gelen belli konuları belli bir dilde daha pratik ve seri bir biçimde ifade edebildiği için o dile kaydırım yapmıştır, yani kaydırımı kendisini daha rahat ifade etme amacı doğrultusunda gerçekleştirmiştir.

(2)

G: Değiştirebilirsin o zaman ama yazıca oraya.

H: [Haa orayaa.

G: Onunчи поради липсва на продуктите сменяш.

(Onun için ürünlerin eksikliğinden dolayı değiştiriyorsun)

H: Сменяш.

(Değiştiriyorsun)

Örnek (2)'de ikidilli konuşucular anaokulunda aşçılık yapan G kişinin hangi durumlarda menüden farklı bir yemek yapma yetkisi olduğu konusunda konuşmaktadır. G kişisi aldığı ikinci konuşma sırasında kendi mesleği olan aşçılıkla ilgili konuları Bulgarca daha rahat ifade edebildiği için düzenek kaydırımı yoluyla Bulgarcaya değiştirim yapmıştır.

(3)

C: Köpekler *гъбарски*.

(Köpekler *mantarcı*)

M: Bütün bi çıktı çıkmasına çocuklar, dört saatte *смо и петдесет-двеста лева ги вземат*.

(Bugün bir çıktı çıkmasına çocuklar, dört saatte yüz elli-iki yüz levayı alıyorlar)

C: *Двеста лева вземат* üç-dört saatte, çok büyük para bu ya!

(İki yüz leva alıyorlar üç-dört saatte, çok büyük para bu ya!)

Örnek (3)'te konuşucular mantar toplayıcılığı ve onun maddi getirisi konusunda konuşmaktadır. M konuşucusu aldığı konuşma sırasında ifadesine Türkçe ile başlamış, ancak para konusunda sayısal ifadelerde bulunurken Bulgarca'ya düzenek kaydırımı yapmıştır. M kişinin bunu yapmasının nedeni, Bulgaristan'da yaşayıp eğitimini orada almış diğer ikidilli Türkler gibi onun da okul eğitimi etkisiyle matematiksel konuları Bulgarca daha rahat bir biçimde ifade edebilmesinden kaynaklanmaktadır.

Bir dildeki sözcük ya da öbeğin diğer dildeki karşılığına göre daha net bir gönderimde bulunması veya daha ayırt edilebilir olması ya da bir dildeki belli bir dilsel ögenin, kalıp sözün veya deyişin diğer dilde doğrudan bir karşılığının bulunmaması durumlarına bağlı olarak konuşucuların ortaya koyduğu kaydırım örnekleri de bulunmaktadır.

(4)

K: *Малко да ходи*, zaten Ağustos'un sonunda bitiyö şeyi, aa kreş.

(*Biraz gitsin*, zaten Ağustos'un sonunda bitiyor şeyi, aa kreş)

B:

[*И голям сладуран стана*.

(İı büyük tatlışko oldu)

Örnek (4)'te konuşucular anaokuluna giden bir çocukla ilgili konuşmaktadır. B konuşucusu aldığı konuşma sırasında Bulgarcaya düzenek kaydırımı yaparak tümcesini kurmuştur, çünkü çocuğun ne kadar tatlı olduğunu belirten “*голям сладуран*” kavramının Türkçede karşılayacak net bir ifade bulunmamakta olup söz konusu kavram bu açıdan kendince özgün bir gönderimde bulunmaktadır.

Konuşma sırasında kolaylık açısından diğer dile kaydırım yapma gerekçesi açık olarak göze çarpmamakla birlikte konuşucu tarafından konuşmayı diğer dilde sürdürmek istemesine yapılan kaydırım örnekleri de bulunmaktadır.

(5)

D: Ии. Гүзел. Е nasıl ge geçiyor avcılık. İyi mi yani?

L: İyi.

D: *Реколтата как е?*

(*Ürün nasıl?*)

L: Eh, o *реколта* dil de, o hobi.

(Eh, o *ürün* değil de, o hobi)

D: Hobi.

Örnek (5)'te konuşucular L kişinin avcılık uğraşı konusunda konuşmaktadır. Konuşma akışı baskın dil Türkçe olacak biçimde devam ederken D konuşucusu aldığı ikinci konuşma sırasında diğer dil Bulgarca'ya bir kaydırım yapmıştır. Hem D hem de L konuşucuları iki dile hâkim konuşucular olmakla birlikte değiştirim noktasında bir kaydırım yapma gereği açıkça göze çarpmamaktadır. Burada ancak D kişinin konuşma tarzı ve soruş biçimi dikkate alındığında aslında yapılan kaydırımın konuşma dilini değiştirmeye yönelik olduğu görülmektedir.

Konuşucunun kaydırım yapmak yoluyla diğer ikidilli bireye belli bir konuda uyarıda bulunduğu ya da basit türden buyruk verdiği örnekler de bulunmaktadır.

(6)

K: Tansiyon düşünce öyle oluyo.

B: Düşmüş, fena düş- Şeye düşmüş K. *Чакай суга, колко бевие?* Dok- Ee sekize beşti.

(Düşmüş, fena düş- Şeye düşmüş K. *Bekle şimdi, ne kadardı?* Dok- Ee sekize beşti)

K: Ihı.

Örnek (6)'da konuşucular B kişinin başına gelmiş olan bir tansiyon düşmesi olayı ile ilgili konuşmaktadır. B kişisi aldığı ikinci konuşma sırasında Bulgarcaya kaydırım yaparak K kişisine konuşmaması konusunda, o an bir şey düşündüğü konusunda bir uyarıda bulunmaktadır.

Örneklerin kimilerinde ikidilli konuşucu ortamda bulunan diğer bireyin varlığını hesaba katarak onun anlayacağı bir biçimde ve belli bir amaca yönelik olarak düzenek kaydırımında bulunmuştur.

(7)

C: [E olsun, *да види* be canım *школа*та. *Нашата система да види*.

(E olsun, *гörsün* be canım *okulu*. *Sistemimizi görsün*)

J: *Да види*. Bulgarca'yı öğrendin mi ba aşağı yukarı? Bazı şeyleri anlıyon mu?

(*Görsün*. Bulgarca'yı öğrendin mi be aşağı yukarı? Bazı şeyleri anlıyor musun?)

C: *Питай го. Кажу да отговори. Ама той владее Португалси, Испански, Италиански, Английски*.

(*Sor ona. Söyle de cevap versin. Ama o Portekizce, İspanyolca, İtalyanca, İngilizce biliyor*)

J: Bravo.

Örnek (7)'de konuşucular bazı okul ziyaretleri üzerine konuşmaktadır. J kişisi aldığı ilk konuşma sırasında “*Да види*” (*görsün*) ifadesinin ardından ortamda bulunan üçüncü kişiye yönelmekte ve onun anlayacağını düşündüğü dil olan Türkçeye kaydırım yaparak ona sorular yöneltmektedir. Dinleyiciye göre dil kullanımının kendisini gösterdiği bu örnekte düzenek kaydırımının amacı üçüncü kişiyle iletişim kopukluğu riskini ortadan kaldırmaktır.

Konuşucunun konuşma akışını dikkate alarak o an kullanıma uygun olan diğer dildeki bir ikilemeden yararlanması ile ortaya koyduğu kaydırım işlemi de bulunmaktadır.

(8)

F: *Какво неща направи*? Aa pinerim üstüne köçek ойна-

(*Neler yaptı*? Aa binerim üstüne köçek ойна-)

B: [И на него мой е тъжно.

(*Onun için de üzücü olabilir*)

F: Köçek oynarım ama kızım o şimdiden deyil dediğim, kahırdan yapooru. *Има за*

какво да мислиш, има за какво да не мислиш. Yarım kafayla düşünemezsin onları sen. Ben

ona Y yattırdı yatıralı söylüyom bunu, “*би грешка yap*” diyom “*bitti işin*”, işin bitti,

yani benim elimdesin, yani Azrail'in olabilirim senin. Öyle sinir oloom ona, bazen çok fazla

içoo.

(Köçek oynarım kızım, ama o benim dediğim şimdiden değil, kahırdan yapıyor. *Düşüneceğin şey var, düşünmeyeceğin şey var*. Yarım kafayla düşünemezsin onları sen. Ben ona Y yatırıldığından beri söylüyorum bunu, “bi hata yap” diyorum “bitti işin”, “işin bitti, yani benim elimdesin, yani Azrail’in olabilirim senin. Öyle sinir oluyorum ona, bazen çok fazla içiyor)

Örnek (8)’de ikidilli konuşucular F kişinin eşinden yakınmaları ve sitemleri hakkında konuşmaktadır. F konuşucusu aldığı ikinci konuşma sırasında Türkçe’den Bulgarca’ya bir kaydırım yaparak “*Има за какво да мислиш, има за какво да не мислиш*” (Düşüneceğin şey var, düşünmeyeceğin şey var) biçiminde ikilemeli bir ifadeyi dile getirmektedir.

İkilemelerin kullanımı için yapılan kaydırlara benzer olarak konuşucuların kaydırım yapmak yoluyla uygun bir deymi konuşma sürecine dâhil ettikleri örnekler de bulunmaktadır.

(9)

B: *Горе главата.*

(Başını yukarıda tut)

F: Yani sade o... O üzdü beni o. Kalan şeyleri biliyosun bari benim hayatımın her şeyini.

B:

[Gececek,

gececek.

Örnek (9)’da konuşucular F kişinin yaşadığı sıkıntılar ve yaşamın güç olması üzerine konuşmaktadır. B kişisi aldığı birinci konuşma sırasında diğer dil Bulgarca’ya kaydırım yaparak F kişisini avutmak adına Bulgarca bir deyim kullanmaktadır.

Bunların yanı sıra örneklerin kimilerinde ikidilli konuşucu, her iki dildeki karşılığa da hâkim olmasına karşın yöresindeki Türkçede yoğun bir biçimde kullanılan, adeta o yörede dilin parçası durumuna gelmiş olan kimi Bulgarca dilsel öğeleri kullanmayı yeğlemek yoluyla kaydırım yapmıştır.

(10)

G: Ihı. *Moreye* gidoola ya.

(Ihı. *Denize* gidiyorlar ya)

H: [Ha *more*.

(*Denize*)

G: Aha.

H: *Ваканция*. Anladım yengeciğim. Başka? Köyde ne var ne yok? Ölen kalan?

(*Tatil*. Anladım yengeciğim. Başka? Köyde ne var ne yok? Ölen kalan?)

Örnek (10)'da konuşucular anaokulu öğrencilerinin ebeveynlerinin yaz döneminde tatil için izin almaları konusunda konuşmaktadır. H kişisi aldığı ikinci konuşma sırasında düzenek kaydırımı yaparak Bulgarca “*Ваканция*” (tatil) sözcüğünü kullanmaktadır. H konuşucusu hem Türkçeye hem de Bulgarcaya iyi düzeyde hâkim olup tatil kavramını iki dilde de söyleyecek yeterliktedir, ancak genel kullanıma uymak adına o yöredeki diğer Türklerin yaptığı gibi kavramın Bulgarcasını söylemeyi yeğlemektedir.

(11)

M: *Лондон* beş yüz.

(*Londra* beş yüz)

C: *Белгия, Холандия*.

(*Belçika, Hollanda*)

M: [Bel- *Холандия* bu... Şimdi, orada işlooru ba.

(Bel- *Hollanda* bu... Şimdi, orada çalışıyorum be)

Örnek (11)'de konuşucular M kişinin Avrupa'da çalıştığı yere yakın olan şehir ve ülkeler üzerine konuşmaktadır. C kişisi aldığı konuşma sırasında düzenek kaydırımı yaparak ülke adlarını Bulgarca söylemektedir. C kişisi her iki dildeki ülke adlarına iyi düzeyde hâkimdir. Bununla birlikte Bulgaristanda Türkler arasında genel kabul gören kullanım olarak ülke adları çok büyük ölçüde Bulgarca söylenmektedir. Bu gerçeğe binaen kabul gören kullanıma uyacak biçimde kaydırım gerçekleştirilmektedir.

5.1.2. Vurgulama/Onay

Veri tabanında saptanan kimi düzenek kaydırımlarının karşı tarafın dikkatini söylenene yoğunlaştırmak, karşı tarafın söylediği içerikle ilgili bir biçimde onay bildirmek ve karşı taraftan kendi söylediği şeyle ilgili bir geri bildirim alma isteğini bildirmek amacı doğrultusunda gerçekleştirildiği gözlemlenmiştir. Bununla birlikte söz konusu kaydırımlar bu çalışmada “vurgulama/onay” işlevi altında değerlendirilmiştir.

Kimi örneklerde vurgulama amacı doğrultusunda ikidilli konuşucu, kaydırım yapmak yoluyla söyleyeceğini diğer dilde ifade etmiş ve bu yolla da konuşma durumunda bulunduğu diğer ikidilli bireyin dikkatini söylediği bölüğe yoğunlaştırmaya çalışmıştır.

(12)

K: Dudak dolgusu da yapıyorum işte arada.

B: Ihı.

K: Kim isterse ööle. Ama zaten *не гу правя кату основна работа.*

(Kim isterse öyle. Ama zaten onu asıl iş olarak yapmıyorum)

B:

[Ihı.

K: Ani işte arada. İşte benim o *кабинетте*...

(Hani işte arada. İşte benim o *muayenehanede*...)

Örnek (12)’de ikidilli konuşucular K kişinin yaptığı bir ek iş konusunda konuşmaktadır. K kişisi aldığı ikinci konuşma sırasında diğer dil Bulgarcaya kaydırım yapmıştır. Bunun nedeni K kişinin söz konusu işin onun asıl yaptığı iş olmadığını vurgulamak istemesidir.

(13)

F: Türkiye’ye. Şimdi düğünü varmış.

B: *В Турция.*

(Türkiye’de)

F: *Турция.* İstanbul’da, İstanbul’da.

(Türkiye. İstanbul’da, İstanbul’da)

Örnek (13)'te konuşucular bir kimsenin düğünü ile ilgili konuşmaktadır. F kişisi aldığı ikinci konuşma sırasında Türkçeye düzenek kaydırımı yaparak “İstanbul’da, İstanbul’da” demek ve söz konusu düğünün Türkiye’de olacağını bu yolla vurgulamaktadır.

Kimi örneklerde ise konuşucu, konuşma sürecinde bulunduğu ikidilli diğer bireyi anladığını bildirmek, onunla aynı fikirde olduğunu bildirmek, onu dinlediğini sezdirmek vb. onay amaçları doğrultusunda kaydırım yapmıştır.

(14)

K: [Щоту сеа на... Над шийсед години вече малко трудно само със... със хеорон, със такова да я испънеш и със мезоконци го испъват. Buraya koyolar и испъва самата кожа, разбираш ли?

(Çünkü şimdi ...de. Altmış yaşın üstünde artık biraz zor yalnız ... ile heoron ile, onunla onu öyle gerdirmek ve mezo iplikle onu gerdiriyorsun. Buraya koyolar ve derinin kendisini gerdiriyor, anlıyor musun?)

B: Aaa. Anladım.

Örnek (14)'te konuşucular cilt gerdirme konusunda yaşa bağlı olarak farklı işlemlerin yapıldığı konusundan konuşmaktadır. B kişisi aldığı konuşma sırasında K'nin anlattıklarını anladığını belirtmek için düzenek kaydırımı ile Türkçeye geçerek bir onay ifadesi kullanmaktadır.

(15)

N: Пак... Taa böyle ani diyelim ki pazarciўски рабути, taa ефтини рабутулее, onları mesela açık yerde satoolaa в пакету satoolaa no sergiu.

(Yine... Daha böyle hani diyelim ki pazarci tarzı şeyler, daha pahalı şeyler, onları mesela açık yerde satıyorlar paketlerde satıyorlar sergilerde)

B: [В пакету, haa.

(Paketlerde, haa)

Örnek (15)'te konuşucular satış yapılan bir yer hakkında konuşmaktadır. B kişisi aldığı konuşma sırasında N kişinin anlattıklarını dinlediğini belirtmek ve onu

onaylamak adına N'nin ifadesinde geçen bir düzenek karıştırımı ögesini düzenek kaydırımı yaparken kullanmaktadır.

Konuşucu bireyin söylediklerine ilişkin diğer ikidilli bireyden bir dönüt alma isteğini bildirdiği kaydırım örnekleri de bulunmaktadır. Konuşucu bunu kimi durumlarda doğrudan bir teyit sorusu sorarak, kimi durumlardaysa dönüt isteğini sezdirerek gerçekleştirmiştir.

(16)

C: Ha, elli bin yuro istiyolar, elli bin yuro, *това е голяма цена, нали?*

(Ha, elli bin avro istiyorlar, elli bin avro, *bu yüksek fiyat, değil mi?*)

M: Aa çok o baa. Kim istoor o parayı be? Al başka bir ev ba.

Örnek (16)'da konuşucular ev fiyatları üzerine konuşmaktadır. C konuşucusu aldığı konuşma sırasında bir ev fiyatını gündeme getirmiş ve hemen ardından Bulgarcaya kaydırım yaparak bunun yüksek bir fiyat olup olmadığını teyit etmek amacıyla karşı tarafa bir soru yöneltmiştir.

(17)

D: Ayır, ne rakısı yapıcan?

L: Kayısıdan.

D: *Кајисева?*

(*Kayısı?*)

L: *Кајисева*, evet.

(*Kayısı*, evet)

Örnek (17)'de ikidilli konuşucular L kişinin ne tür bir rakı yapacağı üzerinde konuşmaktadır. L kişisi almış olduğu ilk konuşma sırasında kayısı rakısı yapacağını zaten belirtmiş olmasına karşın D kişisi aldığı ikinci konuşma sırasında kayısı rakısı olduğunu teyit etmek amacıyla diğer dil Bulgarcaya kaydırım yapmaktadır. Bununla birlikte içinde soru ögesi olan bir tümce kurmasına karşın söyleyiş biçimiyle karşı taraftan bir dönüt beklediğini sezdirmektedir.

5.1.3. Netleştirme

Veri tabanı üzerinde yapılan incelemeler sonucunda saptaması yapılan düzenek kaydırımlarının bir bölümünün bir konuya ya da üzerinde durulan belli bir noktaya açıklık getirmek ya da açıklık getirme talebinde bulunmak üzere yapıldığı görülmüştür. Bu gibi kaydırımlar bu çalışmada “*netleştirme*” işlevi adı altında irdelenmiştir ve bu bağlamda veri tabanında farklı türden kaydırım örneklerinin olduğu görülmüştür.

Örneklerin kimilerinde bir dilde ortaya konan bir ifadenin daha sonra netleştirme maksadıyla diğer dile düzenek kaydırımı yapılarak açıklanmış, ayrıntılandırılmış ya da özetlenmiş olduğu gözlemlenmiştir.

(18)

A: Elbette. *Каравелово*’da çok şey vardı ya yaşlı vardı böyle... Kimse kalmamıştır artık orda.

(Elbette. *Karagözler*’de çok şey vardı ya yaşlı vardı böyle... Kimse kalmamıştır artık orada)

E: Eskiden de öyleydi heralde orası.

A: *Повечето избяха въ избягаха във града бе.*

(*Çoğu kaçtı u kaçtı şehre be*)

Örnek (18)’de konuşucular bir köy hakkında konuşmaktadır. A kişisi aldığı birinci konuşma sırasının sonunda köyde insanların çok azaldığını belirtmekte ve aldığı ikinci konuşma sırasında da bu duruma ilişkin daha ayrıntılı bilgi veren bir ifadeyi Bulgarcaya kaydırım yaparak dile getirmektedir.

Kimi örneklerde ise konuşma sürecine sözü geçen bir konu ile ilgili olarak konuşuculardan birinin düzenek kaydırımı yapmak yoluyla diğer ikidilli bireye bir netleştirme talebinde bulunduğu gözlemlenmiştir.

(19)

N: Em de çok. *Темнепампа* istoo kaldırsın *ужас*. Geçen aaşam çok korkuttu beni o gene. Bi ölçtüm... O da aaşam diil ezan vakti. Gittilee ninemle alam iğneye, ah geldi bi değişik geloo bana, sıcak o kadaa sıcak olmuş. Bi ölçtüm dedim “gel ölçim be canım bu kızanın ateşini”, “iç böle çıktı mı naptı aklım almoo” dedi ordan.

(Hem de çok. *Ateş dehşete* düşürmek istiyor. Geçen akşam çok korkuttu beni o gene. Bir ölçtüm... O da akşam değil ezan vakti. Gittiler annemle halam iğneye, ah geldi bir değişik geliyor bana, sıcak o kadar sıcak olmuş. Bir ölçtüm dedim “gel ölçeyim be canım bu çocuğun ateşini”, “hiç böyle çıktı mı ne yaptı aklım almıyor” dedi ordan)

B: *Вдигнала ли е температура?*

(*Ateşi yükselmiş mi?*)

N: *Е вдигнал, трийсу седем и три.*

(*E yükselmiş, otuz yedi nokta üç*)

Örnek (19)’da konuşucular bir çocuğun hastalığı üzerine konuşmaktadır. B kişisi aldığı konuşma sırasında N kişinin anlattıklarına binaen çocuğun ateşinin yükselip yükselmediğini net bir biçimde anlayamadığı için Bulgarcaya kaydırım yapmak yoluyla karşı tarafa konuya ilişkin bir netleştirme talebinde bulunmaktadır.

Karşılıklı konuşma sürecinde ikidilli konuşucuların hâkim oldukları iki dilden birindeki bir dil ögesinin diğer dildeki çevirisini kaydırım yapmak yoluyla ortaya koyduğu kimi örnekler de mevcuttur.

(20)

H: Bulgarcası var mı başın sağ olsun demenin? Ne denir? Bısey denmez, İngilizler...

G: *Моите съболезнования.*

(*Taziyelerim*)

H: Ha. *Приеми моите съболизнования.*

(*Ha. Kabul et taziyelerimi*)

Örnek (20)’de ikidilli konuşucular kimi Türkçe ifadelerin diğer dillerde nasıl çevrildiği ve çevrilebileceği üzerine konuşmaktadır. H kişisi almış olduğu birinci konuşma sırasında “başın sağ olsun” ifadesinin Bulgarcaya nasıl çevrilebileceğini sormakta, bunun üzerine de G kişisi aldığı konuşma sırasında Bulgarcaya düzenek kaydırımı yapmak yoluyla ifadenin anlamca çevirisini ortaya koymaktadır.

Örneklerden bazılarında ikidilli bireyin dile getirdiği bir ifadesinin tamamını ya da bir bölümünü ifadenin ardından diğer dile kaydırım yaparak yeniden söylediği görülmüştür.

(21)

H: [W'le X vardı.

G: Vardı zee W'le.

H: E onlar ayrıldı. *Разведоха се*. Sonra X da evlendi. Sonra *нак се разведоха*.

(E onlar ayrıldı. *Boşandılar*. Sonra X da evlendi. Sonra *yine boşandılar*)

Örnek (21)'de konuşucular tanıdıkları bazı kimselerin yaşamış olduğu olaylar üzerine konuşmaktadır. H kişisi aldığı ikinci konuşma sırasında söz konusu iki kişinin boşandığını Türkçe ifade ettikten hemen sonra Bulgarcaya düzenek kaydırımı yaparak bunu yeniden ifade etmektedir.

Netleştirme bağlamında bunların dışında konuşucunun kaydırım yapmak yoluyla bir şeyi o anda anımsayamadığını belirttiği ve yine kaydırım ile konuya ilişkin bir noktayı anlamadığını belirttiği netleştirme örnekleri de bulunmaktadır.

(22)

E: Sen bana şeyin tarifini versene bi ara ya. Şu... *Какво беше туй бе? Аа със кюфметата. Кюфтенца*.

(Sen bana şeyin tarifini versene bir ara ya. Şu... *Neydi o be? Aa Köftelerle. Köftecikler*)

A: [Aaa. *Сина мончета*.

(Aaa. *Misket köfte çorbası*)

E: *Сина мончета*.

(*Misket köfte çorbası*)

Örnek (22)'de konuşucular yemek yapımı ve yemek beğenileri üzerine konuşmaktadır. E kişisi aldığı birinci konuşma sırasında Bulgaristan yemek kültürünün parçası olan bir yemeğin Bulgarca adını anımsayamadığını karşı tarafa bildirmek üzere düzenek kaydırımı yapmaktadır.

(23)

F: A a dedi. Alımıcam dedi. Zati benden alımıcıklaa. Benim kanım *Австралийски антигенди*, bakım dedim bilmom şimdi nasıl olduğuna ama, anlayabileesen ege ne olduğunu.

(A a dedi. Almayacağım dedi. Zaten benden almayacaklar. Benim kanım *Австралия антиjeniydi*, bakayım dedim bilmiyorum şimdi nasıl olduğunu ama, anlayabilirsen eğer ne

olduğunu)

B: Аaa. Австра- Не?

(Aaa. Avustra- Ne?)

F: Австралийски антиген.

(Avustralya antijeni)

B: Австралийски антиген. Изобицо не съм чувала.

(Avustralya antijeni. Hiç duymamışım)

Örnek (23)'te konuşucular bir kan bağıışı olayı hakkında konuşmaktadır. F kişinin almış olduğu birinci konuşma sırasında Türkçesini bilmediği bir terimi düzenek karıştırmı yoluyla Bulgarca söylemesi üzerine B kişisi, söz konusu terimi anlamadığını karşı tarafa bildirmek adına düzenek kaydırımına başvurmakta ve hiç duymamış olduğunu sonradan belirttiği bu terimi yapabildiğince yeniden söyleyerek anlamadığını karşı tarafa sezdirmektedir.

5.1.4. Duyuşsallık

Veri tabanında saptaması yapılan düzenek kaydırımlarından kimilerinin konuşucunun duygu ve hislerini karşı tarafa bildirme, değiştirim yapma yeterliğini sergileme, şaka yapma, espri yapma ve karşı tarafın gözünde alçalmamak için yüzünü korumaya çalışma gibi durumlarla koşut olarak gerçekleştirildiği görülmüştür. Bu ve benzeri düzenek kaydırımları bu çalışmada “duyuşsallık” işlevi altında değerlendirilmiştir ve bu bağlamda veri tabanında farklı türden kaydırım örneklerinin olduğu gözlemlenmiştir.

Kimi örneklerde ikidilli konuşucular sevgi, yakınma, içlenme, sevinç, şaşkınlık, mutluluk, temenni, endişe, kınama, kıvanç, hayranlık, özlem, teselli vb. hislerini düzenek kaydırımı yaparak bildirmişlerdir. Bununla birlikte kişisel, özel, gizli konulara değinirken diğer dile geçtikleri de görülmüştür.

(24)

F: Çok stres yaşadım ben böyle. İki üç gün oldu iyiyim ben. Siz benim en iyi sırama çattınız şimdi.

B: Ihı ihı, ihı. İyi oldu, iyi oldu, iyi olcaksın. Сичку ие са онпави.

(Ihı ihı, ihı. İyi oldu, iyi oldu, iyi olacaksınız. Her şey düzelecek)

Örnek (24)'te konuşucular F kişinin yaşadığı sıkıntılar üzerine konuşmaktadır. B kişisi aldığı konuşma sırasında öncelikle Türkçe olarak F'yi avutmaya çalışmakta ve bunu hemen ardından Bulgarcaya kaydırım yaparak avutma bildirimini pekiştirmektedir.

(25)

K: [Ами да ти кажа. Доволен съм щото комплексито е хубово, басейнчи си има, магазинче.

(Ya sana söyleyeyim. Memnunum çünkü site güzel, küçük bir havuzu var, küçük bir dükkan)

B: Ии.

K: Там спа ма- Всичко си има.

(Orada spa ma- Her şeyi var)

B: Oo süper.

Örnek (25)'da ikidilli konuşucular K kişinin satın aldığı bir evle ilgili konuşmaktadır. B kişisi aldığı ikinci konuşma sırasında K'nin ev hakkında dile getirdiği kimi özellikler üzerine hayranlığını Türkçeye düzenek kaydırımı yaparak bildirmektedir.

(26)

N: Orda aloosun, bi куличкап vaa senin. O куличкана aldıklarını çuvallara doldurup doldurup ayda yenden gene буса kadar gidoosun, ordan dönoosun gene. Един вид ammalcılık yapoosun kendine. Maalesef öyle.

(Orada alıyorsun, bir el araban var senin. O el arabasına aldıklarını çuvallara doldurup doldurup hayda yeniden gene otobüse kadar gidiyorsun, oradan dönüyorsun gene. Bir nevi hammalcılık yapıyorsun kendine. Maalesef öyle)

B: Къкво печелиш?

(Ne kazanıyorsun?)

N: E печели се.

(E kazanılıyor)

Örnek (26)'da konuşucular N kişinin icra ettiği mesleğin zorlukları hakkında konuşmaktadır. B kişisi aldığı konuşma sırasında N'nin bu işten ne kadar

para kazandığını öğrenmek için bir soru yöneltmekte, ancak bu özel bir konu olduğu için de B kişisi sorusunu diğer dile kaydırım yapmak yoluyla dile getirmektedir.

Örneklerin bazılarında konuşucu birey, değiştirim yapabilecek düzeyde dil yeterliğinin olduğunu diğer ikidilli bireye göstermek adına düzenek kaydırımına başvurmuştur.

(27)

E: Onu ben de gördüm de.

A: Ihi.

E: *Om Romanya uğwa do...*

(Romanya'dan geliyor ...a)

A: *Тъй ли?*

(Öyle mi?)

E: *Да.*

(Evet)

Örnek (27)'de ikidilli konuşucular hava durumu hakkında konuşmaktadır. E kişisi aldığı ikinci konuşma sırasında Türkçeye hâkim olmasına ve Bulgarcaya geçmek için açık bir neden bulunmamasına karşın bir kaydırımda bulunmaktadır. Buradaki amaç Bulgarcasının zayıf olmadığını karşı tarafa göstermektir. Bulgarca yetkinliği çevresindeki diğer ikidilliler kadar iyi olmayan E kişisi bu yolla değiştirim yapma yeterliğini ortaya koyma çabası içindedir.

Örneklerin bazılarında ise konuşucu birey mizah amacıyla düzenek kaydırımına başvurmuş ve sözü geçen bir durumla ilintili olarak şaka yapmış, espri yapmış, bir şeyle alay etmiş ya da dalga geçmiştir.

(28)

L: Otursun evde.

D: Evde mi oturucuz? Hıhıhıhıhı.

L: [Ии.

D: Yani şey ee ne o, *празник при затворено врати.*

(Yani şey ee ne o, *kapalı kapılar ardında bayram*)

L: Ya.

Örnek (28)'de konuşucular yaklaşan bayramla ilgili olarak bayram günü yağış olma olasılığı üzerine konuşmaktadır. D kişisi aldığı ikinci konuşma sırasında diğer dile kaydırım yaparak bayram günü yağış olması halinde meydana gelecek duruma ilişkin bir espri yapmaktadır.

(29)

C: Birbirinizi görseniz *Onaka*'da tanımazsınız.

(Birbirinizi görseniz *Hacıyürük*'te tanımazsınız)

J: [Tabii canım. *Тоз кой е?* Kim bu? Bu ne kim?

(Tabii canım. *Kim bu?* Kim bu? Bu kim?)

C: *Тоз кой е бе?* Hehehehe. Senin Şumnu'dan *колежалаа* geldi bizim kongreye. Orda coğrafya bölümü var o Şumnu'da. Onları davet ettik, İstanbul'a kongreye geldiler, tanıştık.

Örnek (29)'da konuşucular akrabalarının birbirlerini yeterince tanımaması konusunda konuşmaktadır. J kişinin akrabası olan ama tanımadığı bir kimseyi gördüğünde nasıl bir tepki vereceğini belirtmesi üzerine C kişisi aldığı ikinci konuşma sırasında Bulgarcaya kaydırım yapmak yoluyla J'nin tepki ifadesini alaya almaktadır.

Bunların yanı sıra konuşucu bireyin psikolojik bir gerekçeye dayalı olarak düzenek kaydırımını gerçekleştirdiği, bu bağlamda yüz koruma amacı doğrultusunda hareket ettiği de görülmüştür.

(30)

C: Söyle şimdi numarayı.

I: ... (*telefon numarası verir*)

C: Beş.

I: Ya, oldu mu?

C: [...] (*telefon numarası verir*)

I: Ya.

C: ... (*telefon numarası verir*)

I: Ya. On vaa ya, on.

C: Z diyelim. Tamam. *Благодарим*. Yazıyoruz te Z. Z. Ayde bitti.

(Z diyelim. Tamam. *Тешеккур ederиз*. Yazıyoruz te Z. Z. Haydi bitti)

Örnek (30)'da konuşucular tanıdıkları bir kimsenin telefon numarasını kaydetmekle ilgili olarak konuşmaktadır. C kişisi aldığı beşinci konuşma sırasında I'nın ona telefon numarasını vermesi konusunda teşekkür ederken Bulgarcaya değiştirim yapmaktadır. C kişinin bunu yaparken amacı saygınlığı bağlamında bir kaybın meydana gelmemesini sağlamaktır.

5.1.5. Tetikleme Etkisi

Veri tabanında saptanan düzenek kaydırımlarının kimilerinin diğer ikidilli bireyin kullanmış olduğu dilin tetikleyici etkisi ile gerçekleştirildiği gözlemlenmiştir. Karşı tarafın bir ifadeyi tamamen dillerden birinde ortaya koymuş olması, ifadesi içinde diğer dile kaydırım yapması ya da ifadesi içinde diğer dile karıştırım yapması gibi durumlar konuşucunun da sonradan kendi ifadesini o dile kaydırım yaparak dile getirmesinde tetikleyici bir rol oynamıştır.

(31)

G: Aha. *Рожден ден много хубово мина.*

(Aha. *Doğum günü çok güzel geçti*)

H: *Хубово мина.*

(*Güzel geçti*)

G: Aha, çok güzeldi.

H: *Престу-* Şe- Gördük biz.

(*Ulaş- Şe- Gördük biz*)

Örnek (31)'de ikidilli konuşucular bir doğum günü üzerine konuşmaktadır. H kişisi, G kişinin “Aha, çok güzeldi” ifadesi ile Türkçeye yaptığı düzenek kaydırımının etkisinde kalmakta ve bu nedenle aldığı ikinci konuşma sırasında kendisi de Türkçeye bir düzenek kaydırımı yapmaktadır. Burada G'nin yaptığı kaydırımın H'nin yaptığı söz konusu kaydırım üzerinde tetikleyici bir etkisi bulunmaktadır.

(32)

B: Іһі іһі. О да шіmdi *сигурну побертет* ми?

(Іһі іһі. О да шіmdi *kesin ergen* mi?)

F: *He побертет, осемнайси години* ама.

(*Ergen değil, on sekiz yaşında* ама)

B: Aha.

Örnek (32)'de konuşucular bir kimsenin ergenliğe girmiş olup olmadığı ile ilgili konuşmaktadır. F kişisi, B'nin ilk konuşma sırasında yaptığı düzenek karıştırmının etkisinde kalmakta ve etkisinde kaldığı karıştırım ifadesi Bulgarca olduğu için aldığı konuşma sırasında Bulgarcaya düzenek kaydırımı yapmaktadır. Burada B'nin yaptığı karıştırmının F'nin yaptığı söz konusu kaydırım üzerinde tetikleyici bir etkisi bulunmaktadır.

5.1.6. Dayanışma

Veri tabanının incelenmesi sonucunda saptanan düzenek kaydırımlarının bir bölümünün ikidilli bireyler tarafından aynı budunsal ve yöresel grubun parçası olmaları nedeniyle kendi aralarında bir dayanışma, bağlılık ve yakınlık ifadesi olarak gerçekleştirildiği görülmüştür. Bu bağlamda ikidilli bireyler karşılama, uğurlama ve vedalaşma gibi durumlarda bu tür kaydırımlara başvurmuşlardır.

(33)

C: Kullanıyosun, sıkıntı yok.

M: Sıkıntı yok.

C: *Айде уе се видим до вечера.*

(*Hadi akşama görüşeceğiz*)

M: *Добре, добре.*

(*Tamam, tamam*)

Örnek (33)'te konuşucular yurt dışında araba sürmenin kuralları ile ilgili konuşmaktadır. Sohbetin sonunda C kişisi aldığı ikinci konuşma sırasında sohbeti bitirmek ve vedalaşmak adına Bulgarcaya bir kaydırım yapmaktadır. Bu kaydırım aynı yöreden olan söz konusu konuşucuların arasındaki ortak budunsal ve yöresel

kimliğin bir ifadesi olarak karşı tarafa bir dayanışma ve yakınlık bildirimi yapmaktadır.

5.1.7. Değiştirim Reddi

Veri tabanının incelenmesi sonucunda saptanan düzenek kaydırımlarından bazılarının diğer konuşucunun dil değiştirme talebinde bulunarak bir dil değişimini yaptığı ve bu talebin konuşucu tarafından dikkate alınmayarak önceki dile geri döndüğü durumlarda gerçekleştirildiği ya da dil değiştirme talebi olmaksızın konuşucunun o an temel dilde konuşmayı sürdürmeyi yeğlediği durumlarda gerçekleştirildiği görülmüştür. Bu türden düzenek kaydırımları bu çalışmada “*değiştirim reddi*” işlevi adı altında ele alınmıştır.

Kimi örneklerde konuşucu tarafından diğer ikidilli konuşucunun konuşma dilini değiştirme isteğini diğer dile değiştirim yaparak belirtmesi durumu görmezden gelinmiş ve konuşma düzenek kaydırımı yoluyla önceki dilde sürdürülmüştür. Bu gibi ayrıştırma durumlarında konuşucunun ifadesini tamamen önceki dilde kurması mümkün olduğu gibi önce küçük bir kısmını talep edilen dilde başlatıp daha sonra ona aykırı olarak diğer dile kaydırım yapması da olasıdır.

(34)

N: [İnsan doğrudan kafasını şeyapçak. Dedim noloo...

B: [И ко направи? Веднага...

(E ne yaptın? Hemen...)

N: Веднага ateş şeyi verdim ona, düşürücü. Температурасını düşürsün deye.

(Derhal ateş şeyi verdim ona, düşürücü. Ateşini düşürsün diye)

Örnek (34)’te konuşucular bir çocuğun geçirdiği rahatsızlık hakkında konuşmaktadır. N kişisi, B kişinin konuşma dilini değiştirme talebine karşın, aldığı ikinci konuşma sırasında kendisini Türkçe olarak ifade etmeyi sürdürmektedir.

Örneklerin kimilerinde ise konuşuculardan herhangi biri tarafından konuşma bölümünün temel dili olan dilden diğer dile kaydırım yapılmasının ardından konuşucu

temel dile düzenek kaydırımı yoluyla geri dönmüş ve böylelikle de konuşmayı temel dilde sürdürmüştür.

(35)

H: [Altmış üç altmış yediye çıkarmışlar.

G: E çıkaroolar, ama burda da er sene çıkaroola.

H: [Zor.

G: *Всяка година.*

(*Her yıl*)

H: *Всяка година? Нов закон...*

(*Her yıl? Yeni kanun...*)

G: [Mesela istiyola otuz dört sene *стаж* ya dört taa gelecek seneye olacak otuz dört sene altı ay.

(Mesela istiyorlar otuz dört senelik *çalışma süresi* ya dört daha gelecek seneye olacak otuz dört sene altı ay)

Örnek (35)'te ikidilli konuşucular emeklilik ve emeklilik için gerekli olan çalışma süresi konusunda konuşmaktadır. G'nin aldığı ikinci konuşma sırasında ve H'nin üçüncü konuşma sırasında konuşma dili Bulgarcaya dönmüş durumdadır. Bununla birlikte G kişisi, aldığı üçüncü konuşma sırasında konuşma bölütünün temel dili olan Türkçeye düzenek kaydırımı yoluyla geri dönerek konuşmayı sürdürmektedir.

(36)

K: *Поне четри пет процедури се правят през седмица през десет дена. Мм да се получи ефект.*

(*En az dört beş prosedür yapılıyor haftalık arayla ya da on günlük arayla. Mm etkisi çıksın diye*)

B: [*На пример?*

(*Örneğin?*)

K: İşte bu...

B: [*Като ме погледниш така.*

(*Şöyle bana baktığında*)

Örnek (36)'da konuşucular cilt kırıışıklığı için yapılan tıbbi bir prosedür üzerine konuşmaktadır. K kişisi almış olduğu ikinci konuşma sırasında Türkçeye bir

kaydırım yapmaktadır, ancak B kişisi aldığı ikinci konuşma sırasında konuşma bölümünün temel dili olan Bulgarcaya düzenek kaydırımı yoluyla geri dönerek konuşmayı sürdürmektedir.

5.1.8. Konu Değişimi

Veri tabanında saptaması yapılan düzenek kaydırımlarından kimilerinin konuşma boyunca gerçekleştirilen konu değiştirimleri ile koştur biçimde yapıldığı gözlemlenmiştir. Konuşucuların o anki konudan başka bir konuya geçiş yaptıklarını düzenek kaydırımı yoluyla daha vurgulu bir biçimde belirtmeleri mümkündür.

(37)

J: Güzel.

C: Hehehehehehe.

J: Güzel, bişey...

C: [Намери ли къща? Е ти ми обеща къща.

(Ev buldun mu? E sen bana ev sözü vermiştin)

J: [Няма... Да, да, няма нещо... Нещо подходящо
няма.Разбираш ли?

(Yok... Evet, evet, yok bir şey... Yok uygun yok. Anlıyor musun?)

Örnek (37)'de ikidilli konuşucular akrabalarından kimilerinin ne işle meşgul olduğu ve ne yaptıkları üzerine konuşmaktadır. Bununla birlikte C kişisi aldığı ikinci konuşma sırasında diğer dil Bulgarcaya düzenek kaydırımı yapmakta ve bununla eş zamanlı olarak söz konusu konudan çok ayrı bir konuya da geçiş yapmaktadır.

5.1.9. İkna

Veri tabanı üzerinde yapılan incelemeler sonucunda saptaması yapılan düzenek kaydırımlarının bir bölümünün konuşucu tarafından diğer ikidilli bireyi belli bir konuda inandırmak ve ikna etmek amacıyla gerçekleştirildiği gözlemlenmiştir. Konuşu kaydırım yoluyla ikna ifadesini vurgulu bir biçimde ortaya koyabilmektedir.

(38)

J: İ... Var a şey böyle, apartmanlaa var. Güzel apartmanlar da var büyük apartmanlar da var. Imm daire...

C: [Ya bana... Bana artık şey ya... Eh işte o, işte *градаина* ha. *Попово* da olur, *градаина* bir şey böyle.

(Ya bana... Bana artık şey ya... Eh işte o, işte *bahçe* ha. *Popköy* de olur, *bahçe* bir şey böyle)

J: *По-добре. Добре, добре*. Bulcaz be kar- Ben sana bulcam. Ben atta ikimiz bulcaz. Ama *Опака*'da iyi...

(*Daha iyi, tamam, tamam*. Bulcaz be kar... Ben sana bulcam. Ben atta ikimiz bulcaz. Ama *Насиүрүк*'te iyi...)

Örnek (38)'de konuşucular C kişinin ev alma planları ile ilgili konuşmaktadır. J kişisi aldığı ikinci konuşma sırasında Bulgarcadan Türkçeye düzenek kaydırımı yapmakta ve bu yolla da C kişisini ona bir ev bulacağı konusunda ikna etmeye çalışmaktadır.

5.1.10. Alıntı Yapma

Veri tabanında saptanan düzenek kaydırımlarının bir bölümünde ikidilli konuşucunun bir kimsenin söylemiş olduğu ya da kimi durumlarda söylemesi olası olan bir ifadeyi alıntı biçiminde aktardığı gözlemlenmiştir. Konuşucular kimi örneklerde başkası tarafından dile getirilen sözü orijinal dilinde aktarmış, kimi örneklerde ise diğer dile çevirerek aktarmışlardır. Bununla birlikte ünlü bir kimsenin sözünün alıntı biçiminde aktarıldığı örnekler de veri tabanında saptanmıştır.

(39)

B: Aynen öyle, sağlıklı bir şekilde *ие продължим всички заедно*. Atlattık yani.

(Aynen öyle, sağlıklı bir şekilde *her şeye birlikte devam edeceğiz*. Atlattık yani)

F:

[Atlattık şükürler

olsun, *скочихме* diyola- Diyom ben. Oo gittim oraya dedi bana “*тая жена*” dedi “*има ли мъж тя*” dedi, dedim “*vaa bi kocası*” dedim ehe “*като дарво*” dedim ben; çünkü onun kocası çok konuşmayan biri, odun gibi biri yani.

(Atlattık şükürler olsun, *atlattık* diyorla- Ben diyorum. O gitti oraya bana “*bu kadın*” dedi “*kocası var mı onun*” dedi, “*var bir kocası*” dedim, ehe “*odun gibi*” dedim ben; çünkü onun kocası çok konuşmayan biri, odun gibi biri yani)

Örnek (39)'da konuşucular F kişinin yaşadığı sıkıntı ve problemler hakkında konuşmaktadır. F kişisi aldığı konuşma sırasında önceden bulunduğu bir yerdeki bir kimse ile aralarında geçen konuşmadan bazı bölümleri söz konusu konuşmanın yapıldığı dil olan Bulgarcaya düzenek kaydırımı yapmak yoluyla alıntı biçiminde aktarmaktadır.

(40)

K: [Ама свиква бързо.

(Ama çabuk alışıyor)

B: Свиква да, да.

(Alışıyor evet, evet)

K: On on beş dakika geçsin başlıyo artık şeyapmağa.

B: [Ше свиква. Evet, evet.

(Alışacak. Evet, evet)

K: Като кажеш “Ела сега да ти покажа туй и туй” аа. “Даї да ходим”

(“Gel şimdi sana şunu şunu göstereyim” deyince аа. “Haydi gidelim”)

Örnek (40)'ta konuşucular bir çocuğun yabancı kimselere kısa sürede alışması ile ilgili konuşmaktadır. K kişisi aldığı üçüncü konuşma sırasında çocuğa söylenmesi olası olan bir sözü diğer dile düzenek kaydırımı yaparak alıntı biçiminde dile getirmektedir.

(41)

K: Düşük yani ee sıcaklarda öyle.

B: Sıcaklarda. Sonra işte şey ya- Yapmaya başladım. Qчо идва “Лельо ядеш ли?” вика. İi...

Yiyorum diyorum şeye işte Q'a. Üzüldü çok çünkü.

(Sıcaklarda. Sonra işte şey ya- Yapmaya başladım. Qço geliyor “Teyze yiyor musun?” diyor.

İi... Yiyorum diyorum şeye işte Q'a. Üzüldü çok çünkü)

K: İhı.

Örnek (41)'de Konuşucular B kişinin başına gelmiş olan tansiyon düşmesi olayı üzerine konuşmaktadır. B kişisi aldığı konuşma sırasında başından geçenleri Türkçe olarak anlatırken Bulgarcaya kaydırım yapmak yoluyla bir alıntıyı aktarmaktadır. Alıntı yapılan sözün orijinali Türkçe olmasına karşın B kişisi bunu

Bulgarcaya çevirerek aktarmaktadır. Nitekim sözü dile getirmiş olan kişinin Bulgarca bilmediği bilinmektedir.

5.1.11. Üçüncü Kişilerin Anlamasını Engelleme

Veri tabanında saptanan düzenek kaydırımlarının kimilerinde ikidilli bireyin o an ortamda bulunan ve konuşma sürecine dâhil olmayan üçüncü bir kimse konuşulanları anlamasını diye düzenek kaydırımı yaparak diğer dile geçtiği görülmüştür. Konuşucu bunu yaparken üçüncü kişinin dil yeterliğini hesaba katmaktadır.

(42)

J: İç alakası yok. Çok eskiden, çok eskiden ta, ama sen amcama deme bişey, ben dedim ona.

C:

[Tabii, tabii.

J: Çalıştım bişey demeye ben ona. Am- amcam da... Kafası kanmoo amcamın. Ee, Bulgarca söyleyim *вика “съжалявам че го направих почтиен гражданин”* diyor. *Щото... Защото му нали му иска превоз за София иска му превоз за...*

(Çalıştım bir şey demeye ben ona. Am- amcam da... Kafası almıyor amcamın. Ee, Bulgarca söyleyeyim diyor “onu saygın vatandaş yaptığıma pişmanım” diyor. Çün... Çünkü kendine hani kendine istiyor araç Sofya için, ... için kendine araç istiyor)

Örnek (42)’de konuşucular tanıdıkları iki kişi arasındaki gerginlik üzerine konuşmaktadır. J kişisi, aldığı ikinci konuşma sırasında konuşma sürecinde yanlarında bulunan ve konuşmaya dâhil olmayan üçüncü bir kişinin anlamasını istemediği noktaları Türkçeden Bulgarcaya kaydırım yaparak dile getirmektedir. Buradaki amaç üçüncü kişinin anlamadığı dile değiştirim yaparak konuşulanların istenen ölçüde gizli kalmasını sağlamaktır.

Araştırma kapsamında saptanan düzenek kaydırımı örneklerinin sıklık ve oran olarak düzenek değiştirimi işlevlerine göre dağılımı ve bununla birlikte söz konusu bu kaydırım verileri için istatistiksel çözümler yoluyla elde edilen sonuçlar şu şekildedir:

Tablo 2: Düzenek Değişirimi İşlevleri Kapsamında Kaydırımlara Ait Sıklık ve Oran Değerlerinin Dağılımı

İşlev	Sıklık	Oran (%)
1 - Diğer dilde ifade etme kolaylığı	176	11,50
2 - Vurgulama / onay	475	31,05
3 - Netleştirme	299	19,54
4 - Duyuşsallık	100	6,54
5 - Tetikleme etkisi	11	0,72
6 - Dayanışma işlevi	6	0,39
7 - Değişirimi reddi	307	20,07
8 - Konu değişimi	39	2,55
9 - İkna	24	1,57
10 - Alıntı yapma	91	5,95
11 - Üçüncü kişilerin anlamasını engelleme	2	0,13
TOPLAM	1530	100

- 1’de görölme oranı 2,3 ve 7’den daha azdır; 4,5,6,8,9,10 ve 11’den daha yüksektir ve istatistiksel olarak *anlamlıdır*.
- 2’de görölme oranı 3,4,5,6,7,8,9,10 ve 11’den daha yüksektir ve istatistiksel olarak *anlamlıdır*.
- 3’te görölme oranı 4,5,6,8,9,10 ve 11’den daha yüksektir ve istatistiksel olarak *anlamlıdır*. 3’te görölme oranı 7’ye göre *anlamlı farklılık göstermemektedir*.
- 4’te görölme oranı 7’den daha azdır; 5,6,8,9 ve 11’den daha yüksektir ve istatistiksel olarak *anlamlıdır*. 4’te görölme oranı 10’a göre *anlamlı farklılık göstermemektedir*.
- 5’te görölme oranı 7,8,9 ve 10’dan daha azdır, 11’den daha yüksektir ve istatistiksel olarak *anlamlıdır*. 5’te görölme oranı 6’ya göre *anlamlı farklılık göstermemektedir*.
- 6’da görölme oranı 7,8,9 ve 10’dan daha azdır ve istatistiksel olarak *anlamlıdır*. 6’da görölme oranı 11’e göre *anlamlı farklılık göstermemektedir*.
- 7’de görölme oranı 8,9,10 ve 11’den daha yüksektir ve istatistiksel olarak *anlamlıdır*.

- 8’de görülme oranı 10’dan daha azdır, 11’den daha yüksektir ve istatistiksel olarak *anlamlıdır*. 8’de görülme oranı 9’a göre *anlamlı farklılık göstermemektedir*.
- 9’da görülme oranı 10’dan daha azdır, 11’den daha yüksektir ve istatistiksel olarak *anlamlıdır*.
- 10’da görülme oranı 11’den daha yüksektir ve istatistiksel olarak *anlamlıdır*.

Veri tabanında saptanan düzeneek kaydırımları açısından *diğer dilde ifade etme kolaylığı* ve *vurgulama / onay* işlevlerinin diğer tüm işlevlere göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterdiği, bununla birlikte bu iki işlev dışındaki işlevlerin en az bir işleve göre anlamlı farklılık göstermediği görülmektedir. Toplam sayısı 1530 olarak saptanan düzeneek kaydırımları içinde en sık başvurulanan işlevin 475 adet kaydırım örneği (% 31,05) ile *vurgulama / onay* işlevi olduğu belirlenmiştir. İki dilli Bulgaristan Türkleri arasında en çok bu işleve yönelik olarak kaydırımların yapılması, bu bireylerin söylenene dikkat çekme ve karşı tarafın söylediğini onaylama gibi yollarla daha etkin bir iletişim sürecini gerçekleştirme isteklerinden kaynaklıdır denilebilir. Bu çalışmada, dil değıştirimlerinin işlevlerle olan ilişkisi üzerinde durulurken düzeneek kaydırımı özelinde ve düzeneek karıştırımı özelinde ayrı ayrı hareket edilmiş olup yapılan düzeneek kaydırımları bağlamında kaç adet kaydırımın yapıldığı ve bu kaydırımların işlevlere göre sıklık dağılımının nasıl olduğu belirlenmiştir. Çalışma, söz konusu bu yaklaşımıyla alanyazındaki konuya ilişkin diğer çalışmalardan ayrılmaktadır ve izlediği bu yol ile alanda öncü nitelikte bir çalışma olduğunu söylemek mümkündür.

5.2. VERİ TABANI ÜZERİNDE SAPTANAN DÜZENEEK KARIŞTIRIMI ve İŞLEVLERİ

Düzeneek karıştırımı, ikidilli ya da çokdilli bireylerin baskın bir düzeneği kullandıkları sırada bir tümce kapsamında olacak biçimde ek, sözcük ya da öbek bazında ikinci bir düzeneği kullanarak gerçekleştirdikleri düzeneekler arası bir değıştirim görüngüsüdür.

Veri tabanında saptanan düzenek karıştırımı örneklerinin şu işlevlere yönelik olarak gerçekleştirildiği görülmüştür: Diğer dilde ifade etme kolaylığı, vurgulama / onay, netleştirme, duyusallık, dayanışma, ikna ve alıntı yapma.

Tablo 3: Veri Tabanında Saptanan Düzenek Karıştırımı Örneklerinin Karışırtımların Görüldüğü İşlevlere Göre Sıklık Dağılımı

İşlevler	Sıklık
1 - Diğer dilde ifade etme kolaylığı	1180
2 - Vurgulama / Onay	203
3 - Netleştirme	23
4 - Duyusallık	46
5 - Dayanışma İşlevi	1
6 - İkna	1
7 - Alıntı Yapma	9
TOPLAM	1463

Tablo üzerindeki dağılım incelendiğinde kimi işlevlere yönelik olarak yapılan karışırtımların çok daha yoğun kullanıldığı, ancak kimi işlevlerde görece çok daha az sıklıkta karışırtıma başvurulduğu ve hatta dayanışma ve ikna işlevleri için yalnızca birer karışırtım örneğinin ortaya konduğu görülmektedir. Diğer dilde ifade etme kolaylığı işlevine yönelik yapılan düzenek karışırtımlarının sıklığı ile diğer işlevler bağlamında yapılan karışırtımların sıklıkları arasında ciddi bir fark bulunmaktadır. Diğer dilde ifade etme kolaylığı ve vurgulama / onay işlevleri kapsamında yapılan düzenek karışırtımları toplamda çoğunluğu oluşturmakla birlikte geri kalan işlevler kapsamında yapılan karışırtımların oldukça düşük sıklıkta olduğu görülmektedir.

5.2.1. Diğer Dilde İfade Etme Kolaylığı

Veri tabanının incelenmesi sonucunda saptanan düzenek karışırtımlarından kimilerinin ikidilli bireyin kendini diğer dilde ifade etmesinin bir biçimde avantajlı

olacağını düşündüğü durumlarda gerçekleştirilmiş olduğu gözlemlenmiştir. Söz konusu karıştırmalar bu çalışmada “*diğer dilde ifade etme kolaylığı*” işlevi altında ele alınmış olup bu bağlamda veri tabanında farklı türden karıştırım örneklerinin olduğu görülmüştür.

Kimi örneklerde konuşucu, bir dildeki kimi kavram ve terimleri bilmediğinden ya da o an anımsayamadığından dolayı, yani bir başka deyişle yetersizliği dolayısı ile, konuşma akışını korumak adına söz konusu kavram ve terimlerin karşılığını anımsadığı diğer dile karıştırım yapmıştır.

(43)

B: [Şey... *Ваканция*ya gelince mi yapıyo bunları?

(Şey... *Tatile* gelince mi yapıyor bunları?)

F: Evet, *ваканция* geldiği zaman yaptı. Taa böyle var devam edecek e te buralarını dökücek şimdi te *цимент* aldı. Gördünüz a aşağıda *цимент*leri.

(Evet, *tatil* geldiği zaman yaptı. Daha böyle var devam edecek, e te buralarını dökecek şimdi işte *çimento* aldı. Gördünüz ya aşağıda *çimentoları*)

B: [Ihı

Örnek (43)’te konuşucular F kişinin ev tadilatı ile ilgili konuşmaktadır. F kişisi, Türkçe sözcük bilgisi yetersizliği olan bir ikidilli bireydir ve söz konusu tümcelerde Türkçesini bilmediği kavramları ifade etmesi gerektiği durumlarda kavramların Bulgarcasını düzenek karıştırımı yoluyla tümceler içinde kullanmaktadır.

(44)

C: Müteahhit gibi.

M: [Ea mütaait değil da, *кран*ı da aydoorum.

(Ee müteahhit değil de, *vinci* de kullanıyorum)

C: Ha?

M: Kocaman *кран*lar var a böyle.

(Kocaman *vinç*ler var ya böyle)

C: Hah.

Örnek (44)’te ikidilli konuşucular M kişinin yurt dışında ne tür bir iş yaptığı ile ilgili konuşmaktadır. M kişisi aldığı ilk ve ikinci konuşma sıralarında Türkçe

sözcük bilgisi yetersizliği nedeniyle düzenek karıştırımı yaparak “vinç” kavramını Bulgarca ifade etmektedir.

Kimi örneklerde ise konuşucu, karşılıklı konuşma sürecinde gündeme gelen belli konuları belli bir dilde daha pratik ve seri bir biçimde ifade edebildiği için o dile karıştırım yapmıştır, yani karıştırımı kendisini daha rahat ifade etme amacı doğrultusunda gerçekleştirmiştir.

(45)

B: Haa, anladım. *Ha вечеря* burda.

(Haa, anladım. *Akşam yemeğinde* burada)

N: Üğlen dediğin *доо...* saat, *два два и пулвина* gidooruz.

(Üğlen dediğin saat ...e kadar, iki iki buçuk gidiyoruz)

B: Ihı.

N: Dörd buçuk beş gibi *към шест чъса* evdeyiz.

(Dört buçuk beş gibi *saat altıya doğru* evdeyiz)

B: Hımm. Anladım.

Örnek (45)’te konuşucular yaklaşan bayramla ilgili bazı planlar hakkında konuşmaktadır. N konuşucusu aldığı konuşma sıralarında gerçekleştirmiş olduğu düzenek karışımları ile Bulgarca zaman ifadelerine ilişkin öğeleri baskın dilin Türkçe olduğu tümceler içinde kullanmaktadır. N’nin bunu yapmasındaki neden Bulgaristan’da yaşayıp eğitimini orada almış diğer ikidilli Türkler gibi onun da okul eğitimi etkisiyle matematiksel konuları ve zaman ifadelerini Bulgarca daha rahat bir biçimde ifade etmesidir.

Örneklerden kimilerinde ikidilli konuşucu, belli bir kavramın diğer dildeki karşılığı daha kolay bir sesletime sahip olduğu için söz konusu kavramı kullanacağı durumda diğer dile karıştırım yapmıştır.

(46)

C: *Шумен*’e kadar geldi orda, *Търговище*’ye bi türlü...

(*Şumnu*’ya kadar geldi orada, *Eskicuma*’ya bir türlü...)

I: [Yavaş geloo niye iştee... Çok oo... Tarlalaa

insanlaadan alınoo, biloosun a talalaa. Beş *лeв* yapaasa o beş yüz *лeв* istoo...

(Yavaş geliyor çünkü işte... Çok oo... Tarlalar insanlardan alınıyor, biliyorsun ya talalar. Beş *leva* yaparsa o beş yüz *leva* istiyor...)

Örnek (46)'da ikidilli konuşucular Bulgaristan'da inşaatı devam eden bir otoban hakkında konuşmaktadır. I kişisi her iki dilde de yetkin bir konuşucu olmakla birlikte aldığı konuşma sırasında *leva* kavramını düzenek karıştırmı yoluyla Bulgarca olarak söylemeyi yeğlemektedir. Bunun nedeni günlük konuşmalarda sıkça kullanılan Bulgarca “*лeв*” sözcüğünün Türkçe “leva” sözcüğüne göre daha yalın bir sesletime sahip olmasıdır.

Bir dildeki sözcük ya da öbeğin diğer dildeki karşılığına bakarak daha net bir gönderimde bulunması veya daha ayırt edilebilir olması ya da bir dildeki belli bir sözcüğün, öbeğin veya deyişin diğer dilde doğrudan bir karşılığının bulunmaması durumlarına bağlı olarak konuşucuların ortaya koyduğu karıştırmı örnekleri de bulunmaktadır.

(47)

H: [Hıı. Başka, T nerde bizim *шампионката*?

(Hıı. Başka, T nerede bizim *şampiyon*)

G: *Шампионка* denize gittilee. Geldi ya o, turlaadan döndü.

(*Şampiyon* denize gitti. Geldi ya o, turlardan döndü)

H: Turlardan döndü.

Örnek (47)'de konuşucular satranç alanında şampiyon olmuş bir kız hakkında konuşmaktadır. H kişisi her iki dilde de iyi derecede yetkin olmakla birlikte aldığı birinci konuşma sırasında “şampiyon” kavramını düzenek karıştırmı yoluyla Türkçe kurulu tümcesinde Bulgarca olarak ifade etmeyi yeğlemektedir. Nitekim Bulgarca “*шампионката*” sözcüğü “şampiyon” anlamına gelmekle birlikte almış olduğu eklerle hem şampiyonun bir kadın olduğunu hem de bilinen belli bir şampiyondan söz edildiğini ifade etmektedir ve dolayısıyla da kastedilen kişiye daha net bir gönderimde bulunmaktadır.

Konuşucunun konuşma akışını dikkate alarak diğer dile ait olup o an kullanıma uygun olan bir ikilemeden yararlanması ile ortaya koyduğu karıştırım işlemi de bulunmaktadır.

(48)

B: [E şey öyle *лекаство* *мекарство* öyle şey... *Сползва ли нещо?*

(E şey öyle ilaç *milaç* öyle şey... *Bir şey kullanıyor mu?*)

F: *Само* şey içi *сползва* yaraamış aa *мик*- *За микроби* ani mikrop kapmasın diye.

(*Yalnızca* şey için *kullanıyormuş* aa *мик*- *Микроplar için* hani mikrop kapmasın diye)

Örnek (48)'de konuşucular hastalık geçirmiş bir kimse ile ilgili konuşmaktadır. B konuşucusu aldığı konuşma sırasında Bulgarca “*лекаство*” (ilaç) sözcüğü ile Türkçedeki “para mara”, “eşya meşya” ikilemelerine benzer “*лекаство мекарство*” ikilemesini meydana getirmekte ve ifadesinde düzenek karıştırımı yoluyla da ona yer vermektedir. İlk sesini “m” ile değiştirerek sözcüğün yinelenmesi biçiminde yapılan ikilemeler Türkçenin parçası olduğu gibi Bulgar dilinin de parçası olan ikilemelerdir.

İkilemelerin kullanımı için yapılan karışırlara benzer olarak konuşucunun karıştırım yapmak yoluyla uygun bir deyimî konuşma sürecine dâhil etmesi durumunu gösteren örnek de bulunmaktadır.

(49)

E: Benim de bileğim ağırdı sabah. Sürekli bi böyle bi *тъна болка*.

(Benim de bileğim ağırdı sabah. Sürekli bir böyle bir *kör ağırı*)

A: Aaa.

E: Sabaha karşı böyle bi ağırı, bi ağırı. Dedim aha annemin ağırması çok... Ağrılarının olması çok normal.

Örnek (49)'da ikidilli konuşucular E kişinin başına gelen bir bilek ağrısı durumu üzerine konuşmaktadır. E kişisi aldığı birinci konuşma sırasında düzenek karıştırımına başvurmakta ve bileğindeki ağrıyı tarif etmek için uygun bir Bulgarca deyimî Türkçe ifadesine dâhil ederek kullanmaktadır.

Bunların yanı sıra örneklerin kimilerinde ikidilli konuşucu, her iki dildeki karşılığa da hâkim olmasına karşın yöresindeki Türkçede yoğun bir biçimde kullanılan, adeta o yörede dilin parçası durumuna gelmiş olan kimi Bulgarca dilsel öğeleri kullanmayı yeğlemek yoluyla karıştırım yapmıştır.

(50)

I: Onları verio *социал*дан.

(Onları veriyor *sosyal dayanışma*dan)

C: *Социал*.

(*Sosyal dayanışma*)

I: Çalll-

C: *Търговище* ми *Онака* ми?

(*Eskicuma* mı *Hacıyürük* mü?)

I: *Онака*.

(*Hacıyürük*)

Örnek (50)'de konuşucular yakacak odun parası olarak verilecek bir yardım parasının nasıl temin edileceği hakkında konuşmaktadır. C konuşucusu aldığı ikinci konuşma sırasında önce Bulgaristan'daki bir il ve sonra da o ile bağlı bir ilçe merkezinin adını düzenek karıştırımı yapmak yoluyla Bulgarca olarak Türkçe temel dilli tümcesi içinde dile getirmektedir. Türk nüfusunun yoğun olduğu söz konusu il ve ilçe merkezlerinin Bulgaristan'daki diğer pek çok yer gibi Türkçe adı bulunmaktadır, ancak buna karşın bu örnekte olduğu gibi Bulgaristan Türkleri arasında Bulgarca yer adlarının Türkçelerinin yerine kullanılması oldukça yaygın bir durumdur.

(51)

K: Gelirler. *Центъра* ми nereye çıkmışlar.

(Gelirler. *Merkeze* mi nereye çıkmışlar)

B: [Ihı. *Е и ще се видим бе и със тях*.

(Ihı. *E onlarla da görüşeceğiz be*)

K: [Aa onlarla da görüşürsün.

Örnek (51)'de konuşucular B kişinin yapmış olduğu ziyaret boyunca kimlerle görüşebileceği konusunda konuşmaktadır. K kişisi aldığı birinci konuşma

sırasında Türkçe yapısal çerçeve ile kurulu tümcesinde düzenek karıştırımı yoluyla Bulgarca bir sözcüğe yer vermektedir. K kişinin söz konusu karıştırımı yapma nedeni o yöredeki Bulgaristan Türkleri arasında genel kabul gören kullanım olarak “merkez” kavramı için Bulgarca “*център*” sözcüğünü kullanma eğilimidir.

5.2.2. Vurgulama/Onay

Veri tabanında saptanan kimi düzenek karışımlarının karşı tarafın dikkatini söylenene yoğunlaştırmak, karşı tarafın söylediği içerikle ilgili bir biçimde onay bildirmek ve karşı taraftan kendi söylediği şeyle ilgili bir geri bildirim alma isteğini bildirmek amacı doğrultusunda gerçekleştirildiği gözlemlenmiştir. Bununla birlikte söz konusu karışımlar bu çalışmada “*vurgulama/onay*” işlevi altında değerlendirilmiştir.

Kimi örneklerde vurgulama amacı doğrultusunda ikidilli konuşucu, karıştırım yapmak yoluyla söyleyeceği yeri diğer dilde ifade etmiş ve bu sayede de konuşma durumunda bulunduğu diğer ikidilli bireyin dikkatini söylediği bölüğe yoğunlaştırmaya çalışmıştır.

(52)

B: Böyle böyle yatar... Herkesin de fa- farklı, mimikleri.

K: [Tabii, herkesin şeyi farklı, ıhı, ıhı. *Гневна бръчка получава са. Özellikle нали изглеждаш по...*

(Tabii, herkesin şeyi farklı, ıhı, ıhı. *Öfkelenince çıkan kırışıklık meydana geliyor. Özellikle hani görünüyorsun daha...*)

B: Даа.

(Evet)

Örnek (52)’de ikidilli konuşucular insanların cildinde meydana gelen kırışıklıklar hakkında konuşmaktadır. K kişisi aldığı konuşma sırasında düzenek karıştırımı yoluyla Bulgarca ifade içinde Türkçe “özellikle” ögesini kullanmaktadır. Yapılan bu karıştırımın amacı Türkçeden alınan söz konusu ögenin ardından söylenenlerin vurgulanmasıdır.

(53)

N: Şimdi orasına *ремонт* yapıyoruz. Kısımsetse...

(Şimdi orasına *tamirat* yapıyoruz. Kısımsetse...)

B: E o *ремонт*la mı uğraşıyo dayım?

(E o *tamirat*la mı uğraşıyor dayım?)

N: *Точно* to *ремонт*la uğraşıyo.

(*Tam* olarak işte o *tamirat*la uğraşıyor)

Örnek (53)'te konuşucular dükkân açmak üzere satın alınmış bir yerde yapılan tamirat işlemleri hakkında konuşmaktadır. N kişisi aldığı ikinci konuşma sırasında düzenek karışırımı yoluyla Bulgarca “*точно*” (*tam olarak*) sözcüğünü Türkçe temel dilli tümcesi içinde kullanmaktadır. Bu karışırımın gerçekleştirilme amacı, konuşma bölütünde söz edilen tamiratın B kişinin aldığı konuşma sırasında sorduğu tamirat olduğu konusunda vurgulu bir doğrulama bildirimi yapmaktır.

Kimi örneklerde ise konuşucu, konuşma sürecinde bulunduğu ikidilli diğer bireyi anladığını bildirmek, onunla aynı fikirde olduğunu bildirmek, onu dinlediğini sezdirmek vb. onay amaçları doğrultusunda karışırım yapmıştır.

(54)

G: Ninesi *Холандия*'da.

(Annesi *Hollanda*'da)

H: *Ня* *Холандия*'da.

(*Ня* *Hollanda*'da)

Örnek (54)'te konuşucular tanıdıkları bir kimsenin köyde olup olmaması ve annesinin nerede olduğu ile ilgili konuşmaktadır. H kişisi, aldığı konuşma sırasında G'nin verdiği bilgiyi anladığını bildirmek adına G'nin kullandığı Bulgarca sözcüğün aynısını düzenek karışırımı ile kendi tümcesinde onaylama mahiyetinde kullanmaktadır.

Konuşucu bireyin söylediklerine ilişkin diğer ikidilli bireyden bir dönüt alma isteğini bildirdiği karışırım örnekleri de bulunmaktadır.

(55)

C: Ama *нашия район* diyosun, eee *петдесет хиляди лева най-хубавата къща ще взема*, değil mi?

(Ama *bizim bölgemiz* diyosun, eee *elli bin levaya en iyi evi alacağım*, değil mi?)

M: Ya, ya, ööyle.

Örnek (55)'te konuşucular C kişinin Bulgaristan'da nereden ev almasının uygun olacağı ile ilgili konuşmaktadır. C kişisi aldığı konuşma sırasında Bulgarca bir ifadenin içinde verdiği bilgiyi diğer konuşucuya teyit ettirmek adına düzenek karışırımı yaparak Türkçe “değil mi?” sorusunu ifadesine dâhil etmektedir.

5.2.3. Netleştirme

Veri tabanı üzerinde yapılan incelemeler sonucunda saptaması yapılan düzenek karışırımının bir bölümünün bir konuya ya da üzerinde durulan belli bir noktaya açıklık getirmek ya da açıklık getirme talebinde bulunmak üzere yapıldığı görülmüştür. Bu gibi karışırımlar bu çalışmada “*netleştirme*” işlevi adı altında irdelenmiştir ve bu bağlamda veri tabanında farklı türden karışırım örneklerinin olduğu görülmüştür.

Örneklerin kimilerinde bir dilde ortaya konan bir ifadenin daha sonra netleştirme maksadıyla diğer dile düzenek karışırımı yapılarak açıklanmış ya da ayrıntılandırılmış olduğu gözlemlenmiştir.

(56)

A: Ha bu arada E akşam yine saat *до полунощ*, hatırlamıyorum saat kaç olduğunu, ekşi ekmek mayası nasıl yapılır onu buldum.

(Ha bu arada E akşam yine saat *gece yarısına doğru*, hatırlamıyorum saat kaç olduğunu, ekşi ekmek mayası nasıl yapılır onu buldum)

E: Nasıl yapılmış?

A: Çok basit, ama *дълго продължава*. Kavanozun içine bir bardak un, *пулвинка* su. Bekletiyosun bir gün duruyo orda, sonra ikinci gün aynı saatte aynı şekilde böyle bulamaç gibi böyle yapıyosun *кату кал нещо така*, o kıvamı alacak yani. Sonra da yedinci günün sonuna kadar bekletiyosun. Ha kontrol edebilmek için *въф чаша със водичка* böyle bir kaşık atıyosun üstüne, eğer dibe çökmezse maya hazır demek. Onu deniycem bugün başlattım.

(Çok basit ama *uzun sürüyor*. Kavanozun içine bir bardak un, *yarım* su. Bekletiyorsun bir gün duruyor orada, sonra ikinci gün aynı saatte aynı şekilde böyle bulamaç gibi böyle yapıyorsun *çamur gibi bir şey böyle*, o kıvamı alacak yani. Sonra da yedinci günün sonuna kadar bekletiyorsun. Ha kontrol edebilmek için *bir bardağa biraz su* böyle bir kaşık atıyorsun üstüne, eğer dibe çökmezse maya hazır demek. Onu deneyeceğim bugün başlattım)

Örnek (56)'da konuşucular A kişinin bulduğu ekşi ekmek mayası tarifi üzerine konuşmaktadır. A kişisi aldığı ikinci konuşma sırasında düzenek karıştırımı yoluyla “*кату кал нещо така*” ifadesini Türkçe yapısal çerçeveye kurulu olan tümcesine dâhil etmektedir. Karıştırımın amacı “böyle bulamaç gibi böyle yapıyosun” ifadesine netlik kazandırmaktır.

Kimi örneklerde ise konuşma sürecine sözü geçen bir konu ile ilgili olarak konuşuculardan birinin düzenek karıştırımı yapmak yoluyla diğer ikidilli bireye bir netleştirme talebinde bulunduğu gözlemlenmiştir.

(57)

E: Hın. Şey için napçaksın, *за сладко*?

(Hın. Şey için ne yapacaksın, *tatlı için*?)

A: Haa *за сладко*, onu da düşündüm. Bir tarif buldum E Bulgaristan sitelerinden, *със кисело мляко*, içinde sadece dört yumurta, biraz *кисело мляко* biraz *захър*, bir de ne vardı nişasta vardı. Bak şimdi püf noktası yumurtalarda. Sarıları ile beyazlarını *отделна* karıştırıyorsun, sonra karıştırdıktan sonra da böyle alttan üste doğru karıştırma var ya.

(Haa *tatlı için*, onu da düşündüm. Bir tarif buldum E Bulgaristan sitelerinden, *yoğurtlu*, içinde sadece dört yumurta, biraz *yoğurt* biraz *şeker*, bir de ne vardı nişasta vardı. Bak şimdi püf noktası yumurtalarda. Sarıları ile beyazlarını *ayrı* karıştırıyorsun, sonra karıştırdıktan sonra da böyle alttan üste doğru karıştırma var ya)

Örnek (57)'de konuşucular topluca yiyecekleri bir yemeğin hazırlıkları ve yemeklerin tarifleri üzerine konuşmaktadır. E kişisi aldığı konuşma sırasında düzenek karıştırımı yoluyla Bulgarca “*за сладко*” (*tatlı için*) ifadesini soru sorar bir biçimde ifadesine katmaktadır. Bu karıştırımın amacı, söz konusu planlanan yemekte tatlı olarak ne yapılacağı ile ilgili bilgi verilmesinin, dolayısıyla da tatlı konusunun netleştirilmesinin talebidir.

Karşılıklı konuşma sürecinde ikidilli konuşucuların hâkim oldukları iki dilden birindeki bir dil ögesinin diğer dildeki çevirisini karıştırım yapmak yoluyla ortaya koyduğu kimi örnekler de bulunmaktadır.

(58)

E: Şeyi unuttum ben ya. Bulgarca'daki şeyler neydi böyle kuzey, güney, doğu, batı bak onları hatırlayamadım.

A: Söyliycem şimdi aaa *ucmyk* doğu, *zanað* batı, *cevep* kuzey, *юг* güney.

(Söyleyeceğim şimdi aaa *doğu* doğu, *batı* batı, *kuzey* kuzey, *güney* güney)

Örnek (58)'de konuşucular E kişinin o an Bulgarcasını anımsayamadığı kimi kavramlar üzerine konuşmaktadır. A kişisi aldığı konuşma sırasında düzenek karıştırımına başvurarak Türkçe temel dille kurulu tümcesi içinde E kişinin kendi konuşma sırasında belirttiği kavramların Bulgarca karşılıklarına çeviri mahiyetinde yer vermiştir.

Örneklerden kimilerinde ikidilli bireyin dile getirdiği bir ifadesinin tamamını ya da bir bölümünü ifadenin hemen ardından diğer dile karıştırım yaparak yeniden söylediği görülmüştür.

(59)

H: Maşallah. İyimiş ya yemekleri.

G: [Aha.

H: Bi de *следобедно* demiştin.

(Bir de *öğleden sonra kahvaltısı* demiştin)

G: *Следобедно... Днеска например имам курабийка* ayranla. *Следобед, четри часа,* dörtte.

(*Öğleden sonra kahvaltısı... Bugün örneğin kurabiyem var, ayranla. Öğleden sonra, saat dörtte, dörtte*)

Örnek (59)'da ikidilli konuşucular G konuşucusunun çalıştığı anaokulunda yapılan yemekler hakkında konuşmaktadır. G kişisi aldığı ikinci konuşma sırasında düzenek karıştırımı yaparak Türkçe “dörtte” ifadesini Bulgarca kurulu ifadelerinin

ardından “*чепу чача*” (*saat dörtte*) ifadesini yineler biçimde konuşmasına dâhil etmektedir.

Netleştirme bağlamında bunların dışında konuşucunun karıştırım yapmak yoluyla bir şeyi o anda anımsayamadığını belirttiği türden düzenek karıştırımı örneği de bulunmaktadır.

(60)

B: Bi o şeyden, neydi *Мост... Какъв беше бе моста?*

(Bir o şeyden, neydi Köprü... *Ne köprüsüydü o be?*)

N: *Румъния*’nın *мосту* mu?

(*Romanya*’nın köprüsü mü?)

Örnek (60)’ta konuşucular Bulgaristan’ın bir bölgesi ile ilgili konuşmaktadır. B kişisi aldığı konuşma sırasında Türkçe olarak ifadesine başlamakta, ancak ardından bir köprünün adını anımsayamaması üzerine düzenek karıştırımı yoluyla Bulgarca “*мост*” (*köprü*) sözcüğünü köprünün adının aklına gelmediğini diğer konuşucuya sezdirecek biçimde ifadesinde kullanmaktadır.

5.2.4. Duyuşsallık

Veri tabanında saptaması yapılan düzenek karışırtımlarından kimilerinin konuşucunun duygu ve hislerini karşı tarafa bildirme, değıştirim yapma yeterliğini sergileme ve şakalaşma gibi durumlarla koşut olarak gerçekleştirildiğı görölmüştür. Bu ve benzeri düzenek karışırtımları bu çalışmada “*duyuşsallık*” işlevi altında değerdendirilmiştir ve bu bağlamda veri tabanında farklı türden karışırtım örneklerinin olduğı gözlemlenmiştir.

Kimi örneklerde ikidilli konuşucu sitem, teselli, komik bulma, sevgi, yakınlık, kararlılık ve acıma gibi hislerini düzenek karışırtımı yaparak bildirmiştir. Duyuşsallık temelinde yapılan bu tür karışırtımlarda ikidilli bireyin aile ile ilgili kavramları (anne, baba, abi vb.) diğerdilte söyleme yoluna gittiğı de görölmüştür.

(61)

B: [İççez, suyu da iççez. Ay Nçe özlemişim seni. Gelmeyi de düşünmüyosunuz hiç ya.
(İçceğiz, suyu da içceğiz. Ay Nçe özlemişim seni. Gelmeyi de düşünmüyorsunuz hiç ya)
N: Düşünööz biz *nacnop*ların vadeleri geçmiş. Taa iki 2018'de. *Две и осемнайста* taa.
(Düşünüyoruz biz *pasaport*ların vadeleri geçmiş. Daha iki 2018'de. *İki bin on sekiz* daha)

Örnek (61)'de konuşucular konuştukları bir konudan başka bir konuya geçme aşamasındadır. Bu sırada B konuşucusu aldığı konuşma sırasında düzenek karıştırmına başvurarak Bulgarca “-*че*” küçültme ekini karşısındaki ikidilli konuşucunun adına eklenmiş bir biçimde kullanmaktadır. Buradaki amaç B kişinin N kişisine yönelik bir sevgi hissi bildirimi yapmasıdır.

(62)

C: Hizmet istiyö. İşte sen senin kıza söyleceksin. O yakın oturuyo burda dimi.
M: Yakın.
C: Ona dicesiniz...
M: [O iki kızanlan geleooru, gelooru
C: [A ara sıra gel dicesin *баба*yla *дядо*ya bak
burda ne yapıyolaa...
(A ara sıra gel dicesin *nine*yle *dede*ye bak burada ne yapıyorlar...)

Örnek (62)'de konuşucular kimi yaşlı akrabalarla ilgilenilmesi hakkında konuşmaktadır. C kişisi aldığı üçüncü konuşma sırasında aile üyeleri ile ilgili kavramları ifade ederken düzenek karıştırmı yapmakta ve onları Türkçe temel dille kurulu tümce içinde Bulgarca sözcüklerin kullanımıyla ifade etmektedir.

Örneklerin kimilerinde konuşucu birey, değiştirim yapabilecek düzeyde dil yeterliğinin olduğunu diğer ikidilli bireye göstermek adına düzenek karıştırmı yapmıştır.

(63)

E: Ama özlüyo insan be.
A: E yarı ömrün orda geçmiş, tabii ki özliyeceksin.
E: Güzel *сяло*muz vardı.

(Güzel köyümüz vardı)

Örnek (63)'te ikidilli konuşucular ortak geçmişleri ile ilgili anılar üzerine konuşmaktadır. E kişisi aldığı ikinci konuşma sırasında Türkçeye hâkim olmasına ve Bulgarcaya geçmek için açık bir neden bulunmamasına karşın bir karıştırmada bulunmaktadır. Buradaki amaç Bulgarcasının zayıf olmadığını karşı tarafa göstermektir. Bulgarca yetkinliği çevresindeki diğer ikidilliler kadar iyi olmayan E kişisi bu yolla değiştim yapma yeterliğini ortaya koyma çabası içindedir.

Örneklerin bazılarında ise konuşucu birey mizah amacıyla düzenek karıştırmına başvurmuş ve sözü geçen bir durumla ilintili olarak şakalaşmış, bir şeyle alay etmiş ya da dalga geçmiştir.

(64)

F: [Ben bizim ee U'ye öyle bi kızdım bi kere. Ee dedim sen dedim bana karşı koycan a çapa sapınla giriveedim ona. Yere düşürünce kadar dövdüm onu. Er an söylüyo te şindi “abla” diyo “iyi ki dövmüşün beni” diyo “ben suçluydum” diyor. “Acı sıranda senin üstüne gittim” deyor. “İşte sen de beni dövdün” diyo.

B: [He npouçavam diyosun.
(Affetmem diyorsun)

Örnek (64)'te konuşucular F kişisinin bir kadınla etmiş olduğu kavga hakkında konuşmaktadır. B kişisi aldığı konuşma sırasında F'nin kavgada takındığı tavra binaen şakalaşma bağlamında Bulgarca “He npouçavam” (affetmem) ifadesini düzenek karıştırmı yaparak Türkçe temel dille kurulu tümcesinde kullanmaktadır.

5.2.5. Dayanışma

Veri tabanının incelenmesi sonucunda saptanan düzenek karıştırmaları arasında ikidilli bireyler tarafından aynı budunsal ve yöresel grubun parçası olmaları nedeniyle kendi aralarında bir dayanışma, bağlılık ve yakınlık ifadesi olarak gerçekleştirilen türden karıştırmaların bir örneği gözlemlenmiştir.

(65)

C: Hah. *Брамчем* nasılsın?

(Hah. *Kuzen* nasılsın?)

J: İyidir. Gelin bakalım.

Örnek (65)'te konuşucular birbirleriyle yeni karşılaşmış kişiler olarak konuşmanın giriş aşamasındalardır. C kişisi aldığı konuşma sırasında düzenek karıştırmına başvurarak “kuzen” sözcüğünün Bulgarca karşılığını Türkçe yapısal çerçeveye sahip soru tümcesi içine dâhil etmekte ve J'ye hal hatır sormaktadır. Bu karıştırım, aynı yöreden olan ve akraba olan söz konusu konuşucuların arasındaki ortak budunsal ve yöresel kimliğin bir ifadesi olarak karşı tarafa bir dayanışma ve yakınlık bildirimi yapmaktadır.

5.2.6. İkna

Veri tabanı üzerinde yapılan incelemeler sonucunda saptaması yapılan düzenek karıştırmaları arasında konuşucu tarafından diğer ikidilli bireyi belli bir konuda inandırmak ve ikna etmek amacıyla gerçekleştirilen türden bir karıştırım örneği gözlemlenmiştir. Konuşunun karıştırım yoluyla ikna ifadesini vurgulu bir biçimde ortaya koyması mümkündür.

(66)

C: Bak, *şu тридесет хиляди евро*.

(Bak, *şu otuz bin avro*)

M: Assıvıj ba!

Örnek (66)'da ikidilli konuşucular C kişinin satın aldığı bir arabanın alış fiyatı hakkında konuşmaktadır. C konuşucusu her iki dilde de sayısal değerleri ifade edecek yetkinlikte olan ve Türkiye'de yaşayan bir ikidilli konuşucu olmasına karşın inandırıcılığının daha fazla olması adına düzenek karıştırmı yaparak Türkçe temel dilli tümce içinde fiyatla ilgili bölümü Bulgarca ifade etmeyi yeğlemektedir.

5.2.7. Alıntı Yapma

Veri tabanında saptanan düzenek karışımlarının bir bölümünün yapılan alıntıların parçası olarak gerçekleştirildiği gözlemlenmiştir. Konuşucu bir kişinin söylemiş olduğu bir ifadeyi alıntı biçiminde aktarırken özgünlüğü korumak adına ifadedeki diğer dilden olan dil öğelerini o dile karıştırım yaparak dile getirmiştir.

(67)

F: “Дърпо dedim” dedim. Ihı “güveyden ötrü” dedim. “Onuştan gülerək gelmiş o” dedi, “odaya” dedi. Ihı, ihı.

(“Odun dedim” dedim. Ihı “güveyden ötürü” dedim. “O yüzden gülerək gelmiş o” dedi, “odaya” dedi. Ihı, ihı.)

B: Güldürmüşün доценткау.

(Güldürmüşün doçenti)

Örnek (67)’de konuşucular F kişisi ile bir hemşire arasında gerçekleşmiş olan bir karşılıklı konuşma ile ilgili konuşmaktadır. F kişisi aldığı ilk konuşma sırasında hemşireye “Дърпо dedim” (Odun dedim) dediğini alıntı biçiminde aktarmaktadır. Alıntı içindeki ifadede daha önceden başka bir kimseyle konuştuğu sırada birisi için Bulgarca “дърпо” (odun) dediğini belirtmekte olan F kişisi, Bulgarca orijinal sözcüğü alıntısında korumak adına alıntının temel dili olan Türkçe içine düzenek karışırımı yoluyla Bulgarca “дърпо” (odun) sözcüğünü dâhil etmektedir.

Araştırma kapsamında saptanan düzenek karışırımı örneklerinin sıklık ve oran olarak düzenek değıştirmesi işlevlerine göre dağılımı ve söz konusu bu karışırım verileri için istatistiksel çözümlemeler ile elde edilen sonuçlar şu şekildedir:

Tablo 4: Düzenek Değıştirmesi İşlevleri Kapsamında Karışımlara Ait Sıklık ve Oran Değışlerinin Dağılımı

İşlev	Sıklık	Oran (%)
1 - Diğer dilde ifade etme kolaylığı	1180	80,66
2 - Vurgulama / onay	203	13,88
3 - Netleştirme	23	1,57

4 - Duyuşsallık	46	3,14
5 - Tetikleme etkisi	0	0
6 - Dayanışma işlevi	1	0,07
7 - Değişiririr reddi	0	0
8 - Konu değişimi	0	0
9 - İkna	1	0,07
10 - Alıntı yapma	9	0,62
11 - Üçüncü kişilerin anlamasını engelleme	0	0
TOPLAM	1463	100

- 1’de görölme oranı 2,3,4,5,6,7,8,9,10 ve 11’den daha yüksektir ve istatistiksel olarak *anlamlıdır*.
- 2’de görölme oranı 3,4,5,6,7,8,9,10 ve 11’den daha yüksektir ve istatistiksel olarak *anlamlıdır*.
- 3’te görölme oranı 4’ten daha az; 5,6,7,8,9,10 ve 11’den daha yüksektir ve istatistiksel olarak *anlamlıdır*.
- 4’te görölme oranı 5,6,7,8,9,10 ve 11’den daha yüksektir ve istatistiksel olarak *anlamlıdır*.
- 5’te görölme oranı 10’dan daha azdır ve istatistiksel olarak *anlamlıdır*. 5’te görölme oranı 6 ve 9’a göre *anlamlı farklılık göstermemektedir*.
- 6’da görölme oranı 10’dan daha azdır ve istatistiksel olarak *anlamlıdır*. 6’da görölme oranı 7,8,9 ve 11’e göre *anlamlı farklılık göstermemektedir*.
- 7’de görölme oranı 10’dan daha azdır ve istatistiksel olarak *anlamlıdır*. 7’de görölme oranı 9’a göre *anlamlı farklılık göstermemektedir*.
- 8’de görölme oranı 10’dan daha azdır ve istatistiksel olarak *anlamlıdır*. 8’de görölme oranı 9’a göre *anlamlı farklılık göstermemektedir*.
- 9’da görölme oranı 10’dan daha azdır ve istatistiksel olarak *anlamlıdır*. 9’da görölme oranı 11’e göre *anlamlı farklılık göstermemektedir*.
- 10’da görölme oranı 11’den daha yüksektir ve istatistiksel olarak *anlamlıdır*.

Veri tabanında saptanan düzenek karıştırmaları açısından *diğer dilde ifade etme kolaylığı*, *vurgulama / onay*, *netleştirme*, *duyuşsallık* ve *alıntı yapma* işlevlerinin

diğer tüm işlevlere göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterdiği, bununla birlikte bu beş işlev dışındaki işlevlerin en az iki işleve göre anlamlı farklılık göstermediği görülmektedir. Toplam sayısı 1463 olarak saptanan düzenek karışımları içinde en sık başvurulmuş işlevin 1180 adet karıştırım örneği (% 80,66) ile *diğer dilde ifade etme kolaylığı* olduğu belirlenmiştir. İkidilli Bulgaristan Türkleri arasında en çok bu işleve yönelik olarak karışımların yapılması, bu bireylerin dillerden birindeki yeterliklerinin diğerindeki kadar iyi olmamasından ve diğer dilden öğeleri temel dil içinde kullanmanın getireceği bir avantajdan yararlanma isteklerinden kaynaklıdır denilebilir. Bu çalışmada, dil değiştirimlerinin işlevlerle olan ilişkisi ele alınırken düzenek kaydırımı özelinde ve düzenek karışımları özelinde ayrı ayrı hareket edilmiş olmakla birlikte gerçekleştirilen düzenek karışımları bağlamında karıştırım sayısının ne olduğu ve karışımların işlevlere göre sıklık dağılımının nasıl olduğu belirlenmiştir. Söz konusu yaklaşımla bu çalışma, alanyazındaki konuya ilişkin diğer çalışmalardan ayrılmaktadır ve izlemiş olduğu bu yol ile alanda öncü nitelikte bir çalışma olduğu söylenebilir.

Çalışmada ortaya konan bulgular ışığında Türkçe ve Bulgarca hâkim olan ikidilli Bulgaristan Türklerinin kendi aralarında gerçekleştirdikleri günlük konuşma süreçlerinde düzenek kaydırımı ve düzenek karışımları olgularına sıkça yer verdiklerini ve gerçekleştirilen bu dilsel olguların birbirine yakın sıklıklarda olduğunu belirtmek mümkündür. Çalışma bulguları, tüm işlevler arasında *vurgulama / onay* işlevinin hem kaydırım örnekleri hem de karıştırım örnekleri bağlamında sıklık açısından ön plana çıkan bir işlev ulamı olduğunu göstermiştir. Bununla birlikte kaydırımlar bağlamında yararlanılan işlevlerin karıştırım durumlarından daha geniş çapta olduğunu da araştırma bulguları açık bir biçimde göstermiştir.

Veri tabanında saptanan kaydırım ve karıştırım örneklerinin hangi işlevler bağlamında meydana getirildiği üzerine yapılan irdelemeler sonucunda veri tabanı kapsamında toplam 11 işlev ulamının bulunduğu ve her bir kaydırım ya da karıştırımın bu işlev türlerinden birine yönelik olarak ortaya konduğu belirlenmiştir. Söz konusu 11 işlev türünün 5'inin (*dayanışma işlevi, konu değişimi, ikna, alıntı ve üçüncü kişilerin anlamasını engelleme* işlevleri) çalışmanın 3.3. bölümünde değinilen alanyazındaki kaydırım ve karıştırım işlevleri ve gerekçeleri ile örtüştüğü görülmüştür. Bunların dışında kalan 6 işlev, alanyazında sözü geçen kaydırım ve

kariştirim işlevleri (ya da gerekçeleri) ile birebir örtüşmemekle birlikte bu çalışma kapsamında ortaya konmuş kaydırım ve kariştirim örneklerinin bir bölümü için gerçekleştirilme gerekçesi niteliğinde olduğu görülen işlev trleridirler. Bununla birlikte sözü geçen 6 işlevden *tetikleme etkisi* dışındaki diğer 5 işlev, geniş kapsamlı işlev türleri olduklarından kendi içlerinde birçok farklı kaydırım ve kariştirim durumunu kapsar nitelikte olmakla birlikte bu durumlardan bazıları alanyazında değinilen kimi işlev türleriyle de örtüşme göstermektedir.

SONUÇ

Düzenek kaydırımı, bir söylem ya da tümce kapsamında ikidilli ya da çokdilli bireyin diller arasında değiştirim yapması, yani bir dilden diğer bir dile geçiş yapması yoluyla gerçekleşen dilsel bir görüngüdür. Düzenek karıştırımı ise ikidilli ya da çokdilli bireyin belli bir tümce kapsamındaki ek, sözcük ya da öbekleri tümceyi meydana getiren baskın dille yapılandırmak yerine söz konusu ögeyi başka bir dilden alıp tümce içine yerleştirdiği bir dilsel görüngüdür. Bu çalışmada söz konusu olgular Bulgarca ve Türkçe ikidilli Bulgaristan Türklerinin gündelik konuşma söyleminde incelenmiştir.

Çalışmanın kapsamı doğrultusunda belirlenen araştırma sorularında Türkçe ve Bulgarca ikidilli bireylerin gündelik konuşmalarında düzenek kaydırımı ve karıştırımı olgularını ne sıklıkla ve hangi işlevlerle kullandıkları; düzenek karıştırımı ve kaydırımından hangisini daha çok yeğledikleri; kullanım ve işlev sıklıkları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olup olmadığı 5 saatlik konuşma kaydından oluşan veri tabanı çerçevesinde incelenmiştir.

İlk aşamada günlük konuşma kayıtlarından elde edilen çevriyazılar, yani çalışmanın veri tabanı, irdelenmiş ve düzenek kaydırımı ve düzenek karıştırımı örnekleri saptanmış ve daha sonra bu örneklerin nasıl bir iletişimsel işleve yönelik olarak gerçekleştirildiği belirlenmek üzere konuşma bağlamı ve alanyazında önceki çalışmalarda belirlenen düzenek değiştirimi işlevleri de dikkate alınarak incelenmiştir. Sonuç olarak, toplam düzenek kaydırımının 11 ve karıştırımı 7 iletişim işleviyle kullanıldığı belirlenmiştir. Veri tabanı kapsamında belirlenmiş olan 11 düzenek değiştirimi işlevi aşağıdaki gibidir:

- Diğer dilde ifade etme kolaylığı
- Vurgulama / onay
- Netleştirme
- Duyuşsallık
- Tetikleme etkisi
- Dayanışma
- Değiştirim reddi
- Konu değişimi

- İkna
- Alıntı yapma
- Üçüncü kişilerin anlamasını engelleme

Çalışma kapsamında belirlenmiş düzenek karıştırımı işlevleri ise aşağıdaki gibidir:

- Diğer dilde ifade etme kolaylığı
- Vurgulama / onay
- Netleştirme
- Duyuşsallık
- Dayanışma
- İkna
- Alıntı yapma

Çalışma kapsamında belirlenen 11 işlev ulamının 5'i alanyazındaki ulamlarla örtüşmekte, diğer 6 işlev ise bu çalışma kapsamında saptanmıştır.

İkinci soruyu yanıtlamak amacıyla toplam kaydırım ve karıştırım örneği sayısının belirlenmiştir. Sonuçlar incelendiğinde ikidilli Bulgaristan Türklerinin kendi aralarındaki günlük konuşmalarında hem düzenek kaydırımının hem de düzenek karıştırımı kullandıkları ve toplamda kaydırıma ve karıştırıma başvurma sıklıklarının birbirinden çok da farklı olmadığı görülmüştür. Toplam olarak bakıldığında, 1530 kaydırım ve 1463 karıştırım örneği belirlenmiştir. Bununla birlikte kaydırımların karıştırımların kullanım işlevleri ve sıklıkları arasında farklılıklar saptanmıştır. Düzenek kaydırımlarına en çok *vurgulama / onay* (475 adet) ve *değiştirim reddi* (307 adet) işlevleri bağlamında, düzenek karıştırımlarına ise en çok *diğer dilde ifade etme kolaylığı* (1180 adet) ve *vurgulama / onay* (203 adet) işlevleri bağlamında başvurulduğu görülmüştür. Buradan yola çıkarak *vurgulama / onay* işlevinin hem değişimler hem de karıştırımlar bağlamında sıklığı yüksek olan bir işlev ulamı olduğunu söylemek mümkündür. *Üçüncü kişilerin anlamasını engelleme* (2 adet) ve *dayanışma işlevi* (6 adet) bağlamında ise en az düzenek kaydırımına başvurulduğu görülmüş olup düzenek karıştırımına en az *ikna* (1 adet) ve *dayanışma işlevi* (1 adet) bağlamında başvurulduğu görülmüştür.

Araştırmamızın üçüncü sorusunu yanıtlamak, yani düzenek kaydırımının ve karıştırımının hangi iletişim işleviyle daha sıklıkla kullanıldığı ve bunun istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını saptamak, amacıyla nicel bulgulara istatistiksel *ki-kare testi* uygulanmıştır. Test kapsamında kaydırımlar da karıştırımlar da veri tabanındaki toplam işlev sayısı olan 11 işlev temel alınarak kendi içlerinde değerlendirilmiş olup karıştırımların testinde karıştırım örneği bulunmayan işlevlerin sıklık değeri 0 olarak girilmiştir. Sonuç olarak kaydırım ve karıştırım sıklık değerleri için ayrı ayrı olacak şekilde hangi işlevler arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu ve hangi işlevin hangi işleve göre istatistiksel olarak anlamlı fark göstermediği belirlenmiştir.

Düzenek kaydırımları kapsamında en yüksek sıklığa sahip iki işlev olan *vurgulama / onay* ve *değiştirim reddi* işlevleri arasında anlamlı fark olması, *vurgulama /onay* işlevinin diğer tüm kaydırım işlevlerine göre anlamlı farklılık göstermesi ve *değiştirim reddi* işlevinin *netleştirme* dışındaki diğer tüm kaydırım işlevleri ile anlamlı fark göstermesi *vurgulama / onay* ve *değiştirim reddi* işlevlerinin ikidilli Bulgaristan Türklerinin günlük konuşmalarında sıkça başvurdukları düzenek kaydırımı işlevi olduğunu sıklık verileriyle koşut olarak destekler niteliktedir. Düzenek kaydırımının en sık olarak bu işlevlerle kullanılması, araştırmamızın katılımcıları olan Bulgaristan Türklerinin günlük yaşamlarında birbirlerinden onay alma ve karşısındakinin kendisini iyi anladığının onaylanması ve böylece aralarında sağlıklı bir iletişim isteklerini göstermektedir. İletişimde kullanılan düzeneğin değiştirilmesinin reddi ise katılımcının söylem konusunun içeriğiyle ve duyuşsal yönüyle ilgili olduğu öngörülebilir. Konuşucu düzeneğin kaydırılmasıyla iletişimin etkisinin azalacağı düşüncesiyle aynı düzenekle iletişimi sürdürmeyi talep etmektedir. Düzenek kaydırımının dayanışma ve duyuşsallık sezdirimleri alanyazındaki çalışmalarda yer almaktadır. Bu bulgumuz çalışmaları destekler niteliktedir.

Düzenek karıştırımları kapsamında da en yüksek sıklığa sahip iki işlev *diğer dilde ifade etme kolaylığı* ve *vurgulama / onay* işlevleridir. Diğer işlevlerin kullanım oranları arasında anlamlı bir fark bulunmaktadır. Bu sonuca göre, *diğer dilde ifade etme kolaylığı* ve *vurgulama / onay* işlevleri ikidilli Bulgaristan Türklerinin günlük konuşmalarında sıkça başvurdukları düzenek karıştırımı işlevleri olduğunu

istatistiksel olarak da belirlenmiştir. Vurgulama/onay işlevinin diğer işlevlere oranla daha anlamlı olması, yukarıda da belirtildiği gibi, iletişimin iyi işlemesi, yanlış anlamamanın engellenmesi ve böylece dayanışmanın sürmesi ile açıklanabilir. Diğer dilde ifade etme kolaylığı işlevi de aslında ikidillilik çalışmalarında ortaya konan, ikidilli bağlamlarda bireylerin iletişim konusuyla ilgili olarak hangi dilde terimleri ya da konuyu daha iyi bildiğinin düzenek seçimini etkilediği bulgusuyla desteklenmektedir.

Türkçe alanyazındaki konuya ilişkin çalışmalar arasında düzenek değiştirimi olgusunun bireyler arasında hangi işlevlere yönelik olarak gerçekleştirildiğini ve bu bağlamda hangi işlevin kullanım açısından ön plana çıktığını saptamayı amaçlayan çalışmalar bulunmaktadır. Bununla birlikte bu çalışmada dil değiştirimi işlevleri düzenek kaydırımı ve düzenek karıştırımı olguları için ayrı ayrı olacak biçimde sayı ve sıklık yönünden ele alınmıştır. Bu açıdan, çalışmanın alanyazınına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bundan sonra yapılacak olan çalışmalarda, ikidilli Bulgaristan Türklerinin gündelik konuşma söylemindeki kaydırım ve karışımların bireylerin yaşlarına göre belli yönlerden farklılıklar gösterip göstermediği, bireylerin cinsiyetleri ile değişimler arasında bir ilintinin olup olmadığı ve varsa nasıl bir ilintinin olduğu, bireylerin Bulgaristan'ın bir köyünde ya da şehrinde yaşamalarının kaydırım ve karışımlar üzerindeki olası etkisinin ne olduğu ya da bireylerin sözlü söylemlerinde kendisini gösteren bürünsel özellikler ile değişim olgusu arasındaki bir ilinti olup olmadığı gibi konular incelenebilir.

KAYNAKÇA

Abdul-Zahra, S. (2010). Code-switching in language: An applied study. *Journal of College of Education for Women*, 21(1), 283-296.

Açıklan, I. (1991). Türk gençlerinin yaşlıları arasında kullandıkları konuşma biçimleri. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, 2, 75-78.

Agar, M. ve MacDonald, J. (1995). Focus groups and ethnography. *Human Organization*, 54(1), 78–86. doi: 10.17730/humo.54.1.x102372362631282

Akata, Z. H. (2018). Genel ağ dili seslenme öğelerinin toplumdilbilimsel sezdirimleri. *Mersin Üniversitesi Dil ve Edebiyat Dergisi*, 15(2).

Akeel, E. S. (2016). Investigating code switching between Arabic/English bilingual speakers. *English Linguistics Research*, 5(2), 57-64. doi: 10.5430/elr.v5n2p57

Al Heetia, N. H. ve Al Abdely, A. A. (2016). Types and functions of code-switching in the English language used by Iraqi doctors in formal setting. *International Journal of Advanced Research and Review*, 1(8), 10-18.

Alenezi, A. A. (2010). Students' languages attitude towards using code-switching as a medium of instruction in the college of health sciences: An exploratory study. *Annual Review of Education, Communication & Language Sciences*, 7, 1-22.

Alhourani, A. Q. (2018). Code switching as a communicative strategy for the bilingual Saudi speakers at Jouf University. *International Journal of Linguistics, Literature and Translation*, 1(4), 10-19. doi: 10.32996/ijllt.2018.1.4.9

Alrowais, H. (2012). *Code Switching Between Arabic and English, Social Motivations and Structural Constraints*. (Doctoral Dissertation). Indiana, USA: Ball State University.

Al-Sayadi, M. (2016). Traces of English in Arabic dialects. *Lingwistyka Stosowana*, 17(2), 123-137. doi: 10.32612/uw.20804814.2016.2.pp.123-137

Androutsopoulos, J. (2013). Code-Switching in Computer-Mediated Communication. *Pragmatics of Computer-Mediated Communication* (ss. 659–686). Editors S. C. Herring, D. Stein and T. Virtanen. Berlin, Germany & New York, NY: Mouton de Gruyter.

Appel, R. ve Muysken, P. (1987). *Language Contact and Bilingualism*. London: Edward Arnold.

Ardi, H. (2013). The Translation of Military Register in the War Movie Subtitle. *Proceeding of the International Seminar on Languages and Arts* (ss. 232-237). Padang: FBS Universitas Negeri Padang.

Asih, R. K. (2016). Code switching in the novel “One Meaning Thousand Ways I Love You” by Ardelia Karisa. *Humanis*, 14(2), 101-107.

Aşkın Balcı, H. (2019). Etkileşim dilbilimi ve toplumdilbilim. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(68), 45-55. doi: 10.17719/jisr.2019.3804

Ataş, Ş. (2017). *Mardin'de Çok Dillilik ve Ana Dili Arapça Olan Çok Dillilerde Kod Değiştirimleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mersin: Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ataş, U. (2012). *Discourse Functions of Students' and Teachers' Code-Switching in EFL Classrooms: A Case Study in a Turkish University*. (Unpublished Master's Thesis). Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi.

Auer, P. (Ed.). (2013). *Code-Switching in Conversation: Language, Interaction and Identity*. New York, NY: Routledge.

Ayoobiyan, H. ve Samar, R. G. (2015). On the functions of students code switching in ELT classrooms. *Iranian Journal of Applied Language Studies*, 7(2), 61-84.

Babalola, E. T. ve Taiwo, R. (2009). Code-switching in contemporary Nigerian hip-hop music. *Itupale Online Journal of African Studies*, 1, 1-26.

Baetens Beardsmore, H. (1986). *Bilingualism: Basic Principles* (2. basım). Clevedon: Multilingual Matters.

Baghana, J. ve Porkhomovskiy, V. Y. (2018). On interdisciplinary studies of language contacts and contact-induced changes. *Research result, Questions of Theoretical and Applied Linguistics*, 4(4), 14-19. doi: 10.18413/2313-8912-2018-4-4-0-2

Bahadoran-Baghbaderani, A. ve Zarei, G. R. (2018). Are evolving paradigms in sociolinguistics turning it into a well-developed discipline?. *Journal of Applied Linguistics and Language Research*, 5(1), 15-32.

Baker, C. (2001). *Foundations of Bilingual Education and Bilingualism* (3. basım). Clevedon: Multilingual Matters.

Baker, C. (2014). *A Parents' and Teachers' Guide to Bilingualism*. Bristol, UK: Multilingual Matters.

Barredo, I. M. (1997). Pragmatic Functions of Code-Switching Among Basque-Spanish Bilinguals. *Actas do I Simposio Internacional sobre o Bilingüismo* (ss. 528-541), The University of Vigo.

Bas, M. (2012). The genesis of creoles: when interim grammars become permanent. https://www.academia.edu/2914349/The_genesis_of_creoles_when_interim_grammars_become_permanent, (24.01.2020).

Basuki, Hartati, U. ve Mukhlis (2019). Language variation choice in social interaction among bilingual speech community. *Proceedings: The 1st International Conference on Technology, Education and Science*, 1(1), 71–77.

Bautista, M. L. S. (2004). Tagalog-English code switching as a mode of discourse. *Asia Pacific Education Review*, 5(2), 226-233. doi: 10.1007/BF03024960

Bayyurt, Y. (2013). Current perspectives on sociolinguistics and English language education. *The Journal of Language Learning and Teaching*, 3(1), 69-78.

Bhat, G., Choudhury, M. ve Bali, K. (2016). *Grammatical Constraints on Intra-Sentential Code-Switching: From Theories to Working Models*. <https://arxiv.org/abs/1612.04538>, (26.01.2020).

Bhatt, R. M. ve Bolonyai, A. (2011). Code-switching and the optimal grammar of bilingual language use. *Bilingualism: Language and Cognition*, 14(4), 522-546. doi: 10.1017/S1366728910000295

Bican, G. (2017). İki dilliliğin tanımlanması: Kuramsal tartışmalar ve güncel dilbilimsel yaklaşımlar. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 5(2), 353-366. doi: 10.16916/aded.298779

Bilewicz, M. ve Bocheńska, A. (2010). How Language Affects Two Components of Racial Prejudice? A Sociopsychological Approach to Linguistic Relativism. *Perspectives in Politics and Discourse* (ss. 385–396). Editors Urszula Okulska and Piotr Cap. Amsterdam: John Benjamins.

Biró, E. (2018). More than a Facebook share: Exploring virtual linguistic landscape. *Acta Universitatis Sapientiae, Philologica*, 10(2), 181-192. doi: 110.2478/ausp-2018-0022

Bista, K. (2010). Factors of code switching among bilingual English students in the university classroom: A survey. *English for Specific Purposes World*, 9(29), 1-19.

Blom, J.-P. ve Gumperz, J. J. (1972). Social Meaning in Linguistic Structures: Code-Switching in Norway. *Directions in Sociolinguistics: The Ethnography of Communication* (ss. 407-434). Editors John J. Gumperz and Dell Hymes. Oxford: Basil Blackwell.

Bloomfield, L. (1933). *Language*. New York: Holt.

Bobak, H. R. ve Bobak, M. I. (2018). Canadian bilingualism and biculturalism in diachronic dimension. *Young Scientist*, 3(55), 152-156.

Borgwaldt, S. R. (2014). Multilingualism in Germany: Potential and challenges for society and individuals. <http://103.216.87.80/index.php/isla/article/viewFile/5304/4186>, (09.03.2020).

Boztepe, E. (2003). Issues in code-switching: Competing theories and models. *Studies in Applied Linguistics and TESOL*, 3(2), 1-27. doi: 10.7916/D8ZP4JMT

Brettanny, B. ve de Klerk, V. (2008). Bilingualism: The one-person one-language bond. *Language Matters*, 26(1), 40-58. doi: 10.1080/10228199508566090

Brezjanovic-Shogren, J. (2011). *Analysis of code-switching and code-mixing among bilingual children: Two case studies of Serbian-English language interaction*. (Unpublished Master's Thesis). Kansas: Wichita State University.

Brice, A. ve Anderson, R. (1999). Code mixing in a young bilingual child. *Communication Disorders Quarterly*, 21, 17–22. doi:10.1177/152574019902100103

Brunstad, E. (2003). Standard language and linguistic purism. *Sociolinguistica*, 17(1), 52-70. doi: 10.1515/9783110245226.52

Butler, Y. G. (2012). Bilingualism/Multilingualism and Second Language Acquisition. *Blackwell Handbooks in Linguistics: Handbook of Bilingualism and Multilingualism* (ss. 109-136). Editors Tej K. Bhatia and William C. Ritchie. Somerset, NJ: Wiley.

Canbulat, M. ve Özşavli, M. (2019). Türkiye’de toplumdilbilim alanında yapılan lisansüstü tezlerin çeşitli açılardan incelenmesi. *Language and Literature*, 14(2), 427-440. doi: 10.29228/TurkishStudies.22606

Cantone, K. F. (2007). *Code-Switching in Bilingual Children*. The Netherlands: Springer.

Carter, D., Davies, P., Deuchar, M. ve Couto, M. D. C. P. (2011). A systematic comparison of factors affecting the choice of matrix language in three bilingual communities. *Journal of Language Contact*, 4(2), 153-183. doi: 10.1163/187740911X592808

Casielles-Suárez, E. (2013). Radical code-switching in the Brief wondrous life of Oscar Wao. *Bulletin of Hispanic Studies*, 90(4), 475-487. doi: 10.3828/bhs.2013.30

Cengiz, K. ve Türk, H. (2009). Hatay’da iki dillilik ve iki dillilikten kaynaklanan dil karışması. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(12), 190-208.

Chambers, J. K. ve Schilling, N. (Eds.). (2013). *The Handbook of Language Variation and Change*. Oxford: Blackwell.

Chan, B. H. S. (2009). English in Hong Kong Cantopop: Language choice, code-switching and genre. *World Englishes*, 28(1), 107-129. doi: 10.1111/j.1467-971X.2008.01572.x

Chanda, V. M. (2017). Issues in translation as a multidisciplinary field. *International Journal of Humanities and Cultural Studies*, 4(3), 49-61.

Chilingaryan, K. P. ve Gorbatenko, R. G. (2014). Competence and competency. Ability and motivation. *Language, Individual & Society. Journal of International Scientific Publications*, 8, 40-53.

Chowdhury, N. (2012). Classroom code switching of English language teachers at tertiary level: A Bangladeshi perspective. *Stamford Journal of English*, 7, 40-61. doi: 10.3329/sje.v7i0.14462

Chui, H. L., Liu, Y. ve Mak, B. C. N. (2016). Code-switching for newcomers and veterans: A mutually-constructed discourse strategy for workplace socialization and identification. *International Journal of Applied Linguistics*, 26(1), 25-51. doi: 10.1111/ijal.12078

Collinge, N. E. (Ed.). (1990). *An Encyclopaedia of Language*. London & New York: Routledge.

Cortés, N. C. (2005). Negative language transfer when learning Spanish as a foreign language. *Interlingüística*, 16(1), 237-248.

Coşkun Yaşar, G. ve Yıldız, S. (2018). Kod değiştirme inançları ölçeği: Bir ölçek geliştirme çalışması. *Kastamonu Education Journal*, 26(2), 461-473. doi:10.24106/kefdergi.389808

Coşkun, G. (2016). *Üniversite Öğrencilerinin İngilizce Derslerinde Kod Değiştirmeye İlişkin İnançları ile İngilizce Dersine İlişkin Tutumları Arasındaki İlişki*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi.

Coupland, N. ve Jaworski, A. (Eds.). (2009). *The New Sociolinguistics Reader*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Crystal, D. (1987). *The Encyclopedia of Language*. Cambridge: Cambridge University Press.

Cui, Q. ve Cui, T. (2015). Multilingualism alive. *Theory and Practice in Language Studies*, 5(5), 889-893. doi: 10.17507/tpsl.0505.01

Çetinoğlu, Ö. (2016). A Turkish-German code-switching corpus. *Proceedings of the Tenth International Conference on Language Resources and Evaluation (LREC 2016)* (ss. 4215-4220). Portorož, Slovenya.

Çetinoğlu, Ö. (2017). A Code-Switching Corpus of Turkish-German Conversations. *Proceedings of the 11th Linguistic Annotation Workshop* (ss. 34-40). Valencia, İspanya.

Çetinoğlu, Ö. ve Çöltekin, Ç. (2019). Challenges of Annotating a Code-Switching Treebank. *Proceedings of the 18th International Workshop on Treebanks and Linguistic Theories (TLT, SyntaxFest 2019)* (ss. 82-90). doi: 10.18653/v1/W19-7809

Demiray, F. (2015). İkidillilik bağlamında düzenek değiştirme olgusu temel dil çerçeve modeline göre incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 26-39. doi: 10.1501/sbeder_0000000100

Demirdöven, G. H. ve Okur, A. (2017). İki dilli Türkçe öğretmeni adaylarının iki dillilik olgusuna yönelik görüşleri (Duisburg/Essen Üniversitesi örneği). *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 5(4), 774-805. doi: 10.16916/aded.322742

Deuchar, M. (2006). Welsh-English code-switching and the Matrix Language Frame model. *Lingua*, 116(11), 1986-2011. doi: 10.1016/j.lingua.2004.10.001

Dewaele, J. M., Beardsmore, H. B., Housen, A. ve Wei, L. (Eds.). (2003). *Bilingualism: Beyond Basic Principles*. Clevedon: Multilingual Matters.

Di Sciullo, A. M., Muysken, P. ve Singh, R. (1986). Government and code-mixing. *Journal of Linguistics*, 22(1), 1-24. doi: 10.1017/S0022226700010537

Dong, J. (2014). Study on gender differences in language under the sociolinguistics. *Canadian Social Science*, 10(3), 92-96. doi: 10.3968/4602

Dunmore, S. (2011). Xians via Yish? Language attitudes and cultural identities on Britain's Celtic periphery. *Cornish Studies*, 19(1), 60-83. doi: 10.1386/corn.19.1.60_1

Dunne, B. G. (2017). Code-switching は何ですか。 (What is code-switching?). *Shoin ELTC Forum*, (6), 8-16.

Duran, L. (1994). Toward a better understanding of code switching and interlanguage in bilinguality: Implications for bilingual instruction. *The Journal of Educational Issues of Language Minority Students*, 14, 69-88.

Duranti, A. (Ed.). (2004). *A companion to Linguistic Anthropology*. Oxford: Blackwell.

Eldin, A. A. T. S. (2014). Socio linguistic study of code switching of the Arabic language speakers on social networking. *International Journal of English Linguistics*, 4(6), 78-86. doi: 10.5539/ijel.v4n6p78

Ersoy, H. Y. (2017). Code-switching among languages: The instance of Bashkir literary language. *Dil Araştırmaları*, 21, 61-77.

Erton, İ. (2000). Contributions of discourse analysis to language teaching. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19, 201-211.

Ervin-Tripp, S. (1964). An analysis of the interaction of language, topic, and listener. *American Anthropologist*, 66(6), 86-102. doi: 10.1525/aa.1964.66.suppl_3.02a00050

Escamilla, K. ve Hopewell, S. (2007). The role of code-switching in the written expression of early elementary simultaneous bilinguals. *American Educational Research Association*, University of Colorado Boulder, ABD.

Espín, O. M. (2013). “Making love in English” Language in psychotherapy with immigrant women. *Women & Therapy*, 36(3-4), 198-218. doi: 10.1080/02703149.2013.797847

Fairchild, S. ve Van Hell, J. G. (2015). Determiner-noun code-switching in Spanish heritage speakers. *Bilingualism: Language and Cognition*, 20(1), 150-161. doi: 10.1017/S1366728915000619

Fairclough, N. (1989). *Language and Power*. London: Longman.

Field, F. W. (2011). *Key Concepts in Bilingualism*. New York: Palgrave Macmillan.

Fishman, J. A. (1972). The Sociology of Language. *Language and Social Context: Selected Readings* (ss. 45-58). Editor Pier Paolo Giglioli. Harmondsworth, UK: Penguin.

Flores, N. ve Lewis, M. (2016). From truncated to sociopolitical emergence: A critique of super-diversity in sociolinguistics. *International Journal of the Sociology of Language*, (241), 97-124. doi: 10.1515/ijsl-2016-0024

Flyman-Mattsson, A. ve Burenhult, N. (1999). Code-switching in second language teaching of French. *Lund Working Papers in Linguistics*, 47, 59-72.

Francis, W. N. (1983). *Dialectology: An Introduction*. New York: Longman.

Fridy, E. (2019). Rural and urban dialect perceptions of Kentucky high schoolers. *The Young Researcher*, 3(1), 50-59.

Fuller, J. M. (1993). Hearing between the lines: Style switching in a courtroom setting. *Pragmatics*, 3(1), 29-43. doi: 10.1075/prag.3.1.02ful

Gardner-Chloros, P. ve Edwards, M. H. (2004). Assumptions behind grammatical approaches to code-switching: When the blueprint is a red herring. *Transactions of the Philological Society*, 102(1), 103–129. doi: 10.1111/j.0079-1636.2004.00131.x

Gebhardt, J. (2011). *Speech Recognition on English-Mandarin Code-Switching Data Using Factored Language Models*. (Master's Thesis). Germany: Karlsruhe Institute of Technology.

Giles, H. ve Powesland, P. F. (1975). *Speech Style and Social Evaluation*. London: Academic Press.

Gluth, E. (2008). *Code-Switching: Grammatical, Pragmatic and Psycholinguistic Aspects*. Munchen, Germany: GRIN.

Gordon, E. (2009). The New Zealand accent: A clue to New Zealand identity?. *New Zealand English Journal*, 23, 32–47.

Gordon, M. J. (2006). Interview with William Labov. *Journal of English Linguistics*, 34(4), 332-351. doi: 10.1177/0075424206294308

Gordon, M. ve Heath, J. (1998). Sex, sound symbolism, and sociolinguistics. *Current Anthropology*, 39(4), 421-449.

Gökdağ, B. A. (2011). Doğu Karadeniz’de konuşulan diller ve Türkçe ile etkileşimleri. *Karadeniz Araştırmaları*, 31(31), 111-134.

Gramatkovski, B. ve Ristevska, M. (2019). Early bilingualism: Challenge for educators and educational institutions (kindergartens and schools). *International Journal of Education TEACHER*, 9(17), 55-62. doi: 10.20544/teacher.17.06

Greggio, S. ve Gil, G. (2007). Teacher’s and learner’s use of code-switching in the English as a foreign language classroom: A qualitative study. *Linguagem & Ensino*, 10(2), 371-393.

Grosjean, F. (1982). *Life with Two Languages: An Introduction to Bilingualism*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Grosjean, F. (1985). The bilingual as a competent but specific speaker-hearer. *Journal of Multilingual & Multicultural Development*, 6(6), 467-477.

Grosjean, F. (1988). Exploring the recognition of guest words in bilingual speech. *Language and Cognitive Progress*, 3(3), 233-274. doi: 10.1080/01690968808402089

Grosjean, F. (2001). The Bilingual’s Language Modes. *One Mind, Two Languages: Bilingual Language Processing* (ss. 1-22). Editor Janet Nicol. Malden, MA: Blackwell.

Grosjean, F. (2010). *Bilingual: Life and Reality*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Grosjean, F. ve Li, P. (2013). *The Psycholinguistics of Bilingualism*. Oxford: Wiley Blackwell.

Guerrero, C. H. (2010). Elite vs. folk bilingualism: The mismatch between theories and educational and social conditions. *HOW, A Colombian Journal for Teachers of English*, 17(1), 165-179.

Gueye, M. (2015). Some reflections on the relationships between bilingualism, intelligence quotient (IQ) and error making in teaching of English as a foreign language in Mali. *Journal of Language Teaching and Research*, 6(1), 85-90. doi: 10.17507/jltr.0601.10

Gulzar, M. A. (2010). Code-switching: Awareness about its utility in bilingual classrooms. *Bulletin of Education and Research*, 32(2), 23-44.

Gumperz, J. J. (1982a). *Discourse Strategies*. Cambridge: Cambridge University Press.

Gumperz, J. J. (Ed.). (1982b). *Language and Social Identity*. Cambridge: Cambridge University Press.

Gumperz, J. J. ve Hernandez, E. (1969). Cognitive aspects of bilingual communication. Working Papers of the Language Behavior Research Laboratory, No. 28.

Guodong, Y. (2001). *The Research on English/Chinese Codeswitching: An Adaptation Approach*. Shangxi: Renmin Press.

Güven, A. (2012). Toplumsal dilbilimin kapsam alanı. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (13), 55-62.

Hakuta, K., Ferdman, B. M. ve Diaz, R. M. (1987). Bilingualism and Cognitive Development: Three Perspectives. *Advances in Applied Psycholinguistics* (ss. 284-319). Editor Sheldon E. Rosenberg. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Halim, N. S. ve Maros, M. (2014). The functions of code-switching in Facebook interactions. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 118, 126-133. doi: 10.1016/j.sbspro.2014.02.017

Hamers, J. F. ve Blanc, M. H. A. (2000). *Bilinguality and Bilingualism*. Cambridge, MA: Cambridge University Press.

Hardiyanti, N. H. (2020). *Code Switching: A Phenomenon In Bilingualism*. https://www.academia.edu/15625046/CODE_SWITCHING_A_PHENOMENON_IN_BILINGUALISM, (26.01.2020).

Haugen, E. (1953). *The Norwegian Language in America: A Study in Bilingual Behavior*. Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Press.

Haust, D. (1995). *Codeswitching in Gambia: Eine Soziolinguistische Untersuchung von Mandinka, Wolof und Englisch in Kontakt*. Cologne: Rüdiger Köppe.

Hemsley, G., Holm, A. ve Dodd, B. (2006). Diverse but not different: The lexical skills of two primary age bilingual groups in comparison to monolingual peers. *International Journal of Bilingualism*, 10(4), 453-476. doi: 10.1177/13670069060100040401

Hoffman, C. (1991). *An Introduction to Bilingualism*. London: Longman.

Holm, J. (2000). *An Introduction to Pidgins and Creoles*. Cambridge: Cambridge University Press.

Holmes, J. (1992). *An Introduction to Sociolinguistics* (1st ed.). London: Longman.

Holmes, J. (2001). *An Introduction to Sociolinguistics* (2nd ed.). London: Longman.

Holmes, J. (2008). *An Introduction to Sociolinguistics* (3rd ed.). London: Longman.

Holmes, J. (2013). *An Introduction to Sociolinguistics* (4th ed.). London: Routledge.

Hovorun, C. (2019). Patristics and sociolinguistics. https://www.academia.edu/39749775/Patristics_and_Sociolinguistics, (22.02.2020).

Hudson, R. A. (1996). *Sociolinguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Huss, L. (1991). Se on semmone, semmone, isa sanoo uggla. *The Bilingual Family Newsletter*, 8(3), 1-4.

Hymes, D. H. (1962). The Ethnography of Speaking. *Anthropology and Human Behavior* (ss. 13-53). Editors Thomas Gladwin and William Curtis Sturtevant. Washington, DC: Anthropological Society of Washington.

Hymes, D. H. (1967). Models of the interaction of language and social settings. *Journal of Social Issues*, 23(2), 8-28. doi: 10.1111/j.1540-4560.1967.tb00572.x

Ilhem, M. S. (2013). Dialectology an interactional overlap of disciplines. *Open Journal of Modern Linguistics*, 3(2), 157-160. doi: 10.4236/ojml.2013.32021

International Journal of Bilingualism, 10(4), 453-476. doi: 10.1177/13670069060100040401

Inuwa, Y. N., Christopher, A. A. ve Bakrin, H. B. (2014). Factors motivating code switching within the social contact of Hausa bilinguals. *IOSR Journal of Humanities And Social Science (IOSR-JHSS)*, 19(3), 43-49. doi: 10.9790/0837-19354349

İmer, K. (1990). *Dil ve Toplum*, Ankara: Gündoğan Yayınları.

İmer, K., Kocaman, A. ve Özsoy, A. S. (2013). *Dilbilim Sözlüğü*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

İnan, K. (2018). *Kazakistan'da Yaşayan Ahıska Türklerinde Türkçe Ana Dili Bağlılığı*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi.

İnci Kavak, V. (2016). *A Conversation Analytic Approach to the Functions of Learner Code-Switching in a University Level EFL Classroom in Turkey*. (Unpublished Master's Thesis). Muğla: Sıtkı Koçman Üniversitesi.

Jakobson, R. (1990). *On Language*. Editors Linda Waugh and Monique Monville-Burston. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Jalil, S. A. (2009). Grammatical perspectives on code-switching. *ReVEL*, 7(13), 1-11.

Jamaa, J. H. (2012). Subordinate elements in code-switching conversation structure. *Journal of Linguistics Association of Nigeria*. 17(1), 91-99.

Jankelowitz, D. L. ve Bortz, M. A. (1996). The interaction of bilingualism and stuttering in an adult. *Journal of Communication Disorders*, 29(3), 223-234. doi: 10.1016/0021-9924(95)00050-x

Jingxia, L. (2010). Teachers' code-switching to the L1 in EFL classroom. *The Open Applied Linguistics Journal*, 3(10), 10-23. doi: 10.2174/1874913501003010010

Johansson, S. (2014). *Code-Switching in the English Classroom: What Teachers do and What Their Students Wish They Did*. <http://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A691914&dswid=-6417>, (27.01.2020).

Karahan, F. (1995). *A Preliminary Study on the Language Use of Third Generation Immigrant Karachais*. (Unpublished Master's Thesis). Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

Karahan, F. (2004). Ethnolinguistic vitality, attitudes, social network and code-switching: The case of Bosnian-Turks living in Sakarya, Turkey. *International Journal of the Sociology of Language*, 165, 59-92.

Karahan, F. (2005). Bilingualism in Turkey. *Proceedings of the 4th International Symposium on Bilingualism* (ss. 1152-1166). Editors James Cohen, Kara T. McAlister, Kellie Rolstad and Jeff MacSwan. Somerville, MA: Cascadilla Press.

Karp, M. ve Vögele, C. (2016). Does anyone still understand me? Psychotherapy and multilingualism. *Verhaltenstherapie*, 26(3), 156-157. doi: 10.1159/000448818

Kasap, S. (2015). A case study related to the first language attrition among Kurdish-Turkish bilingual students in Turkey. *Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü Dergisi*, 1(2), 67-81.

Kemaloğlu-Er, E. (2018). Patterns of intrasentential code-switching in Turkish-English bilingual discourse: Testing the free morpheme and the equivalence constraint. *Artibilim: Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 35-45.

Kheder, R. M. (2019). The pros and cons of bringing children up bilingually. *Journal of University of Human Development*, 5(3), 73-78. doi: 10.21928/juhd.v5n3y2019.pp73-78

Kıran, Z. ve Kıran (Eziler), A. (2012). *Dilbilime Giriş*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Kim, E. (2006). Reasons and motivations for code-mixing and code-switching. *Issues in EFL*, 4(1), 43-61.

Konidaris, E. (2010). Code-switching among trilingual Montrealers: French, English and a heritage language. *International Journal of Arts and Sciences*, 3(11), 286-320.

Koziol, J. M. (2000). *Code-Switching Between Spanish and English in Contemporary American Society*. (Unpublished Master's Thesis). Maryland, USA: St. Mary's College of Maryland.

König, G. Ç. (1991). Toplumdilbilim açısından 'dil' ve 'dil türleri' kavramları üzerine, *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, 2, 59-70.

Köpke, B. ve Schmid, M. S. (2004). Language Attrition: The Next Phase. *First Language Attrition: Interdisciplinary Perspectives on Methodological Issues* (ss. 1-43). Editors Monika S. Schmid, Barbara Köpke, Merel Keijzer and Lina Weilemar. Amsterdam, The Netherlands: John Benjamins.

Kramsch, C. (1998). *Language and Culture*. Oxford: Oxford University Press.

Kusmayadi, Y. ve Suryana, Y. (2017). Improving students' factual report writing skill by using content and language integrated learning (CLIL) method. *Indonesian EFL Journal*, 3(1), 21-30. doi: 10.25134/ieflj.v3i1.650

Kyuchukov, Hristo. (2019). Turkish, Bulgarian and German language mixing among Bulgarian Muslim Roma. *East European Journal of Psycholinguistics*, 6(2), 50-57. doi: 10.5281/zenodo.3637716

Labov, W. (1963). The social motivation of a sound change. *Word*, 19(3), 273-309. doi: 10.1080/00437956.1963.11659799

Labov, W. (1972). *Language in the Inner City*. Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Press.

Labov, W. (1982). *Dilin, Toplumsal Bağlamı İçinde İncelenmesi*. Çev. Vesel Kılıç. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Lambert, W. E. (1975). Culture and Language as Factors in Learning and Education. *Education of Immigrant Students* (ss. 55-83). Editor Aaron Wolfgang. Toronto: Ontario Institute for Studies in Education.

Le Page, R. B. (1998). The Evolution of a Sociolinguistic Theory of Language. *The Handbook of Sociolinguistics* (ss. 12-23). Editor Florian Coulmas. Oxford: Blackwell.

Lee, L. Y., Ng, Y. J., Chong, S. T. ve Tarmizi, M. A. A. (2012). Code switching in Sepet: Unveiling Malaysians' communicative styles. *British Journal of Arts and Social Sciences*, 6(2), 166-181.

Li, J. (2014). A sociolinguistic study of language and gender in desperate housewives. *Theory and Practice in Language Studies*, 4(1), 52-57. doi: 10.4304/tpls.4.1.52-57

Li, W. (Ed.). (2000). *The Bilingual Reader*. London: Routledge.

Lin, A. ve Martin, P. W. (Eds.). (2005). *Decolonisation, Globalisation: Language-in-Education Policy and Practice* (Vol. 3). Clevedon: Multilingual Matters.

Lixun, W. (2019). Code-switching and code-mixing in trilingual education in Hong Kong: A case study. *PUPIL: International Journal of Teaching, Education and Learning*, 3(2), 124-139.

Llamas, C., Mullany, L. ve Stockwell, P. (Eds.). (2007). *The Routledge Companion to Sociolinguistics*. London: Routledge.

Loveday, L. (1994). A unifying perspective for language contact phenomena. *Doshisha Literature*, (37), 111-167.

Lörscher, W. (2012). Bilingualism and translation competence. *SYNAPS - A Journal of Professional Communication*, (27), 3-15.

Luna, D., Lerman, D. ve Peracchio, L. A. (2005). Structural constraints in code-switched advertising. *Journal of Consumer Research*, 32(3), 416-423. doi: 10.1086/497553

M'Barek, M. N. ve Sankoff, D. (1988). Le discours mixte arabe/ français: des emprunts ou des alternances de langue?. *Revue Canadienne de Linguistique*, 33(2), 143–154. doi: 10.1017/S0008413100012810

Mack, M., Bott, S. ve Boronat, C. B. (1995). Mother, I'd rather do it myself, maybe: An analysis of voice-onset time produced by early French-English bilinguals. *Issues and Developments in English and Applied Linguistics (IDEAL)*, 8, 23-55.

Mackey, W. F. (1970). The Description of Bilingualism. *Readings in the society of language* (2. basım) (ss. 554-584). Editor Joshua A. Fishman. The Hague: Mouton.

Macnamara, J. T. (1969). How Can One Measure the Extent of a Person's Bilingual Proficiency?. *Description and Measurement of Bilingualism: An International Seminar* (ss. 80-97). Editor Louis G. Kelly. Toronto: University of Toronto Press.

Mahdum, M. (2018). Language education. *Proceedings of the 1st UR International Conference on Educational Sciences*, 1(1), 29-40.

Mahmood, A. H., ve Murad, I. M. A. (2018). Approaching the language of the second language learner: Interlanguage and the models before. *English Language Teaching*, 11(10), 95-108. doi: 10.5539/elt.v11n10p95

Mallinson, C. (2009). Sociolinguistics and sociology: Current directions, future partnerships. *Language and Linguistics Compass*, 3(4), 1034-1051. doi: 10.1111/j.1749-818x.2009.00144.x

Margana. (2015). Establishing English-Indonesian bilinguals in Indonesia: From theory to practice. *Research and Analysis Journal*, 1(10), 365-374. doi: 10.18535/rajar/v1i10.01

Marini, A. ve Fabbro, F. (2007). Psycholinguistic Models of Speech Production in Bilingualism and Multilingualism. *Speech and Language Disorders in Bilinguals* (ss. 47-67). Editors Alfredo Ardila and Eliana Ramos. New York: Nova Science.

Marini, A., Urgesi, C. ve Fabbro, F. (2012). Clinical Neurolinguistics of Bilingualism. *The Handbook of the Neuropsychology of Language* (ss. 738-759). Editor Miriam Faust. Oxford (UK): Blackwell.

Maros, M., Noorizan, N. D. M. M. ve Zakaria, A. H. I. (2016). Code switching as the medium of solidarity in 'Ola Bola'. *Jurnal Komunikasi: Malaysian Journal of Communication*, 32(2), 1-28. doi: 10.17576/JKMJC-2016-3202-01

Maschler, Y. (Ed.). (2000). Discourse markers in bilingual conversation. Special issue of *International Journal of Bilingualism*, 4(4), 437–561.

Matras, Y. (2000). Mixed languages: A functional–communicative approach. *Bilingualism: Language and Cognition*, 3(2), 79-99. doi: 10.1017/S1366728900000213

McCarty, S. (2014). Taxonomy of bilingualism: 3. School and academic levels of bilingualism. https://www.childresearch.net/papers/language/2014_03.html, (09.03.2020).

McDonald, K. (2017). Fragmentary ancient languages as “bad data”: Towards a methodology for investigating multilingualism in epigraphic sources. *Sociolinguistica*, 31(1), 39-56. doi: 10.1515/soci-2017-0004

McLaughlin, B. (1984). *Second Language Acquisition in Childhood: Vol. 1. Preschool Children* (2. basım). Hillsdale, NJ: Erlbaum.

McPherron, P. ve Smoke, T. (2019). *Thinking Sociolinguistically: How to Plan, Conduct, and Present Your Research Project*. London, England: Palgrave MacMillan.

Meakins, F. (2018). Mixed Languages. *Oxford Research Encyclopedia of Linguistics*. Editor Mark Aronoff. Oxford: Oxford University Press.

Meisel, J. M. (2004). The Bilingual Child. *The Handbook of Bilingualism* (ss. 91-113). Editors Tej K. Bhatia and William C. Ritchie. Malden, MA: Blackwell.

Melnyk, N. I. (2019). Sociolinguistics studies of English language: Analytical overview of the problem. *Science and Education a New Dimension*, VII(63), Issue: 212, 36-40. doi: 10.31174/SEND-Ph2019-212VII63-09

Messiliti, H. (2017). *The study of code-switching/mixing in Algerian universities* (Unpublished Master's Thesis). The University of Abdelhamid Ibn Badis Mostaganem, Cezayir.

Mesthrie, R. (Ed.). (2002). *Language in South Africa*. Cambridge: Cambridge University Press.

Mesthrie, R., Swann, J., Deumert, A. ve Leap, W. L. (2009). *Introducing Sociolinguistics*. Philadelphia: John Benjamins.

Meyerhoff, M. (2006). *Introducing Sociolinguistics*. London & New York: Routledge.

Mkilifi, M. H. A. (1978). Trilingualism and Swahili-English Bilingualism in Tanzania. *Advances in the Study of Societal Bilingualism* (ss. 129-149). Editor Joshua A. Fishman. The Hague, The Netherlands: Mouton.

Moghadam, S. H., Samad, A. A. ve Shahraki, E. R. (2012). Code switching as a medium of instruction in an EFL classroom. *Theory & Practice in Language Studies*, 2(11), 2219-2225. doi: 10.4304/tpls.2.11.2219-2225

Mohammadi, S. M. (2014). Code switching as a robust catalyst; a useful way to become a more strategic language user. *International Journal of Language and Linguistics*, 2, 47-55. doi: 10.11648/j.ijll.s.2014020501.17

Mohammadpour Talaei, N. (2020). *Codeswitching between Azeri and Persian: Sociolinguistic and Structural Aspects*. (Unpublished Doctoral Dissertation). Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

Montes-Alcalá, C. (2007). Blogging in two Languages: Code-Switching in Bilingual Blogs. *Selected Proceedings of the Third Workshop on Spanish Sociolinguistics* (ss. 162-170). Somerville, MA: Cascadilla Proceedings Project.

Moradi, H. (2014). An investigation through different types of bilinguals and bilingualism. *International Journal of Humanities & Social Science Studies*, 1(2), 147-154.

Moradi, H. (2018). An investigation on Persian-English code-switching and the Matrix Language Frame (MLF) Model. *International Journal of Educational Sciences*, 21(1), 57-68. doi: 10.31901/24566322.2018/21.1-3.1059

Mukenge, C. ve Chimbarange, A. (2012). A discourse analysis of the use of code switching in the film *Yellow Card*. *International Journal of Linguistics*, 4(4), 581-589. doi: 10.5296/ijl.v4i4.2929

Mukhuba, T. T. (2005). Bilingualism, language attitudes, language policy and language planning: A sociolinguistic perspective. *Journal of Language and Learning*, 3(2), 268-278.

Mukti, T. W. P. ve Muljani, R. (2016). Code switching in the instructions of English language education study program lecturers. *LLT Journal: A Journal on Language and Language Teaching*, 19(1), 46-60. doi: 10.24071/llt.2016.190105

Murugaiyan, A. (2013). Methods in historical linguistics: Evidences from Tamil epigraphic texts. <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-01194361/document>, (22.02.2020).

Musk, N. (2010). Code-switching and code-mixing in Welsh bilinguals' talk: confirming or refuting the maintenance of language boundaries?. *Language, Culture and Curriculum*, 23(3), 179-197, doi: 10.1080/07908318.2010.515993

Mustain, K. (2011). Switching and mixing codes. *Jurnal Linguistik Terapan*, 1(1), 43-49.

Muto, T. (2013). Morphemic code-switching in Japanese/English bilingualism. *Papers in Teaching Japanese as a Foreign Language*, 23, 47-71.

Muysken, P. (1995). Code-Switching and Grammatical Theory. *One Speaker, Two Languages: Cross-Disciplinary Perspectives on Code-Switching* (ss. 276-301). Editors Lesley Milroy and Pieter Muysken. Cambridge: Cambridge University Press.

Muysken, P. (1997). Code-Switching Processes: Alternation, Insertion, Congruent Lexicalization. *Language Choices: Conditions, Constraints, and Consequences* (ss. 361-380). Editor Martin Pütz. Amsterdam and Philadelphia, PA: John Benjamins.

Muysken, P. (2011). Code-Switching. *The Cambridge Handbook of Sociolinguistics* (ss. 301-314). Editor Rajend Mesthrie. Cambridge: Cambridge University Press.

Muysken, P. C. ve Smith, N. (1994). Introduction. *Pidgins and Creoles: An Introduction* (ss. 3-14). Editors Jacques Arends, Pieter Muysken and Norval Smith. Amsterdam: Benjamins.

Mühlhäusler, P. (1982). Language and communication efficiency: The case of Tok Pisin. *Language & Communication*, 2(2), 105-121. doi: 10.1016/0271-5309(82)90001-5

Müller, N. ve Cantone, K. F. (2009). Language Mixing in Bilingual Children: Code-Switching?. *The Cambridge Handbook of Linguistic Code-Switching* (ss. 199-220). Editors Barbara E. Bullock and Almeida J. Toribio. NY: Cambridge University Press.

Müller, N., Ball, M. J. ve Guendouzi, J. (2000). Accent reduction programmes: Not a role for speech-language pathologists?. *Advances in Speech Language Pathology*, 2(2), 119-129. doi: 10.3109/14417040008996796

Myers-Scotton, C. (1983). The negotiation of identities in conversation: A theory of markedness and code choice. *International Journal of the Sociology of Language*, 44, 115–136. doi: 10.1515/ijsl.1983.44.115

Myers-Scotton, C. (1988). Code-Switching as Indexical of Social Negotiations. *Code-switching: Anthropological and sociolinguistic perspectives* (ss. 151–186). Editor Monica Heller. Amsterdam: Mouton De Gruyter.

Myers-Scotton, C. (1993a). *Social Motivations for Code Switching: Evidence from Africa*. Oxford: Clarendon (Oxford University Press).

Myers-Scotton, C. (1993b). Common and uncommon ground: Social and structural factors in codeswitching. *Language in Society*, 22(4), 475–503. doi: 10.1017/S0047404500017449

Myers-Scotton, C. (1997). *Duelling Languages: Grammatical Structure in Codeswitching*. Oxford: Clarendon Press.

Myers-Scotton, C. (1998). Code-Switching. *The Handbook of Sociolinguistics* (ss. 149-160). Editor Florian Coulmas. Oxford: Blackwell.

Myers-Scotton, C. (2002). *Contact Linguistics: Bilingual Encounters and Grammatical Outcomes*. Oxford and New York: Oxford University Press.

Myers-Scotton, C. (2006). *Multiple Voices: An Introduction to Bilingualism*. Malden, MA: Blackwell.

Myers-Scotton, C. ve Jake, J. (2009). A Universal Model of Code-Switching and Bilingual Language Processing and Production. *The Cambridge Handbook of Linguistic Code-Switching* (ss. 336-357). Editors Barbara E. Bullock and Almeida Jacqueline Toribio. Cambridge: Cambridge University Press.

Myers-Scotton, C., Jake, J. L. ve Okasha, M. (1996). Arabic and Constraints on Code-Switching. *Perspectives on Arabic linguistics IX: Papers from the Annual Symposium on Arabic Linguistics, Washington D.C.* (ss. 9–44). Editors Mushira Eid and Dilworth B. Parkinson. Amsterdam: John Benjamins.

Nakiboğlu, M. (2019). Göçmen Türklerin dile yansıyan manifestosu. *Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 57-69.

Namba, K. (2004). An overview of Myers-Scotton's matrix language frame model. *Senri International School (SIS) Educational Research Bulletin*, 9, 1-10.

Naseem, A., Khushi, Q. ve Qasim, H. M. (2019). Investigating the Social Functions of Code-Switching in Amarbail by Umera Ahmed. *International Journal of English Linguistics*, 9(3), 164-175. doi: 10.5539/ijel.v9n3p164

Nazlı, E. H. (2016). Toplumdilbilime genel bir bakış. *SBArD Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, (28), 37-66.

Nerghes, A. (2011). *The Impact of Code-Switching on Persuasion: An Elaboration Likelihood Perspective*. (Master's Thesis). The Netherlands: Wageningen University & Research.

Ní Ríordáin, M. ve McCluskey, A. (2015). Bilingual mathematics learners, conceptual mathematical activity and the role of their languages. How best to investigate? *Proceedings of the Ninth Conference of European Research in Mathematics Education* (ss. 1468–1474). Editors K. Krainer and N. Vondrová. Prague: Charles University and ERME.

Nilep, C. (2006). “Code switching” in sociocultural linguistics. *Colorado Research in Linguistics*, 19(1), 1-22. doi: 10.25810/hnq4-jv62

Nishimura, M. (1995). A functional analysis of Japanese/English code-switching. *Journal of Pragmatics*, 23(2), 157-181. doi: 10.1016/0378-2166(93)E0103-7

Nishimura, M. (1997). Japanese/English Code-Switching: Syntax and Pragmatics. Vol 24 of *Berkeley Insights in Linguistics and Semiotics*. Editor Irmengard Rauch. New York: Peter Lang.

Nur, N. A. (2016). A descriptive analysis of English Indonesian code switching spoken by the teacher in the first grade of MTsN Model Makassar. *ETERNAL (English, Teaching, Learning, and Research Journal)*, 2(1), 82-95. doi: 10.24252/Eternal.V21.2016.A6

Nurmalia, L. ve Purwaningrum, P. W. (2019). Code switching usage in 50 first dates movie. *Jurnal Arbitrer*, 6(2), 130-136. doi: 10.25077/ar.6.2.130-136.2019

Nwagbo, O. G. (2018). Code switching among Mende, Temne and Limba refugees in Oru Camp, Nigeria. *Ebonyi Journal of Language and Literary Studies*, 1(4), 46-62.

Odlin, T. (1993). *Language Transfer: Cross-linguistic Influence in Language Learning*. Cambridge: Cambridge University Press.

Oflaz, A., ve Bolat, H. (2012). Almanca öğreniminde ana dili ve İngilizce kaynaklı girişim hataları. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 7(1), 1635-1651.

Opitz, C. (2011). *First Language Attrition and Second Language Acquisition in a Second Language Environment* (Unpublished Doctoral Dissertation). University of Dublin, İrlanda.

Özüorçun, F. (2014). Language varieties: Pidgins and creoles. *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 114-123.

Paradis, J., Nicoladis, E. ve Fred, G. (2000). Early emergence of structural constraint on code-mixing: Evidence from French-English bilingual children. *Journal of Bilingualism: Language and Cognition*, 3(3), 245-261. doi: 10.1017/S1366728900000365

Park, E. S. (2018). Language Attrition. *The TESOL Encyclopedia of English Language Teaching* (ss. 1-12). Editor John I. Lontas. Malden, MA: John Wiley & Sons.

Parkin, D. J. (1974). Language Switching in Nairobi. *Language in Kenya* (ss. 189-216). Editor Wilfred Howell Whiteley. Nairobi: Oxford University Press.

Paulston, C. B. ve Tucker, G. R. (2006). *Sociolinguistics: The Essential Readings*. Malden: Blackwell.

Peñalosa, F. (1980). *Chicano Sociolinguistics: A Brief Introduction*. Rowley, MA: Newbury House.

Pfaff, C. W. (1979). Constraints on language mixing: Intrasentential code-switching and borrowing in Spanish/English. *Language*, 55(2), 291–318. doi: 10.2307/412586

Polome, E. (1971). *Pidginization and Creolization of Languages*. Cambridge: Cambridge University Press.

Poplack, S. (1980). Sometimes I'll start a sentence in Spanish Y TERMINO EN ESPAÑOL: Toward a typology of code-switching. *Linguistics*, 18, 581–618. doi: 10.1515/ling.1980.18.7-8.581

Poplack, S. (1981). Syntactic Structure and Social Function of CodeSwitching. *Latino Discourse and Communicative Behavior* (ss. 169-184). Editor Richard P. Duran. Norwood, NJ: Ablex.

Poplack, S. (2001). Code-Switching (Linguistic). *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences* (ss. 2062-2065). Editors Neil Smelser and Paul Baltes. London: Elsevier Science.

Poplack, S. ve Meechan, M. (Eds.). (1998). *Instant Loans, Easy Conditions: The Productivity of Bilingual Borrowing; Special Issue of the International Journal of Bilingualism*. London: Kingston Press.

Pradina, F., A., Soeriasoemantri, Y. ve Heriyanto. (2013). Code-switching as the positive politeness strategies in indonesian 4th grade students' conversation. *Research on Humanities and Social Science*, 3(22), 19-24.

Ramsay-Brijball, M. (2004). Exploring identity through code-switching: A poststructuralist approach. *Alternation*, 11(2), 144-164.

Rezvani, E., Street, H. J. ve Rasekh, A. E. (2011). Code-Switching in Iranian elementary EFL classrooms: An exploratory investigation. *English Language Teaching*, 4(1), 18-25. doi: 10.5539/elt.v4n1p18

Rezzagil, M. (2010). *5-8 Yaş İki Dilli Çocukların Türkçe Artikülasyon Özelliklerinin Sesbilgisel (Fonolojik) Süreçler Açısından İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Riehl, C. M. (2005). Code-Switching in Bilinguals: Impacts of Mental Processes and Language Awareness. *Proceedings of the Fourth International Symposium on Bilingualism* (ss. 1945-1959). Editors James Cohen, Kara T. McAlister, Kellie Rolstad and Jeff MacSwan. Somerville, MA: Cascadilla Press.

Rihane, W. M. (2007). *Why Do People Code-Switch: A Sociolinguistic Approach*. https://www.academia.edu/2649532/Why_do_People_Code-switch_A_Sociolinguistic_Approach, (25.01.2020).

Rose, S. ve Van Dulm, O. (2006). Functions of code switching in multilingual classrooms. *Per Linguam: A Journal of Language Learning*, 22(2), 1-13. doi: 10.5785/22-2-63

Rothman, J. (2008). Linguistic epistemology and the notion of monolingualism. *Sociolinguistic Studies*, 2(3), 441-457. doi: 10.1558/sols.v2i3.441

Rubén, C. B. (2013). *An Introduction to Sociolinguistics*. Madrid: UNED.

Sabir, M. ve Safi, S. (2008). Developmental diglossia: Diglossic switching and the Equivalence Constraint. *JKAU: Arts & Humanities*, 16(2), 91-110.

Saeidi, M. ve Mazoochi, N. (2013). A comparative study on bilingual and monolingual Iranian EFL learners' linguistic intelligence across genders. *Life Science Journal*, 10(6s), 321-334.

Sangia, R. A. (2018). Macro sociolinguistics: Insight language. https://www.researchgate.net/publication/327979209_Macro_Sociolinguistics_Insight_Language, (22.02.2020).

Sankoff, D. ve Mainville, S. (1986). Code-switching of context-free grammars. *Theoretical Linguistics*, 13, 75-90. doi: 10.1515/thli.1986.13.1-2.75

Sankoff, D. ve Poplack, S. (1981). A formal grammar for code-switching. *Papers in Linguistics: International Journal of Human Communication*, 14(1), 3-46. doi: 10.1080/08351818109370523

Selinker, L. (1972). Interlanguage. *International Review of Applied Linguistics in Language Teaching*, 10(3), 209-231. doi: 10.1515/iral.1972.10.1-4.209

Selinker, L. ve Lakshmanan, U. (1992). Language Transfer and Fossilization: The Multiple Effects Principle. *Language Transfer in Language Learning* (ss. 197-216). Editors Larry Selinker and Susan M. Gass. Rowley, MA: Newbury.

Selinker, L., ve Mascia, R. (2001). Interlanguage speech recognition by computer: Implications for SLA and computational machines. *Apples-Journal of Applied Language Studies*, 1(1), 19-55.

Sevinç, Y. (2014). Linguistic and social factors in Turkish-Dutch contact across generations. *Dutch Journal of Applied Linguistics*, 3(1), 82-100. doi: 10.1075/dujal.3.1.05sev

Shay, O. (2015). To switch or not to switch: Code-switching in a multilingual country. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 209, 462-469. doi: 10.1016/j.sbspro.2015.11.253

Shin, S. Y. (2010). The functions of code-switching in a Korean Sunday school. *Heritage Language Journal*, 7(1), 91-116.

Shoko, Y. O. (2003). Metaphorical code-switching revisited. *Ferris Studies*, (38), 137-153.

Shuy, R. W. (1969). The relevance of sociolinguistics for language teaching. *TESOL Quarterly*, 3(1), 13-22. doi: 10.2307/3586038

Siegel, J. (1995). How to get a laugh in Fijian: Code-switching and humor. *Language in Society*, 24(1), 95-110. doi: 10.1017/S004740450001842X

Šimonji-Černak, R. (2013). Pedagoški Aspekti Multikulturalnog Društva. *Međunarodni Naučni Skup Multikulturalnost i Savremeno Društvo* (ss. 477-489). Editor Živković Milan. Novi Sad: Visoka Škola za Pravne i Poslovne Akademske Studije Dr. Lazar Vrkatić.

Skutnabb-Kangas, T. (1981). *Bilingualism or Not: The Education of Minorities*. Clevedon, UK: Multilingual Matters.

Spevakova, M. Š. ve Černak, R. Š. (2016). Bilingualism, Biliteracy, Identity: An Interdisciplinary Approach to Slovak-Serbian Bilingualism in Vojvodina, Serbia. *Beliefs and Behaviours in Education and Culture: Cultural Determinants and Education* (ss. 278-289). Editors Marius-Mircea Crişan and Roxana-Andreea Toma. Bucharest: Pro Universitaria.

Spolsky, B. ve Hult, F. M. (Eds.). (2008). *The Handbook of Educational Linguistics*. Malden, MA: Blackwell.

Sridhar, K. K. (1996). Societal Multilingualism. *Sociolinguistics and Language Teaching* (ss. 47-70). Editors Sandra L. McKay and Nancy H. Hornberger. Cambridge: Cambridge University Press.

Sridhar, S.N. ve Sridhar, K. K. (1980). The syntax and psycholinguistics of bilingual code-mixing. *Studies in the Linguistic Sciences*, 10(1), 203-215.

Stapa, S. H. ve Khan, N. N. B. S. (2016). Functions of code-switching: A case study of a mixed Malay- Chinese family in the home domain. *Pertanika J. Soc. Sci. & Hum.*, 24, 181-194.

Stell, G. (2012). Ethnicity and codeswitching: Ethnic differences in grammatical and pragmatic patterns of code switching in the free state. *Pragmatics*, 22(3), 477-499.

Stell, G. ve Yakpo, K. (2015). Elusive or Self-Evident? Looking for Common Ground in Approaches to Code-Switching. *Code-Switching Between Structural and Sociolinguistic Perspectives* (ss. 1-16). Editors Gerald Stell and Kofi Yakpo. Berlin: De Gruyter.

Stell, G. ve Yakpo, K. (Eds.). (2015). *Code-Switching Between Structural and Sociolinguistic Perspectives*. Berlin: De Gruyter.

Stroud, C. (1998). Perspectives on Cultural Variability of discourse and Some Implications for Code-Switching. *Code-Switching in Conversation: Language, Interaction and Identity* (ss. 321–348). Editor Peter Auer. London: Routledge.

Suryawati, N. (2013). An analysis of code switching occurred in a puppet show. *Dalam Jurnal Anglicist*, 2(1), 41-51.

Susylowati, E., Sumarlam, S., Abdullah, W. ve Marmanto, S. (2019). Code switching by female students of Islamic school in daily communication: Modern Islamic boarding school. *Arab World English Journal (AWEJ)*, 10(2), 102-114. doi: 10.24093/awej/vol10no2.9

Swigart, L. (1994). Cultural creolization and language use in post-colonial Africa: The case of Senegal. *Africa: Journal of the International African Institute*, 64(2), 175-189.

Şakıyan Kayra, G. (2013). *Code Switching in EFL Classes from the Perspectives of Teachers*. (Unpublished Master's Thesis). İstanbul: Maltepe Üniversitesi.

Tabatabaeian, M. S. (2015). What is sociolinguistics?. *International Journal of Society, Culture & Language*, 3(1), 133-138.

Tanaka, M. ve Park, S. (2012). Parents' beliefs and children's code-switching. *Studies in Linguistics and Language Teaching*, 23, 183-214.

Tarone, E. (1994). Interlanguage. *The Encyclopedia of Language and Linguistics* (ss. 1715-1719). Editor Ronald E. Asher. Oxford: Pergamon Press.

Tercanlıoğlu, L. (1999). *Linguistics for TEFL Students: An Introductory Course*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.

Thomason, S. G. ve Kaufman, T. (1988). *Language Contact, Creolization and Genetic Linguistics*. Los Angeles: University of California Press.

Todorova, B. B. (2019). Bulgarian-English code-switching in Internet forum communication: The BG-mamma case. *Open Linguistics*, 5(1), 121-135. doi: 10.1515/opli-2019-0008

Treffers-Daller, J. (2007). Borrowing. *Handbook of Pragmatics* (ss. 1–21). Editors Jan-Ola Östman, Jef Verschueren and Eline Versluys. Amsterdam: John Benjamins.

Turpin, D. (1998). ‘Le français, c’est le *last frontier*’: The status of English-origin nouns in Acadian French. *International Journal of Bilingualism*, 2(2), 221–233. doi: 10.1177/136700699800200206

Ustaoglu, Ç. (2015). *Teachers’ Code Switching in English Foreign Language Classrooms*. (Unpublished Master’s Thesis). Mersin: Çağ Üniversitesi.

Uyar, G. (2012). İkidillilik (Bilingualism). *Ankara Üniversitesi DİLİM Dergisi*, (9), 21-24.

Van den Bogaerde, B. ve Baker, A. (2005). Code mixing in mother–child interaction in deaf families. *Sign Language & Linguistics*, 8, 151-174. doi: 10.1075/sll.8.1.08bog

Van Dulm, O. (2007). *The Grammar of English-Afrikaans Code Switching: A Feature Checking Account*. (Doctoral Dissertation). Nijmegen, The Netherlands: Radboud University.

Vardar, B. (2007). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual.

Vásquez, J. P. ve Inglesa, L. (2009). *Eleventh Graders' Perspectives and Functions of Code Switching in a Bilingual School*. (Unpublished Bachelor's Thesis). Colombia: The Technological University of Pereira.

Vizcaíno, M. J. G. (2011). Humor in code-mixed airline advertising. *Pragmatics*, 21(1), 145-170. doi: 10.1075/prag.21.1.08gar

Wada, C. (2006). Bilingualism: A research perspective. *The Bulletin of St. Margaret's*, 38, 59-71. doi: 10.20707/stmlib.38.0_59

Wang, L. (2003). *Teachers' Chinese/English Code-Switching in Classroom: An Adaptation Approach*. (Master's Thesis). China: Shanxi University.

Wang, L. ve Čech, R. (2016). The impact of code-switching on the Menzerath-Altmann Law. *Glottometrics*, 35, 22-27.

Wardhaugh, R. (2006). *An Introduction to Sociolinguistics* (5. basım). Cornwall: Blackwell Publishing.

Warta, I. K. (2011). Nominal and verbal in dialect SasakKuto-Kute Bayan, West Lombok Regency description and analysis. *Linguistika: Buletin Ilmiah Program Magister Linguistik Universitas Udayana*, 18, 50-58.

Wawire, G. N. (2017). *English-Swahili Code Switching: An Intersection between Stance and Identity*. (Unpublished Master's Thesis). Mississippi: The University of Mississippi.

Wei, L. ve Milroy, L. (1995). Conversational code-switching in a Chinese community in Britain: A sequential analysis. *Journal of Pragmatics*, 23(3), 281-299. doi: 10.1016/0378-2166(94)00026-B

Weinreich, U. (1953). *Languages in Contact*. The Hague: Mouton.

Woolard, K. A. (1989). *Double Talk: Bilingualism and the Politics of Ethnicity in Catalonia*. Stanford, CA: Stanford University Press.

Wu, S. (2013). Teachers' code-switching in the ESP classroom in China. *Studies in Sociology of Science*, 4(4), 16-22. doi: 10.3968/j.sss.1923018420130404.2847

Wu, X. J. (2017). Error analysis of interlanguage in English writing. *DEStech Transactions on Social Science, Education and Human Science*, (mess). doi: 10.12783/dtssehs/mess2017/12107

Yaman, İ., ve Ekmekçi, E. (2018). İngiliz dili eğitimi alanında yaygın bir şekilde kullanılan bazı terimlerin Türkçe'ye aktarımı sorunu. *Diyalektolog Sosyal Araştırmalar Hakemli Dergisi*, (18), 143-167. doi: 10.22464/diyalektolog.212

Yatağanbaba, E. (2014). *An Investigation of Code Switching into EFL Young Language Learner Classrooms*. (Unpublished Master's Thesis). Adana: Çukurova Üniversitesi.

Yıldırım, R. ve Yatağanbaba, E. (2017). Code-Switching in young EFL learner classrooms: A Turkish contex. *International Journal of Language Academy*, 5(4), 285-303. doi: 10.18033/ijla.3727

Yıldırım, U. A. (2015). *Fans by Proxy: Cross-Cultural Media Fandom in Turkey*. (Unpublished Master's Thesis). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.

Yılmaz, M. Y. (2014). İki dillilik olgusu ve Almanya'daki Türklerin iki dilli eğitim sorunu. *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9(3), 1641-1651. doi: 10.7827/TurkishStudies.6216

Yılmaz, M. Y. ve Demirel, G. (2015). İki dillilik ve türleri üzerine. https://www.academia.edu/20090679/I_KI_DI_LLI_LI_K_VE_TU_RLERI_U_ZER_I_NE_BILINGUALISM_AND_ITS_TYPES, (06.03.2020).

Yi, A. (2012). On the factors influencing L1 transfer. *Theory and Practice in Language Studies*, 2(11), 2372-2377. doi: 10.4304/tpls.2.11.2372-2377

Yihong, G., Ying, C., Yuan, Z. ve Yan, Z. (2005). Self-identity changes and English learning among Chinese undergraduates. *World Englishes*, 24(1), 39-51.

Yirmibeşoğlu, Z. ve Eryiğit, G. (2018). Detecting code-switching between Turkish-English language pair. <https://www.aclweb.org/anthology/W18-6115.pdf>, (15.03.2020).

Yusuf, C. I. (2012). Hausa–English code switching in Kanywood films. *International Journal of Linguistics*, 4(2), 87-96. doi: 10.5296/ijl.v4i2.1766

Zabrodsckaja, A. (2006). Russian–Estonian Conversational Code-Switching in Student Interviews. *Language, Diversity and Integration in the Enlarged EU: Challenges and Opportunities* (ss. 131–140). Editor Ineta Savickienė. Kaunas: Vytautas Magnus University.

Zabrodsckaja, A. (2007). Code-Switching and Contact-Induced Language Change in Estonia's Russian. *Tallinna Ülikooli Keelekorpuste Optimaalsus, Töötlemine ja Kasutamine* (ss.13–64). Editor Pille Eslon. Estonya: Tallinn University.

Zhang, H. ve Wang, N. (2016). Sociolinguistics and English teaching in China. *Theory and Practice in Language Studies*, 6(4), 830-834. doi: 10.17507/tpls.0604.21

Zhu Hua ve Li Wei (2005). Bi- and Multilingual Acquisition. *Clinical Sociolinguistics* (ss. 165-179). Editor Martin Ball. Malden, MA: Blackwell.

Zidouni, S. (2016). *The Students' Use of Code Switching as a Strategy to Better Communicate in EFL Classroom*. (Unpublished Doctoral Dissertation). Algeria: The University of Béjaïa.

Zimmermann, J. L. (2011). *The Increasing Anglicisation of Tok Pisin: An Analysis of the Wantok Corpus*. (Doctoral Dissertation). Germany: The University of Regensburg.

EKLER

EK 1: Türkçe-İngilizce Sözlükçe

-A-

alan: domain
algı: perception
ana tümcecik: main clause
ardıl ikidillilik: sequential bilingualism
ayrışma: divergence

-B-

bağımlı ikidillilik: subordinate bilingualism
bağlam: setting
baskın ikidillilik: dominant bilingualism
belirleyiciler: determiners
belirtili: marked
belirtisellik: markedness
Belirtisellik Modeli: Markedness Model
belirtisiz: unmarked
benzeşme: convergence
biçem: style
bileşen: constituent
bileşik ikidillilik: compound bilingualism
bilişsel: cognitive
bireysel ikidillilik: individual bilingualism
biz dili: we-code
boş tümleyici: null complementizer

-Ç-

çokdilli: multilingual
çokdillilik: multilingualism

-D-

dağar: repertoire
dayanışma: solidarity
değişke: variety
değişkenlikleri: variations
değiştirim: switch
dengeli ikidillilik: balanced bilingualism
dil aktarımı: language transferring
dil çatışması: language conflict
dil dağılımı: language diffusion
dil değişkenlikleri: language variations
dil değiştirme: language alternation
dil kullanım alanı: domain of language use
dil tutumları: language attitudes
dil: language
dilbilim: linguistics
dildışı: extralinguistic
dillerarası etkileşim görüngüleri: language contact phenomena
dillerarası etkileşim: language contact
dinleyicilere tikel uyum: accommodation
dizge biçimbirimleri: system morphemes
dizgesel: systematic
doğal ikidillilik: natural bilingualism
doldurucu sözcükler: fillers
durumsal düzenek kaydırımı: situational code switching
durumsal: situational
duyuşsal: affective
duyuşsallık: affection
düzenek değiştirimi: code-switching
düzenek karıştırımı: code-mixing
düzenek: code

-E-

eğretilmeli: metaphorical
eğretilmeli değiştirim: metaphorical switching
eğretilmeli düzenek kaydırımı: metaphorical code switching
ek: affix
eklemeli ikidillilik: additive bilingualism
eklenti: tag
eklenti değiştirimi: tag switching
erken ikidillilik: early bilingualism
eşbağımlı: coordinate
eşdeğerlik kısıtlaması: equivalence constraint
eşdeğişirlik: covariance
eşgüdümlü ikidillilik: coordinate bilingualism
eşzamanlı ikidillilik: simultaneous bilingualism
etnik kimlik belirticisi: ethnic identity marker
etnisite: ethnicity

-G-

Galce: Gaelic
geç ikidillilik: late bilingualism
geçer dili: lingua franca
geniş oylumlu dilbilim: macrolinguistics
girişim: interference
gömülü dil: embedded language
gönderimsel: referential
görüngü: phenomenon

-İ-

içe yerleştirme: embedding
içerik biçimbirimleri: content morphemes
ikilehçeli: bidialectal

ikinci dil edinimi: second language acquisition

ikinci dil öğrenimi: second language learning

ikna: persuasion

ilişki dili: contact language

-K-

kalıp yargılar: stereotypes

karşılıklı konuşma: conversation

kesit dil: register

kestirimci: predictive

kimlik yönelimli yaklaşım: identity-oriented approach

kiplik: modality

kişilik: personality

konu: topic

Konuşma Benzetme Kuramı: Speech Accommodation Theory

konuşma sırası: turn

kritik dönem: critical period

kurucular: constituents

kültürel ikidillilik: cultural bilingualism

-L-

lehçe: dialect

lehçe coğrafyası: dialect geography

lehçe değişkenliği: dialectical variation

lehçebilim: dialectology

-M-

mantık sahibi aktör: rational actor

muhatap: addressee

-N-

nöbetleşim: alternation

-O-

okul ikidilliliği: school bilingualism

onlar dili: they-code

-Ö-

öbek: phrase

ödüñleme alıntı: calquing

ödüñleme: borrowing

örgütsel yaklaşım: organisational approach

örtü terim: cover term

-S-

sadakat: loyalty

sınırlı ikidillilik: semilingualism

sözcük ödüñlemesi: lexical borrowing

statü tutumları: status attitudes

-T-

tarihsel toplumdilbilim: historical sociolinguistics

tekdillilik: monolingualism

temel dil: matrix language

temel dil çerçevesi: matrix language frame

Temel Dil Çerçevesi Modeli: The Matrix Language Frame Model

tıpatıp sözlükselleşme: congruent lexicalization

toplum: society

toplumbilim: sociology

toplumdilbilim: sociolinguistics

toplumsal durum: social situation

toplumsal faktörler: social factors

toplumsal ikidillilik: societal bilingualism

toplumsal lehçebilim: social dialectology

toplumsal olay: social event

toplumsal olmayan: asocial

toplumsal sınıf: social class

tümcecik: clause

tümcedışı düzenek değiştirimi: extra-sentential code-switching

tümceiçi düzenek değiştirimi: intrasentential code-switching

tümcelerarası düzenek değiştirimi: intersentential code-switching

tümleyici öbek: complementizer phrase

-Ü-

üretim: production

-V-

vurgu: emphasis

-Y-

yapılanmış: structured

yapısal kısıtlar: structural constraints

yeniden sözcükleştirme: reflexification

yerleştirim: insertion

EK 2: İngilizce-Türkçe Sözlükçe

-A-

accommodation: dinleyicilere tikel uyum

additive bilingualism: eklemeli ikidillilik

addressee: muhatap

addressee: nöbetleşim

affection: duyusallık

affective: duyusal

affix: ek

asocial: toplumsal olmayan

-B-

balanced bilingualism: dengeli ikidillilik

bidialectal: ikilehçeli

borrowing: ödünçleme

-C-

calquing: ödünçleme alıntı

clause: tümcecik

code: düzenek

code-mixing: düzenek karışırımı

code-switching: düzenek değıştirme

cognitive: bilişsel

complementizer phrase: tümleyici öbek

compound bilingualism: bileşik ikidillilik

congruent lexicalization: tıpatıp sözlükselleşme

constituent: bileşen

constituents: kurucular

contact language: ilişki dili

content morphemes: içerik biçimbirimleri

convergence: benzeşme
conversation: karşılıklı konuşma
coordinate bilingualism: eşgüdümlü ikidillilik
coordinate: eşbağımlı
covariance: eşdeğişirlik
cover term: örtü terim
critical period: kritik dönem
cultural bilingualism: kültürel ikidillilik

-D-

determiners: belirleyiciler
dialect geography: lehçe coğrafyası
dialect: lehçe
dialectal variation: lehçe değişkenliği
dialectology: lehçebilim
divergence: ayrışma
domain of language use: dil kullanım alanı
domain: alan
dominant bilingualism: baskın ikidillilik

-E-

early bilingualism: erken ikidillilik
embedded language: gömülü dil
embedding: içe yerleştirme
emphasis: vurgu
equivalence constraint: eşdeğerlik kısıtlaması
ethnic identity marker: etnik kimlik belirticisi
ethnicity: etnisite
extralinguistic: dildışı
extra-sentential code-switching: tümcedışı düzenek değiştirimi

-F-

fillers: doldurucu sözcükler

-G-

Gaelic: Galce

-H-

historical sociolinguistics: tarihsel toplumdilbilim

-I-

identity-oriented approach: kimlik yönelimli yaklaşım

individual bilingualism: bireysel ikidillilik

insertion: yerleştirim

interference: girişim

intersentential code-switching: tümcelerarası düzenek değiştirimi

intrasentential code-switching: tümceiçi düzenek değiştirimi

-L-

language alternation: dil değiştirme

language attitudes: dil tutumları

language conflict: dil çatışması

language contact phenomena: dillerarası etkileşim görüngüleri

language contact: dillerarası etkileşim

language diffusion: dil dağılımı

language transferring: dil aktarımı

language variations: dil değişkenlikleri

language: dil

late bilingualism: geç ikidillilik

lexical borrowing: sözcük ödünçlemesi

lingua franca: geçer dili

linguistics: dilbilim

loyalty: sadakat

-M-

macrolinguistics: geniş oylumlu dilbilim

main clause: ana tümcecik

marked: belirtili

Markedness Model: Belirtisellik Modeli

markedness: belirtisellik

matrix language frame: temel dil çerçevesi

matrix language: temel dil

metaphorical code switching: eğretilmeli düzenek kaydırımı

metaphorical switching: eğretilmeli değiştirim

metaphorical: eğretilmeli

modality: kiplik

monolingualism: tekdillilik

multilingual: çokdilli

multilingualism: çokdillilik

-N-

natural bilingualism: doğal ikidillilik

null complementizer: boş tümleyici

-O-

organisational approach: örgütsel yaklaşım

-P-

perception: algı

personality: kişilik

persuasion: ikna

phenomenon: görüngü

phrase: öbek

predictive: kestirimci

production: üretim

-R-

rational actor: mantık sahibi aktör
referential: gönderimsel
reflexification: yeniden sözcükleştirme
register: kesit dil
repertoire: dağar

-S-

school bilingualism: okul ikidilliliği
second language acquisition: ikinci dil edinimi
second language learning: ikinci dil öğrenimi
semilingualism: sınırlı ikidillilik
sequential bilingualism: ardıl ikidillilik
setting: bağlam
simultaneous bilingualism: eşzamanlı ikidillilik
situational code switching: durumsal düzenek kaydırımı
situational: durumsal
social class: toplumsal sınıf
social dialectology: toplumsal lehçebilim
social event: toplumsal olay
social factors: toplumsal faktörler
social situation: toplumsal durum
societal bilingualism: toplumsal ikidillilik
society: toplum
sociolinguistics: toplumdilbilim
sociology: toplumbilim
solidarity: dayanışma
Speech Accommodation Theory: Konuşma Benzetme Kuramı
structural constraints: yapısal kısıtlar
status attitudes: statü tutumları
stereotypes: kalıp yargılar

structured: yapılanmış
style: biçem
subordinate bilingualism: bağımlı ikidillilik
switch: değiştirim
system morphemes: dizge biçimbirimleri
systematic: dizgesel

-T-

tag switching: eklenti değiştirimi
tag: eklenti
The Matrix Language Frame Model: Temel Dil Çerçevesi Modeli
they-code: onlar dili
topic: konu
turn: konuşma sırası

-U-

unmarked: belirtisiz

-V-

variations: değişkenlikleri
variety: değişke

-W-

we-code: biz dili